ОСВІТА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

Оксана Вашуленко

Українська мова та читання

Частина 2

3

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує́м і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Любі дівчатка і хлопчики!

Новий підручник продовжить знайомити вас із чарівним світом української народної творчості, художньої та науково-художньої літератури. Разом із ним ви будете насолоджуватися красою природи, подорожувати в далекі краї, зустрічати різних персонажів, чиї вчинки і думки вас хвилюватимуть, спонукатимуть до роздумів.

У третьому класі на уроках літературного читання ви дізна́єтеся про нові́ жа́нри літератури — байки́, леге́нди, п'єси-казки́. Читаючи ці твори, зверніть увагу на те, що люди Землі бережуть рідну Батьківщину, цінують добро і справедливість, мудрість і гідність, щедрість і чуйність, чесність і наполегливість.

Будьте уважні до кожного слова, розмірковуйте, обмінюйтеся думками про прочитане, прислухайтеся до своїх почуттів, фантазуйте.

Читайте вдумливо, із захопленням і насолодою відкривайте дивовижний і розмаїтий світ!

Оксана Вашуленко

«Українська мова та читання»

підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 2

Видавничий дім «Освіта»

2025

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 345)

Створено відповідно до Типової освітньої програми початкової освіти, розробленої під керівництвом *О. Я. Савченко*

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— вчуся слухати і розуміти текст

— читаю і досліджую текст

— спілкуюся та обговорюю

— шукаю та оцінюю інформацію

— досліджую світ медіа

— створюю власні тексти

— інсценізуємо прочитане

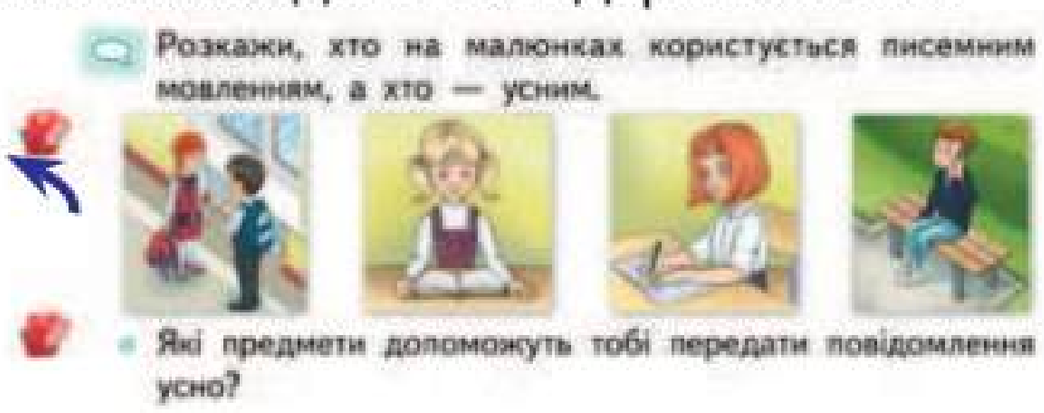
— ідеї для проєктів

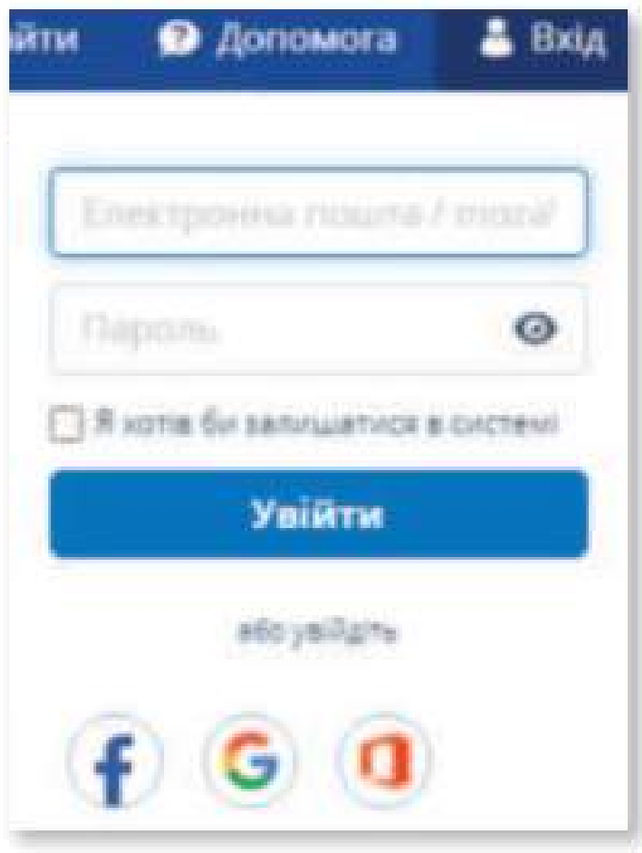
— вчуся вправно читати (вправи в **е-додатку**)

Е-додаток до підручника

Для ознайомлення із вмістом е-додатка виконайте дії:
1. В адресному рядку браузера введіть адресу
https://ua.mozaweb.com/uk/course.php?cmd=single_book&bid=UA-OSV-00012

2. Зареєструйтеся на платформі або увійдіть у свій акаунт
3. Знаходьте на полях у е-додатку позначки інтерактивних завдань та відкривайте їх:

! Якщо зареєструватися із якихось причин не виходить, скористайтеся тимчасовими даними

Логін: mon5@edpro.ua **Пароль:** mon5epub

Е-додаток розташований у відкритому доступі тільки на час проведення конкурсу. Після друку підручника е-додаток буде доступний за кодом, надрукованим у паперовому підручнику.
Детальніше на сторінці: https://edpro.ua/mozaik/e-dodatok#enter

Знайти е-додаток на платформі https://ua.mozaweb.com також можна, скориставшись пошуком за кодом публікації UA-OSV-00012

Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край

Послухай вірш **Іванни Блажке́вич «Перший дзвінок»**.

- Що діти тримають у руках?
- Який у них настрій? Які слова з ві́рша тобі це підказали?

vse.ee/cqdf

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Дзво́нить, прив'я́леним, попроща́лися, навкруги́, учні́вська.

№ 1

Микола Сингаївський

ВЕСЕЛИЙ ДЗВІНОК

Вересень. Стежка до школи.
Дзво́нить веселий дзвінок.
І через луг, через поле
сонце спішить на урок.
Промінь лягає на трави,
лукам навіє тепла.
Осінь стрічки золотаві
в коси дерев заплела.
Пахне прив'я́леним цвітом —
з гаю, з городу, з двора.
Ми попроща́лися з літом,
ось і до школи пора.

Сміх навкруги́ розсипає
дружна учнівська сім'я.
Нас біля школи стрічає
вчителька рідна моя.

- Яку картину ти уявив/уявила, читаючи вірш?
- Як ти розумієш виділені у ві́рші рядки?
- **Попрацюйте в парах!** Прочитайте вірш напівголосно почергово — по одному реченню.
- Підготуйся і прочитай вира́зно вірш уголос.

Чому 1 вересня називають Днем знань? Починайте висловлювати свою думку так: Я думаю, що...

Пригадай і розкажи, що веселого (цікавого, несподіваного) відбулося з тобою під час літніх канікул.

Послухайте вірш **Марії Хоросни́цької «Осінь»**.

- Якою ти уявляєш осінь із цього вірша?
- Чим зайнята осінь у цьому ві́рші?
- Які фарби має осінь-художниця?

vse.ee/cqdg

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Пе́нзлика, багря́ним, сестри́чки, довкру́ж, палахкотя́ть.

№ 2

Марія Пономаре́нко

ОСІНЬ ПЕНЗЛИКА ВЗЯЛА

Осінь пе́нзлика взяла,
малювати почала,
в білоко́рої берізки
золотила довгі кіски.
Став багря́ним колір чуба
в мудрого дідуся-дуба.

Жовтень золотить листя дерев.

Дві сестрички, дві осички
стали жовті, мов лисички.
А довкру́ж, довкру́ж травиця
тихо-тихо золотиться.
Ось палахкотя́ть калина,
горобина і шипшина.
Не вгава́є щедра осінь,
а малює неба про́синь.
Ще — тоненькі павутинки,
сірий дощик і хмаринки...
Пензлик біга без упину —
гарна в осені картина!

Палахкотя́ть — виділяються яскравим кольором.

- Якими барвами осінь прикрасила берізки, дідуся-дуба? Якими кольорами вона малювала траву, калину, небо?
- Як ти вважаєш, осінь любить тільки яскраві кольори?
- Чи подобається осінь поетесі? Що про це свідчить?
- Які ознаки осені зобра́жено у ві́рші?
- Знайди і прочитай у ві́рші речення з порівнянням. Як ти думаєш, чому́ поетеса обрала саме таке порівняння?
- Відшукай у вірші слова, які римуються. Прочитай їх парами.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 3

Краплі́ни, дібро́ва, жовтогаря́чим.

Прочитай заголовок. Поміркуй, про що буде вірш.

Йосип Бокша́й. Осінь

Степан Жупа́нин

ОСІННЯ ПОЖЕЖА

Сонно з-за хмари дощ визира́в,
сіяв краплі́ни в лузі між трав.
Раптом побачив: дібро́ва горить!
Взявся гасити пожежу в ту ж мить.
Море води на дерева розлив.
Тільки пожежі не погасив.
Жовтогаря́чим, червоним вогнем
дерева палають під буйним дощем.
Пожежа в діброві аж неба сягла́.
А дощик не ві́дав: то ж осінь
прийшла!

- Чи правильним виявилося твоє припущення щодо змісту вірша? Чому вірш має таку назву?
- Яким змальовано дощ на початку ві́рша? А яким потім? Чому дощу не вдалося загасити пожежу?
- Які кольори осені згадано у ві́рші?
- Підготуйся і прочитай вірш вира́зно. Поміркуй, які рядки ві́рша потрібно прочитати тихо й повільно, а які — голосніше і стурбовано. Чому?
- Читаючи вірш, уяви картину, описану поетом.
- Вивчи вірш напам'ять. Вира́зно прочитай його своїм близьким. Запитай, що вони побажали б тобі для кращого прочитання твору. Врахуй їхні побажання.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

Як ти вважаєш, чи можна використати картину Йосипа Бокшая як ілюстрацію до ві́рша Степана Жупа́нина? Доведи свою думку.

Як вересні́є, то й дощик сіє.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 4

Опуска́ються, здійма́ються, чіпля́ються, наспра́вді, дрібні́шими, вде́ржати, обсно́вує, вмости́вшись, грома́дками, пригля́ньтеся.

Із журналу «Світ дитини»

БАБИНЕ ЛІТО

Коли в осінню погі́дну дни́ну вийти в поле, у сад чи просто надвір, то можна побачити тисячі тоненьких павутинок, що летять у повітрі. Вони то хвилями опуска́ються ближче до землі, то знову здійма́ються угору, чіпля́ються за гілки дерев, загоро́жі, будівлі і навіть за людей. Це павутиння люди називають бабиним літом...

Наспра́вді це павутиння — цілком природна річ. У траві й на листі рослин живуть мільйони маленьких павучків-хрестяки́в. Їхня назва походить від того, що вони мають на спи́ні білий знак у вигляді хреста. Ці павучки живляться ще дрібні́шими комашками, які живуть поряд. А восени комашок ні на листі, ні в траві немає, тож павучки змушені на них полювати в повітрі.

Але ж як, адже павучки не мають крил? Та коли дуже зголодні́єш, то мусиш собі якось зара́дити. Отож павучок вилазить на якесь дерево і починає снува́ти липку́ і довгу ниточку. Ця ниточка швидко сохне і є дуже легкою, а міцною саме настільки,

щоб вдéржати павучка. Він обснóвує себе павутинкою і гойдáється на галузці, мов у кошику. Повіє легкий вітерець, підхопить павутинку, а з нею і павучка, та й несе його в повітрі. Зручно вмостúвшись у своєму кошику, павучок ловить комашок, що потрапля́ють у його сіті.

Буває, що і влітку ті павучки так літають. Але дуже рідко, бо немає потреби полювати на комашок у повітрі, коли їх так багато у траві і на листочках. А ось восени та ще й після дощу, коли пригріє сонце, голодні павучки, що під час негоди сиділи у траві й під корінням, вилазять громáдками, снують павутиння і так творять бабине літо. Пригля́ньтеся до того павутиння, і ви побачите, як воно несе павучка, що чату́є на мушки.

Погíдна днúна — ясна́, тепла, сонячна.
Зара́дити — знаходити вихід зі скрутного становища.
Снува́ти — утворювати павутину.
Чату́є — терпеливо очікує на появу когось або чогось.

- Яка інформація з тексту була для тебе відомою? Про що ти дізнався/дізналася вперше?
- Чому павук-хрестяк має таку назву? Прочитай речення, яке дає відповідь на це запитання. У якому абзаці міститься це речення?
- Що ти дізнався/дізналася з тексту про харчування павучка?
- Чому для подорожі павучкові потрібна павутина?

Погідне бабине літо — на суху осінь.

Обговоріть! За якої погоди павучок може подорожувати на павутинні? Чи може він мандрувати під час дощу? А коли сильний вітер? Чому?

Складі розповідь про подорож павучка, у якій ти розкажеш, що він бачив, що відчував, коли летів на своїй павутинці, чи цікаво було йому подорожувати.

Послухайте казку **Василя Сухомли́нського «Що найтяжче журавлям»**.

- Між ким відбувається розмова у творі?
- Про що запитала береза в журавлів?
- Що найтяжче журавлям?

vse.ee/cqdh

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Підрісши, безтурбо́тно, плю́скалися, прони́зливим, прислу́хавшись, вкрива́ється, стрибо́жена, закрижані́ю, зітхну́ла, відроста́ло, ви́гулькнула, вклада́вся, відчайду́шно.

№ 5

Зоряна Лісе́вич

ОЧЕРЕТЯ́НКА

Маленька пташка очеретянка сиділа у верболо́зі й сумно дивилася на озеро. Цього року вона тут народилась і навчилася літати. Підрісши, пташка все літо безтурбо́тно шуга́ла над блакитним озерним плесом. Та зараз воно було не таким, як завжди. Вода потемніла, і в ній уже не плю́скалися веселі сонячні зайчики. Вітер став холодним та прони́зливим.

Його пориви нахиляли гілки́ верболозу аж до самої води, від чого листя полохливо шелестіло.

— Ос-с-сінь, с-с-скоро ос-с-сінь, — прислу́хавшись, почула пташка.

— А що це таке? — запитала вона.

— Ти не знаєш, що таке осінь? — пролунало зовсім поруч.

Очеретянка озирну́лася і побачила старого товстого борсука, що сидів на камені неподалі́к.

Що розповів борсук пташці про осінь?

— Осінь, — мовив він, — це пора, коли закінчується літо. Квіти в'януть і чорніють. Листя жовкне, засихає та облітає. Природа готується до зими.

— А що таке зима?

— Зима — це коли холодно настільки, що озеро вкрива́ється кри́гою, а замість дощу падає сніг. Це пора, коли все засинає аж до весни. Наприклад, я, щоб не замерзнути і не вмерти з голоду, впадаю у зимову сплячку. Моя нора вже майже готова до зимівлі. Залишилося пошити з моху теплу ковдру.

Борсук солодко позіхнув.

Очеретянка ніколи не бачила зими, не знала, що таке крига і сніг. Змогла лише уявити почорнілі квіти і голі дерева. Та й від цього її серце печально стиснулося.

— А я? Теж ляжу спати? Чи зів'яну? А може, моє пір'я пожовкне і облетить, як листя? Ой леле, невже я закрижані́ю разом з озером?

— Ні, — відказав борсук. — Ти пташка. Моя знайома ворона казала, що у неї на зиму відростає густий пух і багато пір'я. Морози птахам не страшні.

Очеретянка полегшено зітхнула.

Минав час, та пух чомусь не густішав, і нове́ зимове пір'я не відроста́ло. Стрибо́жена не на жарт, очеретянка кинулася шукати борсука. Та не знайшла його... Вхід до борсукової нори був щільно замо́щений сухою травою та листям. Напевно, борсук уже замкнувся в норі та вклада́вся до сну.

Пташка пурхнула над озером, відчайду́шно вигукуючи:

— Чіюк-чіюк!

Багатоголосе «чіюк» луною озвалося у ве́рбах на протилежному березі. Пташина зауважила там інших очеретянок. З надією на допомогу підлетіла вона до старої пта́хи.

— Що трапилося, дитинко? — поцікавилась та.

— Біда! В мене пух не густішає, а борсук сказав, що повинен густішати. Як я без пуху перезимую?

— Не переживай, — заспокоїла її стара очеретянка. — Не всі птахи залишаються зимувати. Ми, очеретянки, як і багато інших, відлітаємо у теплі краї. А навесні знов повертаємось додому.

Одного вересневого ранку з густого туману вигулькнула зграйка птахів.

— Чіюк, чіюк, чіюк! — пролунало над водою. Серед інших пташок летіла й наша очеретянка. Тепер в її серці вже не було ні страху, ні тривоги. Лише трішки смутку — через те, що прощалася з рідним озером аж до весни.

Шуга́ла — швидко літала.
Пле́со — вільна від заростей, глибока спокійна ділянка водойми.

- Про що ти прочитав / прочитала?
- Цей твір — казка чи оповідання? Доведи свою думку.
- Назви дійових осіб. Хто головний персонаж?
- Де і коли відбувалися описані події?
- Про які ознаки осені розповів пташці борсук?
- Чим була схвильована очеретянка?
- Чому вона не знайшла борсука наступного разу?
- Хто заспокоїв очеретянку? Як?
- Перечитай текст і полічи, скільки разів в ньому трапляється слово **очеретянка**.

Як би ти розповів / розповіла очеретянці про осінь?

Обміняйтеся думками: що ви знаєте про перелітних птахів?

Знайди у різних джерелах інформацію про те, у які країни відлітають на зимівлю птахи України.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Яскра́вими, насти́рливим, укриття́м, рукотво́рні, використо́вували, церемо́ніях, різномані́тні, напівкру́глі, францу́зькою, поши́рювалась.

№ 6

Лідія Андрі́єць

ПРО ПАРАСОЛЬКУ

Надво́рі осінь. Часом вона пе́стить нас лагідним сонечком та яскра́вими барвами. А то обля́же

насти́рливим холодним дощем. Тут уже без парасольки не обійтися.

Мабуть, найпершими парасольками для наших далеких прадідусів і прабабусь слугувало лапа́те листя. Адже люди зда́вна помічали, як під цим природним укриття́м ховаються від спеки чи дощу пташки та звірі. А перші рукотво́рні парасольки з'явилися кілька тисяч років тому. Використо́вували їх не так у побуті, як в урочи́стих церемо́ніях.

Своєю формою парасольки були дуже різномані́тні. У Да́вньому Єги́пті — напівкру́глі, прикра́шені торочка́ми. У Пе́рсії — схожі на конус і теж прикрашені торочками та ки́тицями. Основне призначення цих парасольок було — захищати від сонця. Звідси пішла і їхня назва: францу́зькою мовою «пара соль» — «захищай від сонця».

Понад двісті років тому парасолька з'являється в Англії — одній із найбільш дощових країн Європи. Тут вона набула своєї нове́ї якості — захищати не лише від сонця, а й від дощу.

Виготовляли парасольки з матеріалу, що не пропускав води. Каркас робили з кито́вого ву́са чи дерева. Ці парасольки були великі, громіздкі́, схожі на переносний дашок. Однак мода на них швидко пошире́ювалася. У Франції, наприклад, навіть наймали по декілька спеціальних слуг, які під час дощу тримали парасольку над господарем чи господинею.

Із часом ця потрібна людям річ ставала кращою, досконалішою. У парасольки з'явилися спиці, її вже можна було скласти. Винахідливі майстри́ почали виготовляти парасольки з гаманцем, із люсте́рком. У їхніх ручках робили потаємні сховки для грошей, секретних документів, ключів. Понад сто років тому було створено металеву складáну парасольку, якою ми користуємось і нині.

Торочки́ — суцільний ряд кінців ниток, що вільно звисають із країв тканини.
Громіздки́й — який займає багато місця; дуже великий, важкий.

- Яка інформація про парасольку була для тебе новóю? А яка здивувала?
- Які нові слова трапилися тобі в тексті? Чи зрозуміло тобі їх значення?
- Скільки в тексті абзаців? У якому сказано про те, звідки походить назва парасольки?
- Прочитай абзац, у якому розповідається про те, з яких матеріалів раніше виготовляли парасольки в Англії.
- Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слово **парасолька**?

Що ще ти хотів би/хотіла б дізнатися про парасольку? Переглянь відео і заспівай пісню караоке.

vse.ee/cqdl

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Роззирну́лась, завме́рла, підскóчить, заскрипі́ла, майстри́ня, заскрекоті́ла, покрасу́ються.

№ 7

Тетяна Лемéшко

МАЙСТРИ́НЯ ОСІНЬ

(Скорочено)

Раннім-рано сорока прокинулась, роззирну́лась, та так і завме́рла з відкритим дзьобом. Її здивували берези. Ще вчора вони були зелені, а тепер сяяли золотисто-жовтими вогниками. Якусь мить сорока зачаровано дивилась на них, а тоді як підскóчить:

— Скре-ке-ке! Сонце на березу впало!

— І чого ти лементу́єш на весь ліс? — заскрипіла стара сосна. — Хіба не бачиш? Сонце он на небі сходить, а береза вбрання поміняла.

Переконавшись, що це й справді так, сорока перелетіла на білокору гілку.

— І де це ти таке вбрання взяла? — запитала березу.

— Майстриня Осінь пошила.

— Ців-ців, ців-ців! — підлетіли дві синички. — А ми бачили, як вона дубочку й кле́нові сви́тки червоно-бурою ниткою гаптува́ла, а ще диких гусей та журавлів у дорогу виряджала.

Прикро стало сороці, що не вона новину принесла. Заскрекотіла невдоволено і полетіла на узлісся.

А Осінь тим часом наснува́ла з павутинок бабиного літа білого шовку і розвішала його на сонячних промінцях. А тоді пішла дари роздавати всім, хто роботи не цура́вся:

— *Тобі, господине,* — *зерна повна скриня.*
— *Тобі, бджолятку,* — *меду горнятко.*
— *Тобі, корівко,* — *запашне зіллячко.*
— *Тобі, дівчино,* — *коровай на весіллячко.*
— Щедра ти, — зашуміла гіллям стара сосна.

— Як сонечко, так і я, — усміхнулась Осінь. — Піду ще більчат та їжачат провідаю: чи готові вже до зими, чи вистачить їм харчів? Та й дерева ще підфарбую, хай покрасу́ються, доки вітер не налетів.

— Кру-кру! — прощально гукали з неба журавлі.

— Ґа-ґа-ґа, — сумно ґелґотіли дикі гуси.

Осінь на хвильку зупинилася, примовляючи:

— Летіть, мої дитинчата, у далекий вирій.
Хай не зрадять у польоті молоденькі крила.
Хай сонечко яснооке шлях вам осяває.
Білесенька хмаринонька од вітру ховає.

А тоді сіла над річкою Сту́гною, вимила в ній золоті коси та й задрімала. Аж уночі чує, хтось їй коси розчісує. Розплющила очі, — а це місяць-молодик...

Та раптом вітер налетів, місяця відігнав, листя у ви́хорі закрутив та й жбурнув під ноги Осені...

Аж перед світанком продерся місяць крізь сірі хащі хмар. Глянув на Стугну, а там крижинки виблискують. А на місці золотокосої Осені сива жінка сидить. Зажурився молодик та й знов за хмари сховався.

— Зимно, — скрипіла стара сосна.

— Зима йде, скре-ке-ке! — розносила новину́ сорока.

У жовтні до обіду осінь, а по обіді — зима.

Лементува́ти — говорити дуже голосно, галасувати.
Гаптува́ти — вишивати шовковими нитками, що мають золотий або срібний колір.
Цура́тися — триматися осторонь.

- Цей твір — казка чи оповідання? Доведи свою думку.
- Яку дивовижну картину побачила сорока? Що вона подумала?
- Яку новину розказали синички?
- Кому Осінь роздавала подарунки? Прочитай.
- Прочитай, якими словами Осінь проводжала птахів.
- Якою в казці зображено Осінь? На прикладах доведи, що письменниця зобразила Осінь, як живу істоту.
- Які слова-озна́ки використовує авторка, описуючи берези?
- Кого побачив місяць на світанку замість золотокосої Осені?
- Чому авторка казки називає Осінь майстри́нею?

Як би ти міг / могла по-іншому назвати цю казку? Обґрунтуй свою думку.

Знайди інформацію про те, у якому регіоні України протікає річка Стугна. Підготуй розповідь про неї.

Створіть стіннівку (плакат на стіну) про осінь. Працюйте за таким планом:

1. Усі разом обговоріть і доберіть влучну назву.
2. Для оформлення стіннівки доберіть уривки з художніх творів, у яких описано картини осінньої природи, додайте інформацію про походження назв осінніх місяців.
3. Спробуйте написати власні твори (есе, ві́рші, казки чи оповідання) про красу осені, життя тварин восени.
4. Доберіть або зробіть світлини до художніх творів, намалюйте ілюстрації.
5. Оформіть стіннівку та проведіть її презентацію.

Книжка — найкращий винахід людства

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Обпа́лювали, Да́вньому, перетво́рювали, скле́ювали, перга́мент, винахі́дник, друка́рський, спеціа́льному, відді́ленням, склада́льна, верста́т, віддруко́вана.

За Віктором Дацке́вичем

ЯК З'ЯВИЛАСЯ ДРУКОВАНА КНИЖКА

Із глибокої давнини до нас дійшли «книжки», які люди писали па́личками на гли́няних плитках, що їх потім обпа́лювали в печах, мов горщики.

У Да́вньому Єги́пті виготовляли книжки з папірусу — річково́го очере́ту, який мав високе й товсте́ стебло. Серцеви́ну його розрізали на смужки, сушили і перетво́рювали на гладенькі листки. На них і писали. Потім листки скле́ювали так, що вихо́дила книжка у вигляді довгої стрічки. Після читання стрічку згортали у трубку (сува́й) і ховали у футля́р.

У Китаї робили книжки з окремих до́щечок, які нани́зували на мотузок.

Минуло дуже багато років, перш ніж у стародавньому місті Перга́мі люди навчилися робити зі шкіри тварин особливий матеріал — перга́мент. Шматок перга́менту згортали так, що виходило

чотири сторінки. Кожний згорток грецькою мовою звався «тетрадос».

Кілька таких «тетрадос» зшивали, і виходила книжка, на сторінках якої можна було писати і малювати. Пройшло багато років, і пергамент замінили більш дешевим матеріалом — папе́ром. Але книжки, як і раніше, зшивали з окремих зошитів і «вдягали» у тверду або м'яку обкла́динку. Так роблять і нині.

Мі́сяці, а то й роки ішли на те, щоб написати або переписати яку-небудь товсту́ книжку і прикрасити її малюнками. Не дивно, що рукопи́сні книжки ко́штували дуже дорого. До того ж деякі з них вдягали в дорогу шкіру, парчу́, а іноді навіть у срібло. Щоб уберегти такі книжки, власники нерідко приковували їх ланцюжками до полиць.

Перша друкована книжка з'явилася в німецькому місті Ма́йнці. Винахі́дником друка́рського верста́та був мешканець цього міста — Йоганн Гу́тенберг. Він придумав і літери — металеві брусочки з опуклим зображенням букви чи цифри, а також ма́триці — формочки для відливання цих літер. Літери розміщали у спеціа́льному ящичку з відді́леннями для кожної. Називався він складальною касою. Треба, наприклад, набрати слово «дим» — береш

Друкарський верстат Йоганна Гутенберга

з одного відділення літеру Д, із другого — літеру И, із третього — М і викладаєш на спеціáльну дощечку — верстатку. Набрав один рядок, за ним — другий, третій... Ось і готова друкáрська форма. Далі треба вкрити її фарбою, зверху покласти аркуш паперу і міцно притиснути пресом. Сторінку віддрукóвано!

За допомогою друкарського верстата можна було розмножити книжку в сотнях і навіть тисячах примірників. Люди відразу оцінили новий винахід. У різних містах однá за óдною почали з'являтися майстерні, а потім і фабрики — друкарні, де виготовляли книжки.

Парчá — шовкова тканина, витканá золотими або срібними нитками.

- Яка інформація з тексту виявилася для тебе відомою, а про що ти дізнався/дізналася вперше?
- Що в тексті зацікавило тебе найбільше?
- Який вигляд мали книжки в давні часи?
- Як виготовляли книжки з папірусу?
- Чому власники рукописних книжок приковували їх до полиць?
- Хто є винахідником першого друкарського верстата?

Поставте одне óдному запитання за змістом прочитаного.

У Києві діє **Музей книги і друкарства України**. Це найбільший музей книги в країні. Завітавши на сайт музею, ти можеш здійснити віртуальний тур.

vse.ee/cqdj

Поміркуйте разом! У який спосіб можна здобувати нові знання, відомості? Звідки до вас надходить нова інформація?

№ 9

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Інформа́ція — відомості, знання, які ти здобуваєш під час навчання, спілкування, спостереження за довкіллям тощо.

- Розглянь різні засоби передавання інформації. Назви́ їх. Розкажи, які ще ти знаєш.

Якими засобами інформації ти користуєшся найчастіше?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Ме́діа — засоби, які зберігають і поширюють різну інформацію.

Роз'єднай слова і прочитай речення. Поясни, як ти його розумієш.

НАЙДАВНІШИЙПРЕДСТАВНИКМЕДІА—КНИЖКА.

Книжка — цінне джерело інформації.

ЯК НАРОДЖУЄТЬСЯ КНИЖКА

1 Задум створити книжку належить письменнику або письменниці.

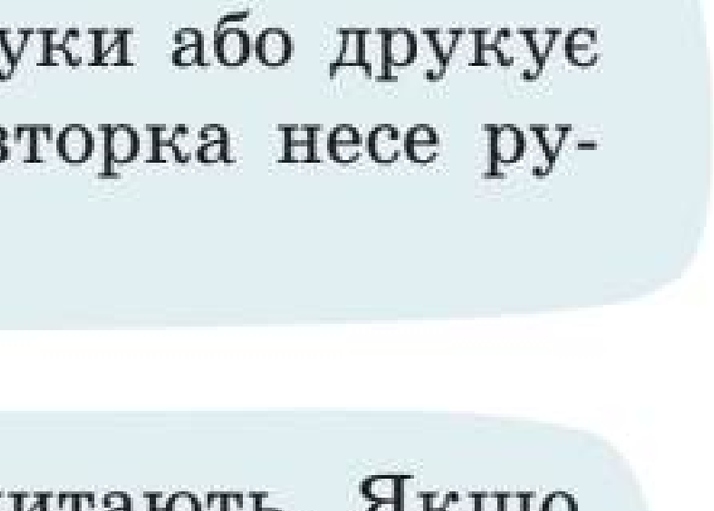

Письменник / письменниця — людина, яка пише текстові твори. Для неї літературна діяльність є професією. Тому письменника / письменницю називають автором / авторкою книжки.

Отже, письменник / письменниця створює текст твору — пише його від руки або друкує на комп'ютері. Потім автор / авторка несе рукопис у видавництво.

2 У видавництві рукопис читають. Якщо видавці зацікавилися, то вирішують видати книжку.

3 Над рукописом починає працювати редáктор / редáкторка. Уважно, рядок за рядком, він / вона читає текст. За потреби просить автора зробити виправлення.

Хто володіє інформацією, той володіє світом.

4 Потім із текстом працює коре́ктор / коре́кторка. Ретельно перевіряє правильність написання слів, розділових знаків у реченні, щоб не було помилок.

5 Тим часом видавництво замовляє художникові чи художниці зробити до майбутньої книжки малюнки.

6 Далі набирають текст відповідним шрифтом, вирішують, якого розміру буде книжка, яку кількість примірників друкувати.

7 Після цього диза́йнер / диза́йнерка компонує на комп'ютері малюнки і текст так, як вони будуть розміщуватися на сторінках майбутньої книжки. А також створює обкладинку.

8 Майбутню книжку з комп'ютера відправляють у друкарню.

9 І нарешті, до роботи стають друкарі.

10 Надруковані книжки везуть у книгарні, де їх чекають покупці.

ВА Розкажи своїми словами, який шлях проходить книжка від автора / авторки до читача / читачки.

Послухайте казку **Василя Сухомли́нського «Спляча Книга»**.

- Якою була Книга спочатку?
- Чому її сторінки почали ме́ркнути?
- Обговоріть! Коли книжка живе, а коли втрачає свою силу?
- Розкажи, як живеться книжці у твоєму домі.

vse.ee/cqdk

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Надзвича́йної, безтурбо́тно, одноклáсник, мандрува́ли, велете́нських, двоповерхо́вих, зіштовхну́ти.

№ 10

Прочитайте заголовок. **Поміркуйте разом!** Про які події йтиметься у творі: вигадані, казкові чи справжні? **Обговоріть!** За що може образитися книжка?

Костя Гнате́нко

1 ОБРА́ЖЕНА КНИЖКА

Якось у день народження улю́бленого ону́ка Юрчика дідусь і бабуся подарували йому книжку надзвича́йної краси. У ній були чудові яскраві малюнки і найголовніше — дивовижна історія про космічних піратів.

Ону́к чемно подякував за подарунок, перегорнув кілька сторіно́к і поклав книжку на полицю. Поклав і забув про неї.

Цілими днями хлопчик бавився іграшками, яких у нього було багато, і грав у комп'ютерні ігри, бо вважав, що канікули саме для того, щоб жити весело та безтурбо́тно.

За весь час про подарунок дідуся й бабусі так і не згадав.

Після канікул Юрко знову став ходити до школи і якось зайшов у гості до свого однокла́сника Макса, з яким товаришував.

Макс розповів захо́пливу історію про те, як на одній маловідо́мій планеті жили справжні космічні пірати, як вони мандрува́ли в неося́жному просторі на велете́нських двоповерхо́вих кулях. А ще своєю неймовірною швидкістю та за допомогою невідо́мої зброї могли зіштовхну́ти менші планети із власних орбіт.

— Звідкіля ти усе це знаєш? — спитав друга Юрчик.

— Прочитав в одній цікавій книжці. Ось вона, дивись. — І Макс показав Юрчикові знайому книжку.

— Ой! — вигукнув хлопчик. — У мене є така сама, тільки я її ще не встиг прочитати.

— Швидше читай. Вона класна! — порадив Макс.

Додому Юрчик мчав щоду́ху. Він забіг до своєї кімнати, дістав із полиці книжку, розгорнув її... і завмер.

Орбі́та — шлях руху небесного тіла в космічному просторі.

- З нагоди якого свята Юрчик отримав подарунок? Хто його подарував? Прочитай рядки тексту, які підтверджують твою відповідь.
- Як поставився Юрчик до подарунка? Чи можна зробити висновок, що хлопчик не дуже любив читати? Які слова в тексті є тому підтвердженням?
- Чи змінилося ставлення Юрчика до книжки, коли він побував у гостях у товариша?

Чому Юрчик завмер, коли дістав із полиці книжку й розгорнув її? Що незвичайного він міг побачити в ній?

Розглянь малюнок. Який уривок із тексту проілюстровано?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Неймові́рної, потьмяні́ла, поста́вився, спро́буй, стри́мався, трапля́ються.

Пригадайте, про що розповідалося в першій частині твору. Якою подією вона закінчилася?

Костя Гнате́нко

2 ОБРА́ЖЕНА КНИЖКА

Неймові́рної краси книжка потьмяні́ла, фарби вицвіли, наче на сонці, а сторінки дуже постаріли.

Юрчик із повними сліз очима кинувся до бабусі, що саме поралася на кухні.

— Бабусю, поглянь, що сталося з моєю книжкою! Вона постаріла. Як таке могло статися, адже вона зовсім нова́?!

— А ти хоч встиг її прочитати? — спитала бабуся.

— Ні, не встиг, — чесно зізнався Юрчик.

— Тоді зрозуміло. Книжка не постаріла, вона образилася, що ти так байдуже до неї поста́вився.

Юрчик слухав бабусю і не міг повірити, що таке можливо.

— А ти спробуй її прочитати, — порадила бабуся, — може, книжка тобі і пробачить.

Юрко пішов до своєї кімнати, сів за стіл і почав читати. Розповідь була така цікавенна, а малюнки такі правдиві, що здавалося, ніби літальні апарати от-от зрушать із місця і залетять до квартири. Юрко так і заснув за столом. Тато легенько переніс його в ліжко.

Уранці, коли Юрко прокинувся, то найперше, що побачив, була книжка. Він обережно взяв її в руки і ледь стри́мався, щоб не закричати на весь дім. За ніч книжка знову стала, мов нова́.

— Мабуть, вона мене пробачила. Оце диво! — подумав Юрчик.

Він хутенько сів на стільчик, дістав із полиць іще кілька книжок та звернувся до них словами, як до живих істот:

— Я вас також обов'язково прочитаю, ви лишень не ображайтеся. Домовились?

— З ким ти там розмовляєш? — почувся голос мами. — Час умиватись і снідати, бо до школи запізнишся.

Ось така пригода сталася з одним хлопчиком. Дива в сучасному світі також трапля́ються.

- Що сталося із книжкою? За що вона образилася на хлопчика?
- Як ти думаєш, з якою метою автор розповів цю історію?
- Підготуйтеся прочитати в особах розмову Юрчика з бабусею. Розподіліть ролі. Обговоріть, який стан

і настрій Юрчика потрібно передати під час читання. Прочитайте в особах.

Вибери одне із запропонованих завдань і виконай його.

- Розкажи, про що ти любиш читати? Хто твої улюблені герої?
- Поцікався у своїх рідних, які книжки запам'яталися їм із дитинства. Які з них зберігаються у вашій домашній бібліотеці?

Перегляньте відео.

- Прихильність і любов до слова надихала архітекторів різних країн світу на створення чудових і незвичайних будинків для книжок. Які з них вас найбільше здивували?

vse.ee/cqdl

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Францу́зькому, шістна́дцять, найпотає́мнішою, послуго́вуватись.

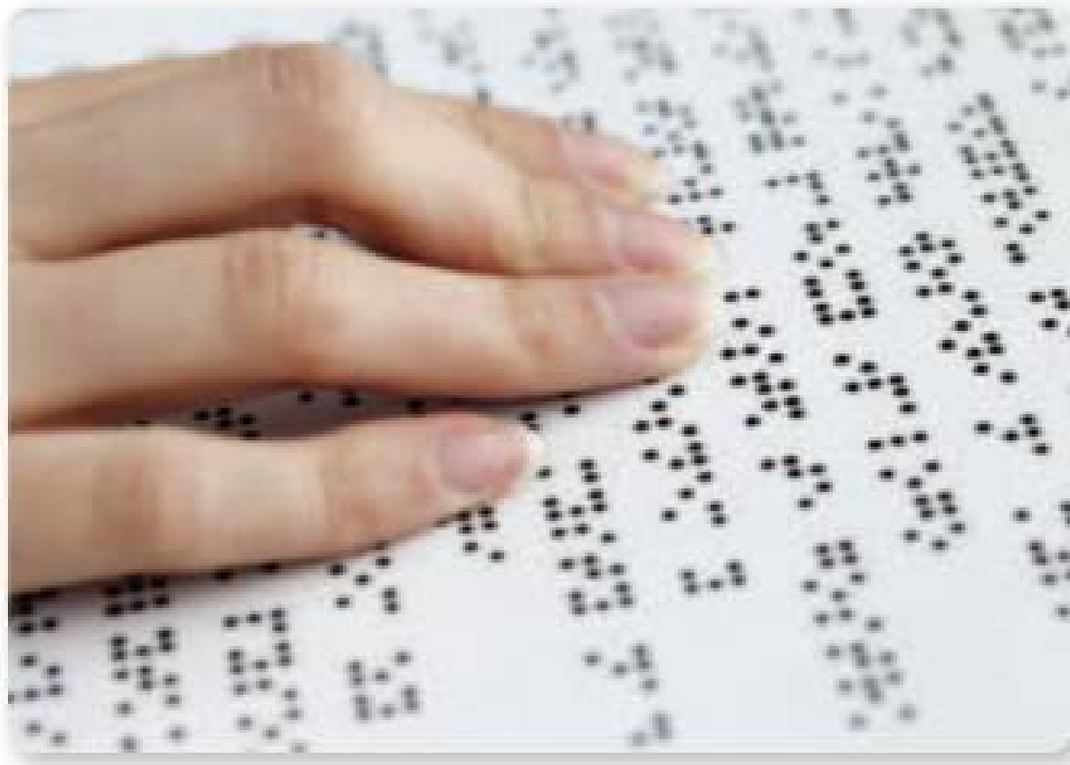
№ 12

Із журналу «Малятко»

АЗБУКА, ЩО ЗАВОЮВАЛА СВІТ

Десь понад двісті років тому жила в маленькому францу́зькому містечку Кувр родина Бра́йлів. І ріс у ній хлопчик, якого звали Луї. Хлопчиків батько заробляв на життя, шиючи предмети для запрягання і сідлання ко́ней. А маленький Луї майже з ранку до вечора грався в тісній татовій майстерні. Якось через необережність із хлопчиком трапився нещасний ви́падок, який призвів до поступової втрати зору.

Для родини це була невимóвна біда. Але батьки докладали багато зусиль, щоб навчати хлопчика. Батько всюди брав сина із собою, учив його розрізняти спів птахів, крики тварин, аромати квітів, а ще — вірити в себе. Коли Луї виповнилося сім років, його відвели до школи. Хлопчик здивував учителів своїми здібностями і дуже швидко став найкращим учнем.

Згодом він зміг вступити до Королівського інституту, спеціально призначеного для дітей із порушенням зору, де він також став найкращим учнем. Луї любив музику, блискуче грав на піаніно та орга́ні. А після закінчення інституту Луї Брайль став його викладачем.

Та найпотаємнішою мрією Луї було створити азбуку, якою могла б послугóвуватися кожна незряча людина. Він розумів, що така абетка має бути рельєфною. Але як це зробити?

Луї вирішує виколювати букви на цупкому папері голкою. Тоді незряча людина зможе відчути їх на дотик, самими пучками пальців, які замінять очі. Окрім того, для óбрису кожної літери треба використати щонайменшу кількість проколів, максимум п'ять-шість. Тільки по-різному щорazу розташóвувати їх. Тоді всю азбуку буде легше запам'ятати.

День за днем тривала напружена робота. Луї перебирав сотні варіантів, по-різному комбінував, домагався найбільшої простоти. І нарешті прийшов успіх. У шістна́дцять років Луї створив власну

абетку для незрячих! Спочатку шрифт Брайля випробували в рідному інституті і сприйняли з великим захопленням. А з інституту він швидко поширився по всій Франції. Згодом метод читання і письма Луї Брайля визнали найвдалішим з усього, що пропонувалося для незрячих людей.

Зараз цим шрифтом користується весь світ і згадує геніального французького винахідника із глибокою вдячністю.

Орга́н — музичний інструмент.
Рельє́фний — з ви́пуклим узором на поверхні.

- Про кого і про що розповідалося в цьому творі?
- Які думки і почуття у тебе викликав прочитаний твір?
- Які риси характеру виявив винахідник? Скільки років було Луї, коли він здійснив свій винахід?

Підготуйся і стисло перекажи текст.

Знайди історії про відомих людей, яким порушення зору не завадили досягти мети в житті. Підготуй розповідь про них.

Об'єднайтеся у групи. Оберіть завдання, яке вам цікаве. Презентуйте у класі результати ваших досліджень.

- Дослідіть, чим відрізняються книжки для дорослих від книжок для дітей.
- У багатьох країнах люди виявляють повагу до книжок, створюючи їм пам'ятники. Дізнайтеся, у яких країнах є пам'ятники, присвячені книжкам і читачам. Який вигляд вони мають?

Книжка не пряник, а дітей до себе манить.

Золоті зернята усної народної творчості

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Наро́дна пі́сня — словесно-музичний твір, призначений для співу. Народні пісні відображають характер народу, його звичаї та історію.

№ 13

Українська народна пісня

ОЙ ХВАЛИЛАСЯ ТА БЕРІЗОНЬКА

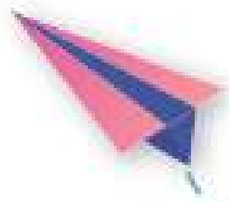
Ой хвалилася та берізонька:
— На мені кора біле́сенька,
на мені листя та широке,
на мені гілля та високе.
Ой обізвався зелений дубочок:
— Ой не хвалися ти, берізонько,
не ти свою кору вибілила,
не ти це листя широчила,
не ти це гілля та височила.
Вибілило кору яснеє сонечко,
широчив листя та буйний вітер,
височив гілля та дрібен дощик.

- Чим хвалилася берізонька?
- Про що розповів зелений дубочок?
- Які сили природи допомагають деревам рости?
- Відшукай у пісні і прочитай слова, які звучать ніжно.
- Добери пестливі слова, якими можна замінити слова **листя**, **гілля**, **вітер**.

Народна пісня — душа народу.

Пофантазуй! Чим може похвалитися дуб? А вишня?

Послухайте українську **народну пісню «Ой є в лісі калина»**.

- Який настрій пісні? Які емоції вона у вас викликала?
- Про кого в ній співається? Що вона робила?
- Чи чули ви цю пісню раніше?
- Послухайте пісню ще раз, а потім разом заспівайте, супроводжуючи рухами дії дівчинки.

ЗАГАДКИ

- Пригадайте, які твори називають загадка́ми.

Прочитай і відгадай загадки́.

Народна творчість

- Сидить баба на грядках, вся закутана в хустках.
- Що то за голова, що лиш зуби й борода?
- Сидить Марушка в семи кожушках.
  Хто її роздягає, той сльози проливає.
- Що то за коні в городі на припоні:
  довгасті, голчасті, зеленої масті,
  нікого не возять, лиш солі просять.
- На городі молода пишні коси розпліта,
  у зелені хустинки золоті хова зернинки.

* * *

- Хто в зиму холодну ходить злий та голодний, зайців лякає, сіре хутро має?
- З хазяїном дружить, йому вірно служить. Усе хазяйство стереже, дім від злодія береже.
- Біля нашої бабусі сидить дід у кожусі — коло печі гріється, без водички миється.

Загадка — гімнастика для розуму.

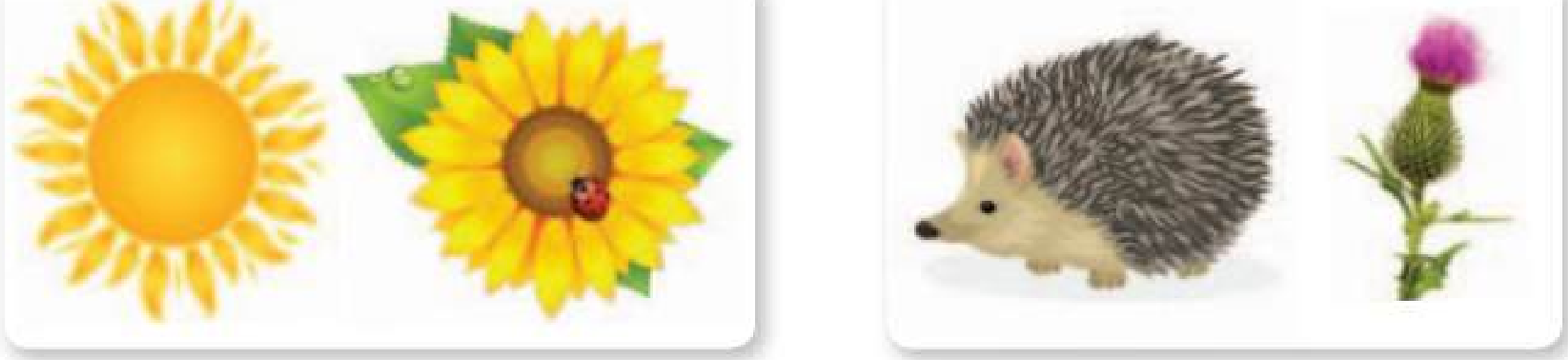
* * *

- Що сходить без насіння?
- Рогатий пастух срібні вівці пасе.
- Без рук, без ніг, та роги має, у небі нічному гуляє.
- Торох, торох, розсипався горох, почало світати, нема що збирати.
- Махнула птиця крилом — пів світу накрила чорним рядном.
- Сестра брата наздоганяє, а він од неї тікає.

- Назви́ ознаки, які допомогли тобі відгадати кожну за́гадку.
- Визнач, до яких тем можна віднести ці групи загадо́к.

Ведмідь

- Розглянь малюнки. Опиши кожну пару предметів. Визнач, чим вони подібні й чим різняться. Склади загадки́ про кожний предмет.

СКОРОМОВКИ

- Пригадайте, які твори називають скоромовками. Для чого складають скоромовки?

Прочитай кожну скоромовку кілька разів, щоразу пришвидшуючи темп читання. Водно́час стеж за правильною вимовою всіх звуків.

№ 15

Народна творчість

Вередували вередниченьки,
що не зварили варениченьків.

Не вередуйте, вередниченьки,
наваряться варениченьки.

* * *

У сіренької горлички
туркотливе горлечко.
Туркоче горличка
через туркотливе горлечко.

* * *

Дзижчить над житом
жвавий жук.
Бо жовтий він
вдягнув кожух.

* * *

Хитру сороку
спіймати морока,
а на со́рок соро́к —
со́рок морок.

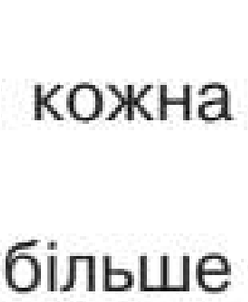
* * *

Галасливі ґави й галки
в гусенят взяли скакалки.
Гусенята їм ґелґочуть,
що й вони скакати хочуть.

- Визнач, який звук навчає правильно вимовляти кожна із цих скоромовок.
- Вивчи напам'ять скоромовки, які тобі найбільше сподобалися. Розкажи їх своїм рідним і друзям.
- Влаштуйте у класі змагання, хто краще, швидше розкаже скоромовку.

Знайди в різних джерелах авторські скоромовки. Вивчи кілька і підготуйся розказати їх у класі.

ЛІЧИЛКИ

- Пригадайте, які твори називають лічилками. З якою метою їх використовують? Чому лічилки короткі?
- Які лічилки ти пам'ятаєш?

Скоромовку скоро мовлю.

Прочитай лічилки, вивчи ті, які тобі сподобалися. Розкажи їх своїм рідним і друзям. Використовуй їх під час гри.

Народна творчість

* * *

Я жмурюсь, заплющив очі.
Всі ховайтесь, хто де хоче!
Вмить розбіглась дітвора —
йти шукать мені пора.
Більш не буду я чекать:
раз, два, три — іду шукать.

* * *

Жабка жабку
узяла за лапку:
— Сиди, мовчи,
не плач, не кричи,
не скигли, не квач,
а то будеш квач!

* * *

Сів метелик на травичку
і сказав таку дрібничку:
— Один, два, три —
вийдеш ти.

* * *

За горами, за лісами
стоїть бочка з пирогами.
Один, два, три —
то жмурити будеш ти!

- Знайди в лічилках слова, які римуються.
- Назви́ ігри, у яких використовують лічилки.
- Склади свою лічилку.

Ве А

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Прислі́в'я — це короткий влучний образний вислів, який має повчальний зміст.

У прислів'ях відображено досвід народу — поради, схвалення, застереження. У народі кажуть: «Прислів'я вчить, як на світі жить».

Народна творчість

№ 17

* * *

- Що тобі не мило, другові не зич.
- Друга шукай, а знайдеш — тримай.
- З добрим дружись, а лихого стережись.
- Нових друзів май, а старих не забувай.
- Справжні друзі з тобою в радості і в тузі.

* * *

- Щоб рибу їсти, треба у воду лізти.
- Хто хоче багато мати, тому треба мало спати.
- Треба нахилитися, щоб із криниці води напитися.
- Любиш кататися — люби й на гору підійматися.

* * *

- Хочеш бути здоровим — будь розсу́дливим.
- Бережи одяг, доки нови́й, а здоров'я — доки молодий.
- Як хочеш здоров'я мати, то мусиш рано вставати, а звечора рано лягати.

- **Поміркуйте!** Якою спільною темою можна об'єднати кожну групу прислів'їв?
- **Обговоріть!** Яке повчання містить кожне прислів'я?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Прика́зка — це влучний вислів, який стверджує факт. Приказка — вислів, близький до прислів'я, але без повчального змісту.

Народна творчість

* * *

- Дає і з рук не випускає.
- Язик без кісток, що хоче, те й лопоче.
- Здоров'я — найдорожчий скарб.
- Без діла псується сила.
- Хто хвалиться, той кається.
- Хто діло робить, а хто ґави ловить.
- Гостре словечко ранить сердечко.
- Згода дім будує, а незгода — руйнує.
- Дружба та братство — найбільше багатство.
- Де праця — там густо, а де лінь — там пусто.

- Поміркуйте і з'ясуйте, про які риси характеру людини йдеться у двох перших приказках.
- Які прислів'я і приказки знаєш ти?
- Склади приказки з поданих частин.

Не кажи гоп,	щоб тобі не було того.
Не смійся з другого,	то нічого не зробиш.
Коли за все візьмешся,	доки не перескочиш.

Об'єднайтеся у групи й оберіть собі завдання. Відчуйте себе авторами й авторками, які працюють над створенням колективної праці.

- Створіть книжечку загадок.
- Придумайте казку чи розповідь, яку можна було б закінчити одним із прочитаних прислів'їв.

Чарівний світ казки

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Чарівні́ казки́ — це особливий різновид казок, у яких є чарівний елемент (чарівники, магія, чарівні предмети, надприродні явища). За допомогою чарів відбуваються дивовижні події та перетворення. Дійові особи цих казок — люди, тварини, феї, чаклуни, гноми, дракони, ельфи, принци і принцеси та інші.

Герої цих казок здійснюють дивовижні подвиги, мають надзвичайну силу і кмітливість. З усіх випробувань вони виходять переможцями. Саме тому **чарівні** казки іще називають **геро́їко-фантасти́чними.**

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Підле́стилася, приступи́тися, навко́лішки, розжене́ться, йме́ння, здорове́нною, захлина́ється.

Прочитай казку. Поясни, за якими ознаками можна зрозуміти, що ця казка чарівна.

№ 18

Українська народна казка

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА

(Скорочено)

Колись був у Києві князь, і була в нього розумна та гарна дочка́. І був тоді коло Києва змій. Щороку

посилали цьому змієві дань: давали або парубка молодого, або дівчину. От прийшла черга й до дочки́ само́го князя. Нічого не вдієш — коли давали городяни, треба і йому давати!..

Послав князь свою дочку́ в дань зми́єві. А змій як побачив красуню князівну, то й полюбив її одразу. От вона до нього якось підле́стилася та й питається:

— Чи є, — каже, — на світі чоловік, щоб тебе подужав?

— Є, — каже змій, — у Києві над Дніпром живе кожум'яка, на ім'я Кирило. Як вийде на Дніпро мочити кожі, то не одну несе, а дванадцять разом. Як набрякнуть вони водою у Дніпрі, то я візьму та й учеплю́ся за них — чи витягне він їх? А йому байдуже: як потягне, то й мене з ними трохи на берег не витягне. Ось того чоловіка тільки мені й страшно.

Князівна і взяла собі те на думку і думає, як їй вісточку додому подати і на волю до батька дістатись. А був при ній голубо́к. Вона вигодувала його, ще як у Києві була. От вона й написала до батька: «Є, тату, в Києві чоловік, на йме́ння Кирило, на прізвище Кожум'яка. Він один тільки може змія подолати. Благайте ви його, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі. Благайте його,

таточку, і словами, і подарунками, щоб не образився він за яке невдале слово!»

Написала, прив'язала під крильцем голубові та й випустила у вікно. Голубок у небо полинув та й прилетів додому, до Києва, на князівське подвір'я. А діти са́ме бігали по подвір'ю та й побачили голуба.

— Татусю, татусю! — гукають. — Голубок від сестриці прилетів!

Старши́на — старші князівські воєначальники.
Пуд — міра ваги, близько 16 кг.

Князь спершу радів, а далі подумав та й засумував:

— Це ж уже проклятий змій згубив, видно, мою дитину!

А далі поманив до себе голубка, глядь, аж під крильцем карточка. Він за карточку. Читає, аж дочка пише: так і так. Покликав князь до себе всю старши́ну.

— Чи є такий чоловік, що зветься Кирило Кожум'яка?

— Є, князю. Живе над Дніпром.

— Як же до нього приступи́тися, щоб послухався, не образився?

Порадилися й послали до нього малих дітей. Ті як прийшли, як почали просити, як стали навко́лішки та як заплакали, то й сам Кожум'яка не витерпів, заплакав та каже:

— Ну для вас, для малих діток, я все зроблю.

Пішов Кирило до князя.

— Давайте, — каже, — мені дванадцять бочок смоли та дванадцять возів конопе́ль!

Він коно́плями обмотався, смолою обсмолився, узяв була́ву таку, що, може, в ній пудів десять, та й пішов до змія.

А змій йому й каже:

— А що, Кирило? Битися прийшов чи миритися?

— Де вже миритися! Битися з тобою, з душогубом проклятим!

От і почали вони битися — аж земля гуде. Що розбіжиться змій та вхопить зубами Кирила, то так шматок смоли і вирве. Що розбіжиться вдруге, то так жмуток конопель і вирве. А Кирило його здорове́нною булаво́ю як улупить, то так і вжене в землю! А змій як вогонь горить, так йому жарко, — кинеться до Дніпра, щоб напитися, та вскочить у воду, щоб охолодитися трохи. А Кирило тим часом вже й обмотався знову коно́плями і смолою обсмолився. От вискакує змій з води і що розжене́ться проти Кожум'яки, то він його булавою луп та луп, аж луна йде!

Бились-бились, аж іскри скачуть. Розігрів Кирило змія ще краще: аж пирхає, аж захлина́ється проклятий, а під ним земля тільки стогне.

А по горах, по схилах народ стоїть, — завмерли всі, руки зціпивши, ждуть, що воно буде?! Коли ж зміюка бубух! Аж земля затряслась. Народ так і сплеснув руками.

— Слава, слава Кирилові Кожум'яці!

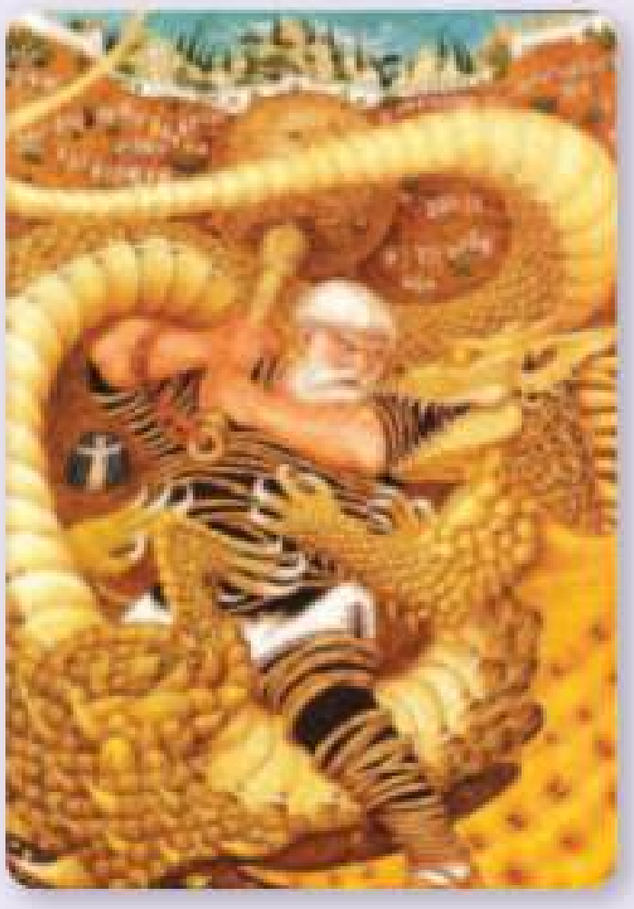
От Кирило, убивши змія, визволив князівну й віддав князеві. Князь уже не знав, як йому й дякувати.

І вже з того часу й почало зватися те місце, де він жив, Кожум'яками.

- У які часи відбувалися події, описані в казці?
- Хто головний герой казки? Яким ти його уявляєш? Чому він має таке прізвище?
- Чому князь послав свою дочку до змія? Як змій поставився до неї?
- Яка таємниця була у змія? Прочитай, як змій розповідав про Кирила Кожум'яку.
- Як князівні вдалося передати батькові звістку?
- Чому Кирило погодився битися зі змієм?
- Для чого він обмотався коноплями й обсмолився?
- Як народ віддячив герою?
- Знайди в казці зачин, основну частину та кінцівку.
- Підготуйся і стисло перекажи казку.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

- Розглянь ілюстрацію Владислава Єрка до казки «Кирило Кожум'яка».
- Яким зображено героя?
- Із чого видно, що Кожум'яка могутній?
- Яким зображено змія?
- Як художник дає зрозуміти, що герой перемагає змія?
- Які кольори вибрав митець, щоб передати цю мить бою? Чому?
- Чи збігається твоє бачення героя казки з образом, створеним художником? Поясни свою думку.

Владислав Єрко. Ілюстрація до казки «Кирило Кожум'яка»

Послухай і відгадай загадку.

№ 19

vse.ee/cqdn

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

- Чи впізнав/упізнала ти цього персонажа української народної казки?
- Яким зображено Котигорошка на ілюстрації?
- Яку зброю тримає Котигорошко?
- Яким зображено змія? З чого видно, що змій наляканий?

Валентина Мельниченко.
Ілюстрація до казки «Котигорошко»

Послухай уривок з **української народної казки «Котигорошко»**.

- Яка біда трапилася із сестрою і братами Котигорошка?
- Для чого Котигорошко вирішив викувати булаву? Як він перевіряв її на міцність?
- Чи можна Котигорошка назвати богатирем? Доведи.
- Який образ постає у твоїй уяві, коли ти чуєш слово «захисник»?
- Чи можна так назвати Котигорошка? Кого він захищає?
- Доведи, що це чарівна казка.

vse.ee/cqdo

Богати́р — надзвичайно сильна людина.
Багати́р — заможний чоловік, багатій.

Де хоробрість, там нагорода за добрість.

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Мультфі́льм — це вид кіномистецтва, твори якого створюють із низки зображень намальованих або об'ємних предметів. Кожне зображення цих предметів відображає послідовність руху персонажів або зміну форми предметів. Під час демонстрації на екрані чи моніторі цієї послідовності зображень з великою швидкістю, відбувається «оживання» неживих об'єктів.

Інша сучасна назва цього виду мистецтва — **аніма́ція.**

Подивіться **мультфільм «Чарівний горох»**.

vse.ee/cqdp

- Чому чаклун Сивобород вирішив украсти Оленку?
- Чи занепала духом Оленка? Що вона придумала?
- Чому Котигорошка назвали саме так?
- Як звуть його друзів? Чому в них такі чудернацькі імена?
- Як незвичайні вміння друзів Котигорошка допомогли перемогти діда Сивобороду?
- Як друзі подолали чаклуна? Чи змогли б вони це зробити поодинці?
- Уяви, що ти потрапив / потрапила у казку «Котигорошко» і потоваришував / потоваришувала з ним. Яке б ім'я ти собі обрав / обрала? Доповни казку частиною, у якій ти — один / одна з героїв.

Чи знаєш ти, що є мультфільм «Микита Кожум'яка»? Переглянь мультфільм вдома і підготуйся відповісти на запитання.

1) Який зв'язок має мультфільм з казкою «Кирило Кожум'яка»?

2) Розкажи, як Микиті, який не володів богатирською силою, вдалося подолати змія.

3) Поділися враженнями, хто і що тобі сподобалося чи не сподобалося в мультфільмі.

4) Які ознаки героїко-фантастичної казки має мультфільм?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Дивовижними і цікавими бувають не тільки народні, а й **літературні казки́.** Кожна літерату́рна казка має автора. Тому такі казки ще називають **а́вторськими.**

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Здригну́лася, заграба́стати, сплюндрува́ти, чужи́нським, зануртува́ла, розбо́мбленим, ірпінча́ни, потребува́ли, ввірва́лися, нестри́мною, розступа́лися, розві́дниками, найтемні́шому, блискави́чно, о́бстрілів, безприту́льних, надзвича́йний, різнoба́рв'ям.

№ 20

Таша Торба

ОММММ. ДУХ ІРПІНСЬКОГО ЛІСУ

(Скорочено)

А ти знаєш, що в кожного лісу є власний охоронець — дух лісу. Це ВЕЛИ-И-И-И-КИЙ і добрий чарівник. Він береже ліс і допомагає деревам.

В ірпінського лісу теж є охоронець — дух Оммм.

Послухай, який він — дух ірпінського лісу.

- Який зовнішній вигляд має Оммм?
- Чи розмовляє він людською мовою?
- Яку чарівну силу має дух лісу?
- Чи є в Оммма помічник? Хто це?

vse.ee/cqdq

Прочитай, що ж було далі.

Отак і наш Оммм спав солодко у своєму барлозі під столітньою сосною. Аж тут земля здригнулася! Загуділо, затрясло! Оммм крізь сон подумав, що десь упало сухе дерево, і, почухавши за вушком, перевернувся на другий бочок. Але нови́й вибух пролунав зовсім близько, і в барлозі зі стелі посипалася земля...

Оммм здивовано сів і довго не міг зрозуміти, що ж відбувається. Дзвінь вилетів і почав шукати, звідкіля́ ж линуть ці звуки. Оммм потихеньку вибрався з барлогу.

Навколо було темно від вибухів. Свистіли снаряди і стояв важкий гул. Дерева падали з глухим стогоном. Птахи і звірі поховалися в нори. Увесь світ налякався.

Оммм вибіг із лісу і побачив, що в Ірпінь прийшла війна. Орда чужи́нців вирішила заграба́стати і сплюндрува́ти наші рідні землі. Палали

Сплюндрува́ти — спусто́шити, знищити.
Несамови́то — дуже голосно.

будинки, вулицями їздили танки, у небі літали ворожі літаки.

— О-о-ом-м-м!!! — дух лісу несамови́то загарчав, стиснув кулаки й кинувся в бій із чужинським військом.

— О-о-ом-м-м!!!

Здійснявся сильний вітер, аж вихори почали затягувати літаки, й ті падали на землю. Оммм побачив, як чужинці підібралися до річки Ірпінь. Помітив зруйнований міст. І те, як загарбники хочуть перебратися на інший берег, аж до Києва. Оммм умить пірнув у річку.

— О-о-ом-м-м!!!

Річка заревіла, занурту́вала, вийшла з берегів. Сила води затопила всі танки. А в цей час під розбо́мбленим мостом очікували евакуа́ції ме́шканці Ірпеня...

Нуртува́ти — бурхливо і швидко рухатися; вирува́ти.

Оммм попросив лагідний вітерець обіймати людей, співати колискові діткам, утішати тварин і тримати надію в душах людей.

Прилетів Дзвінь і розповів, що безліч ірпінча́н живуть у голоді й холоді, не мають навіть води. І тоді Оммм нагнав дощові хмарки і пустив на Ірпінь рятівний дощ. Люди збирали дощову воду й пили.

І хоч як старався Оммм, чужинців ставало дедалі більше. Вони нищили місто, грабували і руйнували. Оммм з ірпінча́нами потребува́ли допомоги.

Аж тут зашуміло й загуло. До міста ввірва́лися козаки з гарматами і нестри́мною силою боронити країну. Сміливі та мужні, вони відразу кинулися в бій із ворогами. Оммм із новою силою заворушив

усі сили природи. Дерева били та шмагали гілками чужинців. Вітер здіймав у повітря пісок і жбурляв поганцям в очі. Хмари поважно лягали на танки, і ті не бачили куди їхати і стріляти. А ліс із землі випльовував величезні каменюки і жбурляв під колеса чужої техніки.

І козакам сили природи допомагали. Вітер ніс їх, як на крилах. Дерева розступа́лися, даючи визволителям дорогу. Дзвінь та інші птахи стали розвідниками і знаходили чужинців у найтемнішому сховку. Армія павуків блискави́чно плела павутиння і ловила снаряди. А земля щитом виставляла камінні брили зі своїх надр і боронила козаків від о́бстрілів...

Козаки вигнали ворогів із міста. Дух лісу дивився, як мешканці Ірпеня повертаються до колишнього життя. Вони лагодили зруйновані домівки і ремонтували розбиті вулиці.

Оммм допомагав людям відновлювати місто...

Дзвінь облетів усі двори і майданчики та зібрав усіх безприту́льних котів і собак, щоби погодувати їх смакотою, яку передали мешканці лісу...

Потім Оммм вирішив розмалювати паркани. Простріляні вибухами, вони були схожі на решéта. І от дірки обернулися на квіти, біля них затьохкали пташки. Така краса дарувала перехожим усмішки, й усі дякували Оммму...

Та Оммм мав надзвича́йний план – засіяти місто квітами. І Дзвінь йому допоміг... Тепер Ірпінь буде містом радості і світла, квітнутиме різнобáрв'ям. А якщо ти не віриш у цю історію — приїзди до Ірпеня і побачиш його красу. Оммм і Дзвінь запрошують у гості!

- Чи є в тексті слова, значення яких вам не зрозуміле? Обговоріть, що вони означають.
- Про яку подію казка? Де вона відбувалася? Як розпочалася?
- Хто головний герой казки? Яким ти його уявляєш?
- Що робив Оммм, щоб підтримати мешканців Ірпеня́ у скрутні часи?
- Хто боронив рідну країну від ворога?
- Як козакам допомагали сили природи?
- Як Оммм допомагав людям відновлювати місто?
- Як правильно назвати прочитаний тобою твір — казка чи оповідання? Наведи докази, які підтверджують твою відповідь.

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

П'єса — твір, призначений для постановки на сцені. Зміст п'єси передається за допомогою розмов персонажів — дійових осіб. Дійові особи говорять діало́гами (двоє між собою) та моноло́гами (одна людина до глядачів).

У тексті п'єс є примітки автора щодо зовнішності й поведінки дійових осіб, описи місць, де відбувається дія. Такі примітки називають рема́рками. Вони подаються в дужках або окремими рядками.

П'єса, у якій багато казкового, називається **п'єсою-казкою**.

Перш ніж читати п'єсу, розгляньте, як її побудовано, хто дійові особи, як чергуються їхні слова, які вказівки дає авторка щодо акторів.

№ 21

Леся Мовчу́н

ГОРІХОВІ ПРИНЦЕСИ

(Скорочено)

ДІЙОВІ ОСОБИ: Казкар, Онук, Джоан, Ніколь, Мачуха, Чаклунка, Король, Принц, Фея 1, Фея 2, Слуги, Ельфи, Феї.

СЦЕНА 1

Звучить спокійна музика.

Онук. Діду, а можна послухати казку?
Дозволь!

Казкар. Що ж, розповім.
Жив на світі Король.
Донечку мав — ясноoку Джоан.
Врода її непідвладна словам!
Тільки ж ото, як на світі ведеться,
ниточка щастя то в'ється, то рветься.
Вмерла у них Королева-матуся.
Рік у скорботі минув. — Оженюся!
— Вирішив мудрий Король. І в поко́ї
інша дружина ввійшла із дочкою.
Юну принцесу всі звали Ніколь,
донькою визнав її сам Король!

Онук. Мачуха теж полюбила Джоан?

Казкар (*хитаючи головою*).
Кинула погляд — і тісно бровам
стало на хмурім обличчі її.
Розпочалась колотнеча в сім'ї.
Тільки Джоан і Ніколь, дві сестри,
раді життю, мов привабливій грі.
Ділять турботи і сум — до кінця.
(*Гладить по голові Онука і зітхає.*)
Буде печальною казка оця.

Брови нависли — злоба на мислі.

СЦЕНА 2

Хатина Чаклунки. На стінах висять пучки зілля, на поличках — ряди пляшок і слоїків із кольоровою рідиною. Звучить тривожна музика.

Мачуха. Слухай, Чаклунко, ось маєш гаман!
Можеш зробити бридкою Джоан?

Чаклунка. Не сумнівайтеся, пані, я згодна.
Чари подіють, хай прийде голодна!
Тільки Джоан зазирне в мою діжку —
виростуть в неї мале-е-сенькі ріжки!
Гарне обличчя, майже дитяче,
вкриється шерстю, як морда теляча!
(*Лиховісно сміється.*)

СЦЕНА 3

Покої в королівському палаці. Мачуха нахиляється над Джоан, труситьїї за плече.

Казкар. Мачуха падчерку вдосвіта будить.

Мачуха (*удавано солодким голосом*).
Доню, вставай! На ногах уже люди.
Тато просив пиріжків, щойно з пічки.
Довго чекати нема в нього звички.
Маю пиріжницю в місті знайому.
Купиш у неї — і миттю додому.

Заспана Джоан підводиться з ліжка, накидає на плечі теплу хустку. Мачуха виходить із покоїв. Проходячи повз стіл, Джоан зупиняється на хвилинку.

Джоан. Їсти ж бо хочеться — мло́сно на серці.
З'їм хоч скоринку із салом і перцем.

Кладе в рот маленький шматочок хліба і вибігає із замку.

СЦЕНА 4

Хата Чаклунки.

Джоан. Доброго ранку, люб'язна тітусю!

Чаклунка (*огидно сміється, потираючи руки*).

Це я зраділа, тому і сміюся.
Маю-бо гостю, хоч рання пора!
Прошу ласкаво: купуй, вибирай.
Є й пиріжок, і калач, і пампушка —
все, що захочеш, моя щебетушко!
Деко за деком — у піч та із печі.
Тут, біля печі, я ранок і вечір.

Джоан (*співчутливо*).

Чим вам, тітусю, і як підсобити?

Чаклунка (*удає байдужість*).

Допоможи переставить корито...
(*Багатозначно.*)
В діжку заглянь, чи вже тісто зійшло.

Джоан виконує прохання Чаклунки, яка уважно спостерігає за принцесою.

(*Убік.*) Гарне обличчя — таке, як було.
Чари не діють. Напевне, поганка
встигла чогось попоїсти ізранку.
(*Дівчині.*) Ось пиріжки. Завтра знову приходь,
тільки раніше.

Джоан уклонилась і вийшла з хати Чаклунки.

Казкар. Бідна принцеса приходила ще —
вдосвіта рано, але не натще́:
коло базару молочник вусатий
дав їй сметану густу скуштувати.
Знов чарівниця лютує, бо важко
зачаклувати Джоан-бідолашку.
Втретє, коли ще дрімали дерева,
разом із принцесою йшла Королева.

Мачуха добре про неї подбала:
падчерка в роті нічого не мала.

Чаклунка. Люба принцесо, заглянь-но у діжку:
тісто зійшло і посунуло кришку.

Джоан піднімає кришку і нахиляється. А коли випростується, замість вродливого обличчя в неї вже теляча мордочка.

Джоан. Лихо, рятуйте! Це я чи теля?

Мачуха. Геть забирайся, бридка, звідсіля!

СЦЕНА 5

Джоан, щільно запнута хусткою, повертається в палац і зустрічається із сестрою.

Ніколь. Де ти була, моя рідна сестричко?
Чом затуляєш хустиною личко?

(*Зазирає під хустку, плаче й обіймає Джоан.*)

Ми ще, голубко, такі молоді —
знайдемо вихід з цієї біди.
Нині рушаймо світ за очі, в путь.
Хай нас додому ніколи не ждуть.

Казкар. Так дві принцеси у мандри зібрались,
із татусем, як навік, попрощались.

Онук. Певно, кінець оповідки сумний?

Казкар. Не поспішай! Опинились вони
в іншому царстві. В тій дальній землі
плакали всі — і старі, і малі.
Сестри-принцеси дізнались: причина —
дивна хвороба у царського сина.

СЦЕНА 6

Палац чужого Короля. Король сидить на троні, перед ним Джоан з обв'язаною головою і Ніколь.

Слуга. Ваша величносте! Двоє чужинок
пообіцяли зцілити вам сина!

Ніколь. Добрий Королю, ми станем в пригоді.
Плати не треба — лиш їжа та одяг.
Король. Принца пильнуйте всю ніч у світлиці.
Тільки скажу: попередні сміливці
невідь-де зникли іще до світанку.
Слуги! Подати мікстуру і склянку!

Король наливає у склянку ліки, дає Принцові попити. Принц лежить із заплющеними очима, майже не ворушачись.

Па́ннам подайте напої й наїдки!
(*Співчутливо.*)
Я не питаю вас, хто ви і звідки.
Бачу і так: молоді й не ледачі,
щирого серця і доброї вдачі!

Декорації змінюються. Темно. Принцові покої.

Казкар. Ось уже й ніч. А що темна й глибока!
Сестри вартують і сплять упівока.
Десь о дванадцятій Принц таємничо
встав. Як сновида з поблідлим обличчям,
вийшов з палацу — принцеси за ним.
Лісом ідуть — непроглядно-густим.
Принц у печеру заходить, а з неї
Ельфи летять і випурхують Феї.

СЦЕНА 7

Ельфи і Феї оточують Принца веселим і гомінким натовпом.

Ельфи і Феї. Нум веселитись! Танцюй до знемоги!
З радістю в танець ведуть тебе ноги!

Ніколь і Джоан спочатку ховаються за деревом, потім заходять у печеру і причаюються в темному куточку.

Фея 1. Подружко, знаєш мою таємничку?
(*Шепоче щось на вухо Феї 2.*)
Фея 2. Ну і хитренька! Дай цмокну у щічку!
Принц бідолашний вже з нами довіку?
Фея 1. (*показує яблуко*).
Ще таємницю відкрию велику:
тільки відкусить він яблуко це —
стане рум'яним у нього лице,
погляд — блискучим, а розум бадьорим.
Путь на цей бал не згадає ніколи!
Фея 2. (*показує лорнет*).
Маю і я, мила Феє, секрет:
десь є на світі Джоан чи Джанет —
мусить обличчя своє затуляти,
бо голова в неї, наче в теляти.
Чари знімає цей срібний лорне́т —
хай лиш торкнеться до нього Джанет.

Джоан (*тихо*). Як же у Фей відібрати оте?
Ніколь (*тихо*). Біля печери ліщина росте.
Вийдемо, люба, горішків нарвати.
Джоан (*лукаво*). Вміємо трохи і ми хитрувати!

Джоан і Ніколь, нарвавши горішків, висипають повні жмені на землю в печері, і ті котяться під ноги.

Обидві Феї, намагаючись зібрати якомога більше горішків, випускають із рук яблуко і лорнет. Джоан і Ніколь піднімають чарівні предмети і тікають із печери.

Ніколь (*радісно*). Це яблуко — Принцу.
Джоан (*підхоплює*). А лорнет — то мені!
Із Джоан і з Принца спадають чари.

Казкар. Сивий Король вранці думав, що сниться:
брязкіт, і гамір, і сміх у світлиці.

Радість була невимовна й велика!
Принц усміха́вся. Джоан гарноли́ка —
поруч з Ніколь, мов ясний промінець.

Онук. Діду, дідусю! Оце вже й кінець?

Казкар. Так, мій онучку!

Онук. Шкода! Дуже мало.

Казкар. Казка в житті довго-довго тривала.
Принц одружився з Джоан. А Ніколь
взяв за дружину могутній Король.

Мло́сно — важко дихати.
Натще́ — не поївши, на порожній шлунок.
Лорне́т — окуляри в оправі з ручкою.

- Назви́ дійових осіб п'єси-казки. Які з них реальні? Які — фантастичні? Де розміщено перелік їхніх імен?
- Знайди в тексті ремарки. Поясни їх роль у творі.
- Коротко розкажіть, як у п'єсі розгортаються події:

зачин → основна частина → кінцівка.

- Що допомогло дівчатам подолати труднощі?
- Як ви зрозуміли такі речення: **«Врода її непідвладна словам!»**, **«Кинула погляд — і тісно бровам стало на хмурім обличчі її»**, **«Сестри вартують і сплять упівока»**.
- Доведіть, що п'єса-казка «Горіхові принцеси» є чарівною казкою.
- Який епізод п'єси-казки тобі найбільше сподобався? Чому? Яку роль ти хотів би (хотіла б) зіграти в цій п'єсі? Чому саме цю?
- До яких епізодів подано ілюстрації (с. 57)? Якими художниця зобразила героїв? Якими їх уявляєш ти?

- Підготуйтеся і прочитайте п’єсу за ролями.
- Уявіть, що вам доручено поставити в театрі п’єсу-казку Лесі Мовчун «Горіхові принцеси». Які працівники вам потрібні, аби виконати це завдання?
- Підготуйтеся і розіграйте виставу для учнів початкових класів за п’єсою-казкою Лесі Мовчун «Горіхові принцеси». Розподіліть ролі. Продумайте, якими будуть костюми, декорації, якими рухами будете супроводжувати слова персонажів.
- Підготуйте афішу до вашої вистави за п’єсою-казкою Лесі Мовчун «Горіхові принцеси».
- Підготуйте і проведіть презентацію героїв казки, які вам найбільше сподобалися.
  Складіть власну чарівну казку.

Узимку стільки гарних див!

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Хурде́лиця, припоро́шеній, усмі́хнене, вибли́скують, потрі́скують, спокійне́сенько.

Валентина Зо́рик

№ 22

ЗИМОВИЙ РАНОК

Всю ніч вирува́ла хурде́лиця,
а зранку спокійненько стелиться
по білій землі припоро́шеній
легкий вітерець заморожений.
Зимове усміхнене сонечко
крізь скло загляда у віконечко,
вибли́скують сонячні зайчики,
морозко хапає за пальчики,
потріскують срібні сніжи́ноньки,
на небі нема ні хмариноньки:
так затишно скрізь, спокійне́сенько,
так весело, сніжно, білесенько!
Повітря виспівує солодко,
хоч зранку й мороз, та — не холодно,
так дихать приємно і радісно —
зима така мила і лагідна...

- Який настрій створює вірш?
- Завдяки чому поетесі вдалося зробити твір таким життєрадісним, приємним? Знайди у ві́рші слова, які надають поезії світлого й ніжного звучання.

Грудень — кінець року, початок зими.

- Яку дивовижну картину побачила поетеса зранку?
- Які рядки тобі особливо сподобалися?
- Знайди у ві́рші пестливі слова.
- Знайди у ві́рші слова, у яких природні явища або предмети описані, наче живі.
- Як ви розумієте вислови **«легкий вітерець заморожений»**, **«повітря виспівує солодко»**, **«дихать приємно і радісно»**?
- Придумайте свої «живі дії» для снігу, сніжинок, морозу, віхоли.

Вид Опиши картину, яку змалювала поетеса у ві́рші.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

Попенюк (Кулішенко) Юлія. Зима

- Що зображено на картині?
- Як художниця показує, що день лише починається?
- Як зображено сніг, осяяний ранковим сонцем?
- Які почуття пробуджує у тебе краса зимового ранку?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Справжні́сіньку, проїжджа, ви́слизькали, неповоротки́й, підбадьо́рили, запропонува́в, розпаші́лі, шиба́йголови, безпере́рвний, пропози́цію.

№ 23

Оксана Радуши́нська

ПЕРШИЙ СНІГ

(Уривок із повісті «Щоденник Славка́ Хоробрика, або Пригоди хлопчика-міліціонера»)

Ура! Цієї ночі нарешті випав сніг! Усе довкола стало таким біло-святковим, наче в казці. Тротуари і клумби вкрилися пухкою ковдрою снігу. Запарковані автомашини понатягували на себе уві сні білі шапки. Дахи сусідських осель ніби припороши́лися цукровою пудрою. І навіть гілки чорних, безлистих дерев зробилися веселішими.

Іти таким ранком до школи — саме задоволення! Здається, що от-от з-за повороту чи з подвір'я вигулькне карета зі Сніговою Королевою. Чи, може, пухнасті сніжинки, що рясно облітають із дерев, зненацька обернуться чарівними жар-птицями та перенесуть до своєї казки! Ото вже дивови́жі подарував нам перший сніг — тільки встигай дивуватися!

Ой, а це що таке? Ідучи до шко́ли, діти вже зробили на своєму шляху справжні́сіньку ковзанку — втоптали і ви́слизькали ногами мало не до блиску. Розганяєшся і... гайда з горбочка! Тільки вітер в обличчя! Ну як тут втриматися і не з'їхати хоч би один-єдиний раз? Отож дітлахи, одне за одним, знову та знову розганялися і... шу-ух! Щохвилини підходили нові школярики, які, побачивши ковзанку, вмить забували про школу. Ніхто навіть не звернув уваги, що ковзанка вже зробилася така довга, що майже дісталася до бордюру, за яким — прої́жджа частина дороги. Діти здійняли радісний галас, реготали, коли хтось неповоротки́й гепався. А поряд небезпечно шумувала траса.

Славко Хоробрик і собі з розбігу весело скочив на ковзанку. Але одразу ж з'їхав убік, як тільки зрозумів, чим може обернутися ця зимова розвага.

— Чого ти? Давай іще раз! — підбадьóрили його діти.

— Ні. Не буду і вам не раджу, — серйозно відповів хлопчик.

— Чого це? — здивувалися розпашíлі шибáйголови.

— Погляньте, дорога зовсім близько, — показав Славко рукою на безперéрвний рух автомашин.

— То й що? — не зрозуміли його діти. — Машини на дорозі, а ми — на узбіччі. Ніякої небезпеки немає.

— Ще й яка небезпека! — твердо стояв на своєму хлопчик. — Ковзанка дісталася вже мало не до дороги. А раптом хтось перечéпиться об бордюр і полетить на дорогу, прямісінько під колеса машин?

— Хіба водій тоді не загальмує? — не дуже впевнено запитала дівчинка в жовтій шапочці, схожій на кульбабу. — Адже він бачить, що ми тут бавимося.

Насправді вона перелякалася не на жарт, і їй уже геть перехотілося ковзатися.

— Водій, може, й побачить, але зупинитися не зможе, — пояснив Сашко.

— Чому? — дівчинка аж зблідла від переляку.

Усі діти, які дотепер пустували, верещали і реготали, враз притихли й уважно почали слухати Славка Хоробрика.

— Походіть ногами по ковзанці, — сказав він.

Гурт дітлахів узявся слухняно виконувати Славків наказ.

— Бачите, як слизько. А машині на дорозі ще слизькіше, бо вона мчить на швидкості. Коли водій гальмує, машина не може відразу зупинитися, — пояснював Славко.

— Та ще й починає дивно крутитися, — додав Славків однокласник.

— Так це ж небезпечно! — зрозуміла враз дівчинка-кульбабка.

— І нерозумно, — додав Славко. — Кому кортить потрапити під колеса машини і замість бавитися у сніжки пролежати місяць чи два в лікарні?

— Нікому-нікому, — запевнили діти.

— Тоді — гайда на уроки! — нагадав Славко гулякам, куди вони мають поспішати. — На шкільному подвір'ї влаштуємо змагання у сніжки! — запропонува́в уже на ходу.

— На великій перерві! — підхопили пропози́цію школярі.

На великій перерві шкільне подвір'я перетворилося на справжні́сіньке снігове побоїще! Щоправда, ніхто нікого не бив і не ображав, а всі на всіх кидали снігом — легким і пухнастим.

Навіть пані директорка школи вийшла на ґанок і не втрималася — сама стала грати у сніжки зі своїми розумними та обачними учнями й ученицями.

- Назви́ головного героя оповідання. Яким ти його уявляєш?
- Знайди і прочитай рядки, у яких описано зміни, що сталися за ніч на подвір'ї.
- Чому дітлахи не поспішали на уроки?
- Яке речення підтверджує, що дітям було весело?
- Як змінювалися емоції дітей протягом подій, що відбувалися?
- На підставі чого Славко не радив дітям кататися на ковзанці?

- Розглянь малюнок. Який уривок із тексту проілюстровано? Яких дійових осіб зображено на малюнку?

- Який висновок ти зробив/зробила для себе, прочитавши це оповідання?
- Об'єднайтесь у групи, виберіть одне із запропонованих завдань і виконайте його.

- З якою інтонацією слід читати, щоб передати голосом почуття та емоції персонажів твору? Які слова вказують на це? Розподіліть ролі і розіграйте сценку перед класом.

- **Поміркуйте!** На які частини можна поділити оповідання? Складіть план. Підготуйтеся стисло переказати за ним оповідання.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 24

Верескли́вий, настовбу́рчує, забія́кувати́й, почасту́нку, чуботру́са.

Послухай оповідання **Віктора Прихо́дька «Жа́дібна синичка»**.

- Хто зробив годівничку? Де її повісили?
- Як поводилася синичка біля годівнички з іншими пташка́ми?
- Над чим пропонує замислитися автор оповідання?

vse.ee/cqdr

Андрій Бондарчу́к

ЗАБІЯКА

У пекучі лютневі морози Миколка прилаштував на балконі годівничку. Стали прилітати до неї горобці, синички і снігурі. Миколка щодня підсипав їм то зерна, то крихт хліба, то насіння соняшника, а спеціально для синичок інколи підвішував шматочок несолоного сальця.

Якось Миколка помітив, що до годівнички почав навідуватися рудий верескли́вий горобець. Підлетить — і ну відганяти від корму пташок. Та такий клятий! Кожного скубе, сердито галасує, пір'я настовбу́рчує. Усе йому мало. Усім дає чуботру́са.

— І чого він такий забія́куватий? — подумав уголос Миколка, дивлячись крізь скло балконних дверей. — Адже їжі для всіх вистачить.

— Бо невихований, — підійшла і стала поруч мама.

Вона прочинила кватирку й сипнула в годівничку жменю проса. Пташки знов позліталися до поживи. Ласують, щебечуть, задоволені. А забіяка замість того, щоб і собі їсти, знову затіяв бійку. Тріпоче крильми, верещить. Усіх горобчиків та синичок порозганяв. Тоді сам-один заходився біля почасту́нку. І так жадібно дзьобає, що й про пильність забув.

А тим часом із сусіднього балкона став тихенько підкрадатися по бильцеві кудлатий чорний кіт. Він на мить зачаївся, а тоді як стрибне! І хап забіяку за хвіст, аж пір'я з нього полетіло.

Пурхнув забіяка на високу грушу. Серце в грудях як не вискочить. А замість хвоста — лише три пір'їни.

- Де і коли відбувалася описана подія?
- Як піклувався Миколка про пташок?
- Знайди і прочитай речення, у яких розповідається:
  - Де Миколка прилаштував годівничку?
  - Які птахи прилітали до годівнички?
  - Кому хлопчик підвішував шматок сальця?
- Як автор твору ставиться до горобця? Які слова в тексті є цьому підтвердженням?
- Чи доводилося вам у житті зустрічати таких «синичок» і «горобців» серед людей?

Чим схожий зміст оповідання «Забіяка» Андрія Бондарчука з оповіданням «Жадібна синичка» Віктора Приходька? Підкріпи правильність своєї думки прикладами.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Святве́чір, дідух, по́куть, напри-кінці́, найголовні́ша.

№ 25

Прочитай заголовок. Про що очікуєш прочитати? Прочитай текст і перевір своє припущення.

Тетяна Строка́ч

СВЯТВЕ́ЧІР

(Скорочено)

Тиша в хаті, свічечка горить,
вся родина за столом сидить.
На по́куті — дідух з колосків,
що зібрали наприкінці жнив.
На столі — 12 страв пісних,
і кутя — найголовніша з них.
Ось і перша зірочка зійшла...
І сім'я вечерять почала...
Хто це стукає в оселю?
Це — колядники веселі!
Із яскравою звіздою,
із гучною колядою!..
Із Різдвом усіх вітають!
Господарів величають!
Зичать добрих урожаїв,
і здоров'я всім бажають!

На Різдво мете снігами — буде осінь з пирогами.

І доста́тку у родині,
миру, щастя Україні!
Ти колядників стрічай,
їм гостинців в торбу дай!
Хай святе Різдво вітають,
веселяться та співають!

По́куть — почесне місце (куток) в хаті.
Дідух — різдвяна прикраса з колосків, символ урожаю, добробуту.

- Про який вечір розповідає авторка твору?
- Знайди і прочитай рядки, у яких розповідається:
  - Скільки страв має бути на Святвечір?
  - Яка з них найголовніша?
  - Коли розпочинається свята вечеря?
- Хто такі колядники? Як вони вітають господарів? Що за це отримують?
- Що ви знаєте про традиції українського Різдва?
- Чи святкують у твоїй сім'ї Різдво? Як саме?
- Якими колядками і щедрівками будеш вітати своїх рідних і знайомих? Прочитай їх напам'ять.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

Людмила Тафійчук.
Коляда

- Розглянь картину. Де і коли відбувається дійство?
- Хто зображений на картині?
- У що вдягнуті люди? Що вони тримають у руках?
- Який настрій створює картина?
- Придумай для картини іншу назву.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Обса́дженій, ску́льптор, звичайні́-сіньких.

№ 26

Прочитайте заголовок. Обговоріть, про які події йтиметься у творі: казкові чи справжні.

Василь Мéльник

КРИЖАНИЙ КІТ

Якось недільного ранку тато запитав у Дмитрика:

— Чи не хочеш, синочку, подивитися на крижаних звірів?

— Це ж яких? — здивувався хлопчик.

— А тих, що оселилися в нашому паркові, — загадково усміхнувся тато. — Давай-но швидше снідай та одягайся тепліше. Якщо мама виявить бажання, то ми і її візьмемо із собою...

Не минуло й пів години, як уся сім'я вийшла з дому. Коли наближалися до парку, побачили великий гамірний натовп. Особливо багато людей юрми́лося на обса́дженій сріблястими ялинами галявині. Саме на ній і обрали місце дивовижні крижані звірі. Кого тут тільки не було! Під кущем горобини стояв на задніх лапах дебе́лий ведмідь. Поряд із ним — струнка косуля, праворуч від неї на сухій товстій гілці примостилася рись. Були тут і вовки, і пишнохвостий лис, і зайчики-вуханьчики, і білочка...

— Хто все це повиробляв? — захоплено шепотів Дмитрик, переходячи від одного крижаного звіра до іншого.

— Це постаралися наші скýльптори, — відповів тато. — Тобто художники, що працюють із деревом, бронзою, каменем... А нині із звичайнісіньких брил льоду вирішили ви́різьбити звірів.

— Усе як живісіньке, — пристала до розмови й мама. — Що й казати, молодці.

— А я міг би скульптуру нашого кота Мурка з криги зробити?

— Ну не знаю, — на мить замислився тато. — Хіба що дуже постараєшся. Та й мене покличеш на підмогу. Удвох якось-то ми вже, думаю, впораємось...

Наступного дня Дмитрик із татом узялися до роботи. Ще з вечора вони виставили на балкон цілу ванночку води. За ніч вода замерзла й перетворилася на велику крижану брилу. Її винесли у двір, поклали на збитий із дощок столик, за яким теплої пори дідусі грали в шахи, і в чотири руки заходились працювати. Тато орудував топірцéм, а Дмитрик — стамéскою.

— Тільки, синку, обережно, — весь час застерігав тато.

І Дмитрик старався як тільки міг. Тато витесав тулуб і голову, а Дмитрик — лапи і хвостика. Отож коли закінчили роботу, на столі з'явився ну крапелиночка в крапелиночку їхній Мурко, тільки весь із криги. Почали сходитись діти, а потім і дорослі. Ніхто не залишався байдужим, усі дивились і прихвалювали:

— Ну й молодці! Ну й мастаки! Таку красу створили.

- Чи є в тексті слова, значення яких вам незрозуміле? Дізнайтеся їхнє значення. Розкажіть, як ви це робитимете.
- Чому автор назвав своє оповідання саме так?
- Прочитай уголос речення, у яких є на́зви тварин.
- Що розповів тато Дмитрикові про професію скульптора?
- Яка ідея з'явилася у Дмитрика після прогулянки парком?
- Знайди в тексті епізод, у якому йдеться про те, як Дмитрик із татом створювали скульптуру кота.
- Цей твір — оповідання чи казка? Доведи свою думку.
- Яким словам тексту відповідає малюнок? Що нового ти на ньому побачив / побачила?
- Уважно розгляньте світлини. Обговоріть, яка з них вирізьблена з льоду, а яка — зі снігу.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Пі́дліток, мікроско́п, портре́т, експеримéнт, маршру́т, мікросвітли́на, криста́лики, пересві́дчишся, шестикýтні, атмосфе́ра, симетри́чний.

№ 27

Прочитай заголовок. Поміркуй, про що розповідатиметься у творі. Чи знаєш ти відповідь на це запитання?

Із журналу «Розумашки»

1 ЧИ БУВАЮТЬ ОДНА́КОВІ СНІЖИНКИ?

Таке запитання спало на думку пі́дліткові Вілсону Бентлі, що працював на фермі в одному американському штаті. Аби довго не гадати, хлопчина взявся перевірити це на практиці.

Спочатку він замальовував кожну сніжинку, розглядаючи їх у старий мікроско́п. Та часто-густо сніжинки танули, не дочекавшись готового портре́та.

Тоді Вілсон вирішив їх фотографувати. Удалося це йому не одразу — аж два роки пішло на експеримéнти. Не дивно, що через цю чудернацьку справу його прозвали «Сніжинкою»!

Своїх тендітних моделей Вілсон ловив на чорну оксами́тову поверхню у такий спосіб, щоб крихкі промінці не ламалися і фото вийшло до того, як кришталева красуня розтане. «Нехай усі переконаються, що поруч — неземна краса!» — думав майстер.

15 січня 1885 року Вілсон Бентлі зробив перші у світі мікросві́тли́ни сніжинок. За все життя він створив понад п'ять тисяч фотографій. Він довів: не буває двох одна́кових сніжинок, кожна з них — унікáльна!

Оксами́т — тканина з густим коротким ворсом.
Унікáльний — єдиний у своєму роді, неповторний.

- Чи вдалося знайти відповідь на запитання, що є в заголовку?
- Що нового ти дізнався/дізналася з тексту?
- Про що тобі хотілося б запитати?
- А ти любиш роздивлятися сніжинки?
- Перевірте, чи уважні ви читачі. Скільки разів у тексті вжито слово **сніжинка**?

Уважно читай, шукай у тексті відповідь на запитання.

2 ЯК УТВОРЮЮТЬСЯ СНІЖИНКИ?

З розвитком техніки сніжинки почали фотографувати під більш потýжними мікроскóпами, вивчати та робити нові відкриття. Виявили, що сніжинки народжуються у хмарах водяної пари, які вітер підіймає високо над землею. Там пара перетворюється на водяні крист**а́**лики. Вони наростають навколо пилинок або крихітних часточок ґрунту, що підняті вітром. Кристалики у хмарі в постійному русі: їх переміщує вітер, і вони, танцюючи, поступово набирають своєї форми.

Якщо спостерігатимеш, то пересві́дчишся: сніжинки бувають різні — схожі на зірочки чи квітки, на манну крупу або льодяні голочки. Складні візерунки утворюються, коли на основних променях сніжинки наростають маленькі кристалики різних форм.

Якщо вітер зажене хмару на найхолодніші поверхи атмосфе́ри, там утворяться сніжинки у вигляді кристалів-стовпчиків. А пласкі́ шестику́тні сніжинки формуються в нижчих і тепліших хмарах.

У безвітряну пору, коли пласка сніжинка, падаючи, крутиться довкола своєї осі, немов балерина, утворюється ідеально рівний симетри́чний візерунок.

Падаючи на землю, кожна сніжинка долає довгий маршру́т. Дорогою вона змінює форму залежно від температури та напрямку вітру. Якщо холоднішає, вона «їжа́читься», обростаючи новими кристалами, якщо теплішає — то кристалики льоду злипаються, змінюючи візерунок. А перед відлигою під час польоту на землю докупи зліплюються одразу декілька сніжинок, і тоді ми кажемо, що сніг «лапатий». З такого «мокрого» снігу добре ліпити снігову бабу.

- Які слова тобі трапилися вперше? Дізнайся їх значення.
- Що для тебе було новим, несподіваним у цьому тексті?
- Розкажи, спираючись на текст, як утворюються сніжинки.
- Яку форму мають сніжинки, утворені в найхолодніших шарах атмосфери? Прочитай абзац, у якому про це йдеться.
- Як утворюється сніжинка з рівним симетричним малюнком?

2 ЧОМУ СНІЖИНКИ БЛИЩАТЬ?

Спостережливі люди помітили: на сонці сніжинки виблискують, ніби коштовності. А найбільш пильні ще й бачать у цьому сяйві всі кольори веселки. Звідки у сніжинці веселка? Згадай: сніжинка — це крист**а́**л. А промінь сонця, потрапляючи у кристал, показує всі свої кольори: розкладається на райдужні смужки.

- Чи доводилося тобі спостерігати, як сніжинки блищать на сонці? Розкажи про свої враження.
- Розглянь світлини сніжинок на с. 72–73. Які геометричні фігури ви побачили в зображеннях сніжинок? Яких фігур найбільше?

Послухай і відгадай загадки́.

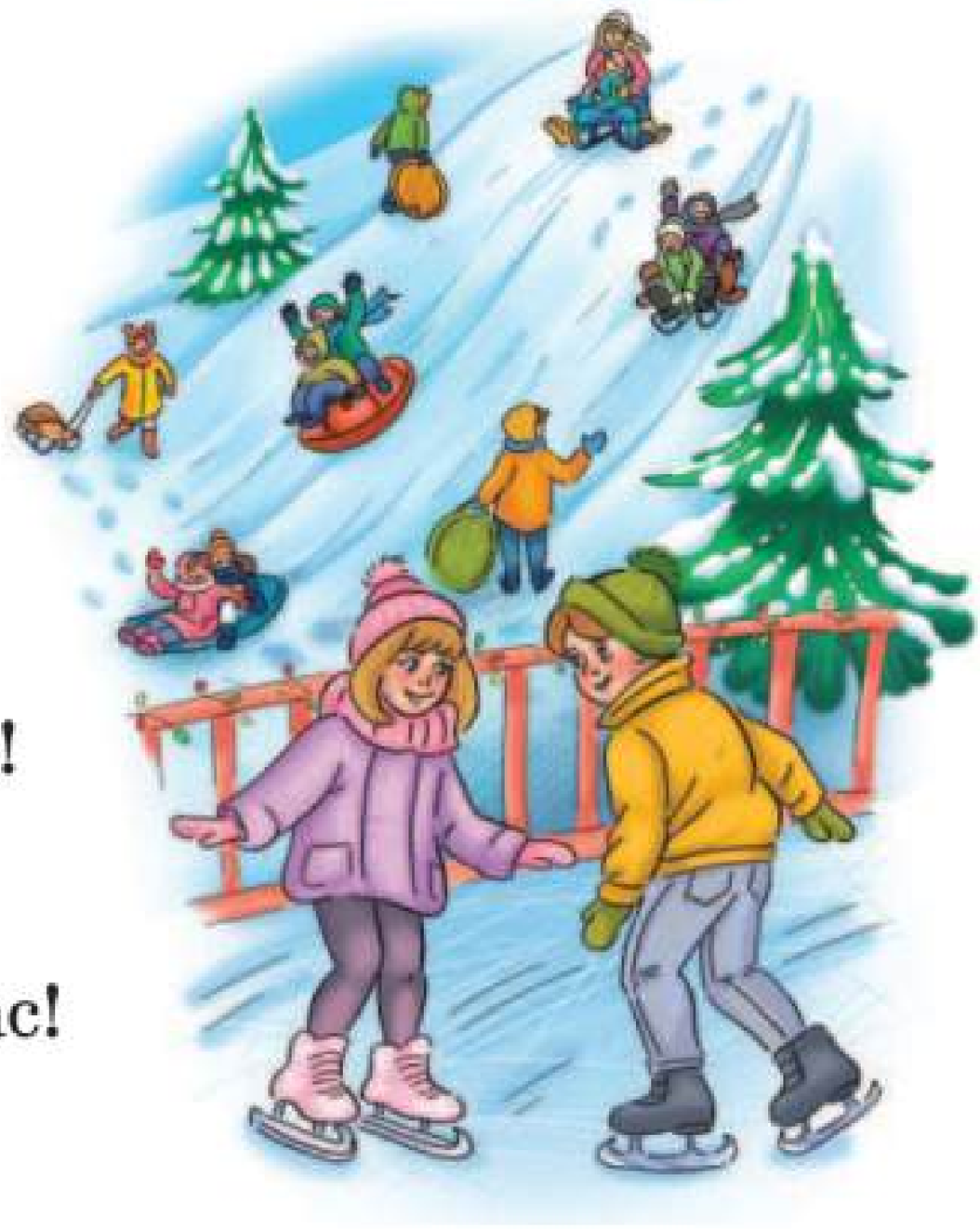
vse.ee/cqds

Надія Красо́ткіна

№ 28

ЗИМОВІ РОЗВАГИ

Нумо, хлопчики й дівчата!
Ковзани беріть й санчата,
бо прийшов веселий час —
всіх зима чекає нас!
Підемо́ на лід кататись,
з гірки весело спускатись!
Вистачить розваг для всіх,
скрізь звучить веселий сміх!
Бо зима — це чарівниця!
Сумувати не годиться.
Сніжки, ковзанки — це клас!
Скільки втіхи є для нас!

Зима снігом припорошує, до розваг дітей запрошує.

- До кого звертається авторка ві́рша? Куди запрошує?
- Які зимові розваги згадуються у ві́рші?
- Прочитай парами слова, які римуються.
- Підготуйся і вира́зно прочитай вірш.
- Як можна розважатися лише взимку?
- Чи вдалося тобі цього року покататися на санчатах, пограти у сніжки?
- Розкажи про свою улюблену зимову розвагу.
- Знайди авторські ві́рші і загадки́ про зимові розваги дітей. Підготуйся прочитати їх у класі.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 29

Стрепену́лась, зітхну́ла, тремтя́чий, згорну́вся, морквя́ним.

Ірина Жиле́нко

СНІГОВА БАБА

У вечір, синій од морозу,
щеня скавчало на порозі.
Малого вигнали із дому,
хоч і не винен був ні в чому.
Щеня скавчить, і замерза
на сніжній мордочці сльоза.
А жінка та, що це зробила,
спокійно двері зачинила.
Про песика забувши вмить,
у крісло сіла каву пить.
А він скавчить, і замерза
на сніжній мордочці сльоза.
Так страшно песику, так тяжко,
бо ні людини, ані пташки,

і лиш в куточку, там де дро́ва,
стояла баба загадко́ва.
Щеня до неї підійшло
і притулилось, і лягло.
А сніжна баба стрепену́лась,
глибо́ко й жалісно зітхну́ла:
— Я ж тільки баба снігова.
Чом я не тепла, не жива?
І плаче баба у дворі,
що нічим песика зігріть.
І раптом тепло так і тихо
забилось серце в купі снігу.
І стала баба снігова —
не снігова вже, а жива!
І загорнула у кожух
чотири лапки,
дві́йко вух, заме́рзлий ніс,
тремтя́чий хвіст
і оченята, повні сліз.
І песик втішено зітхнув.
Клубком згорнувся і заснув.
В ту ж мить недобра господиня
себе відчула якось дивно.
Немовби вся вона — не та
і замість серця — пустота.
І от в кімнаті (ну й дива!)
стоїть з морква́яним носом
не жінка — баба снігова,
холодна й безголо́са.

І це не казка, зовсім ні.
Це просто — новорічна ніч.
А в новорічну ніч завжди
ой сто пригод і двісті див.

- Коли відбувалися події, про які розповідається у творі?
- За кого ти хвилювався/хвилювалася, коли читав/читала вірш?
- Як ти вважаєш, чому снігова баба ожила?
- Над чим змусив замислитися прочитаний твір?
- Розгляньте малюнки. Які епізоди ві́рша зображено?
- Поставте одне́ о́дному запитання за змістом тексту, які починатимуться зі слів: *Хто..? Коли..? Куди..? Чому..? Як ти вважаєш, хто..? Поясни, чому..?*
- Яка ж риса характеру може і лід розтопити, і неживе оживити?
- Чиї вчинки ти засуджуєш? А чиї — схвалюєш?
- Як ти вважаєш, ця розповідь — казка чи правда? Якщо казка, то що в ній казкового? А якщо правда, то що в ній правдивого?

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

Річа́рд де Вольф

- Розглянь картину. Про що розповідає художник?
- Які почуття викликає в тебе зображене?
- Які запитання ти поставив би/поставила б до цієї картини?
- Добери цікаву назву картині.

Щаслива людина та, яка дарує щастя іншим.

Юлія Дома́шець

№ 30

ЛІСОВА ВЕЧІРКА В СТИЛІ «ЕКО»

У нас екологічна
вечірка новорічна!
Ми ялинку не купляли,
не рубали, не пиляли.
А до неї в ліс прийшли,
святкувати почали.
Мінус двадцять — це не жарти!
Та пригода цього варта.
Пуховик або кожух —
твій найперший в лісі друг!
З термоса узвар гарячий
пити неймовірно смачно.
У снігу ми покачалися,
на санчатах покаталися,
круг ялиноньки зібралися.
Танцювали, усміхалися.
І раділи всі смере́ки
цьому святу в стилі «еко».

- На честь якого свята влаштували вечірку?
- Чому персонажі ві́рша вирішили провести святкування в лісі?
- Чи холодно було надворі? Прочитай рядки, які підтвердять твою відповідь.
- Що персонажі взяли із собою, щоб не замерзнути?
- Чи весело було учасникам вечірки? Як вони розважалися? Доведи це рядками ві́рша.
- Що означає вислів **вечірка в стилі «еко»**?
- Чи доводилося вам бувати на такому святі? Що потрібно для цього зробити?
- Знайдіть у різних джерелах інформацію про те, як святкують Новий рік у різних країнах світу.

Ліс — безцінний дар природи.

Україна — це я, це ти, це ми!

№ 31

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Украї́на, украї́нка, украї́нець, украї́нська.

Мар'яна Са́вка

УКРАЇНА

Країн багато на великій карті,
та серед них — вона, твоя єдина.
Її люби і будь завжди на варті,
бо це твоя земля, це Україна.
Вона така ж реальна і казкова,
як мамина долоня, тепла й щира,
у неї в серці украї́нська мова,
в її душі любов і світла віра.
Цвітуть в ній мальви, маки і левко́ї,
хтось, може, скаже, що таких багато.
Але ти знай, що іншої такої
не зможеш в цілім світі відшукати.

Левко́й — пахуча садова квітка, матіола.

- До кого звертається авторка ві́рша? До чого вона закликає?
- З чим порівнює поетеса Україну?
- Підготуйся до вира́зного читання. Зверни увагу на розділові знаки. Поміркуй, які слова читатимеш із більшою силою голосу. З яким почуттям слід прочитати вірш?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Найме́ншенького, витьо́хкували, висви́стували, дові́ку, прини́шкли, присоро́млений.

За Миколою Маге́рою

ЧУБЧИК

Жили собі шпаки. Батько і мати маленьким їсти носили, співати по-шпачиному навчали. Злагода і мир панували в шпаківні.

У найме́ншенького шпаченяти був невеликий чубчик. Тож і назвали його Чубчиком. Чубаті шпаки — дивина. Тож Чубчик так **запиша́вся**, що почав **із знева́гою ставитися** до своїх братиків і сестричок.

Одного ранку Чубчик почув спів соловейків, які витьо́хкували в саду. І так йому сподобався той спів, що аж самому захотілося так заспівати.

— Мамо, я хочу соловейком стати, — сказав Чубчик.

— Соловейком, сину, треба народитися, — пояснила шпачиха.

— А я хочу навчитися так гарно співати, як солов'ї! — наполягав Чубчик.

— Спочатку навчися свистіти по-шпачиному, — промовила мати.

— Набрид мені ваш свист! — гукнув Чубчик на весь сад. — Не хочу довіку вас чути!

— Сину, хіба так можна про свій рід казати? — злякано просвистіла шпачиха.

— Не хочу такого роду! — кричав шпачок. — Вас і люди не слухають так, як соловейків.

— Що ти говориш, сину, — **промовила зі сльозами на очах** мати. — Ранньою весною прилітаємо ми, коли снігу ще багато на полях і в лісах. Як радіють діти і дорослі, коли почують наш свист! Люди кажуть, що на крилах ми їм весну несемо. Хіба цим не треба пишатися? Хіба наш спів гірший, ніж в інших птахів?

Довго шпачиха навчала розуму сина. Та Чубчик не слухав. Змахнув крильми — і подався в садок до Соловейка. Знайшов там найстаршого Солов'я, який сидів на гілці бузини, привітався й попросив:

— Соловейку, навчи мене співати по-своєму.

Соловейко здивовано глянув на Чубчика й запитав:

— Чого це тобі раптом захотілося по-солов'їному співати?

— Бо набридли мені шпаки з їхнім свистом, — відповів Чубчик. — Мені до вподоби солов'їна пісня, якою ваш рід людей звеселяє.

— Ще не чув, щоб пташки цуралися свого роду, — поважно промовив Соловейко. — Бо споконвіку так ведеться, що шпак співає по-шпачиному, а соловей — по-солов'їному. Але коли тобі так захотілося навчитися співати по-нашому, то зоставайся.

Як будуть далі розгортатися події у творі?
Чи навчиться Чубчик співати по-солов'їному?

Усю весну навчався в Соловейка Чубчик, та нічого в нього не виходило. Він розучився свистіти по-шпачиному і не навчився співати по-солов'їному. Тільки й того, що запам'ятав «тьох-тьох-тьох».

Потім Чубчик усе літо вчився в інших птахів. У Синиці, у Ворони і в Горобців. Та вивчив лише «цінь-цінь», «кра-кра», «жив-жив».

Шпачкові здалося, що тепер він найрозумніший серед птахів.

Якось Чубчик побачив на ясені силу-силенну шпаків. Вони висвистували один поперед одного, бо прощалися з рідним краєм до наступної весни. Збиралися у вирій.

Прилетів до них і Чубчик. Він гордо глянув на батька й матір, братів і сестер, сів на самісінький вершечок осокора і заверещав:

— Фіють-фіють, кра-кра-кра, тьох-тьох-тьох, жив-жив, цінь-цінь, жив-жив, кра!

Шпаки прини́шкли, слухаючи Чубчика. А коли той утомився верещати, птахи **так зареготали, що аж затремтіло листя на деревах.** Соловей сміявся, аж за боки брався. У синиць від реготу аж сльози виступили на очах, а горобці так похрипли, що не могли й слова вимовити. Чубчик із сорому ледь не звалився з осоко́ра. Присоро́млений, осміяний, він повернувся додому.

— Що будемо робити, сину? — запитали батьки.

— Буду слухати вас.

— Хоч і пізно, сину, але добре, що за розум нарешті берешся.

- Назви́ всіх дійових осіб одним словом.
- Хто головний герой твору? Знайди в тексті пояснення, чому його так назвали.

- Упродовж якого часу тривали події, описані в казці?
- Як ставився молоденький шпачок до рідної пісні?
- Зверни увагу на виділені слова. Що вони допомагають зрозуміти, уявити?
- Яку проблему порушено в казці?
- Якими думками щодо прочитаного ти хочеш поділитися?
- Поставте одне́ о́дному запитання за змістом прочитаного твору.
- **Попрацюйте разом!** Поділіть казку на частини. Складіть план. Підготуйтеся і перекажіть за ним казку.

№ 33

Людмила Савчу́к

УКРАЇ́НСЬКИЙ ВІНОЧОК

У віночку нашім різнобáрвні квіти —
символ України і дарунок літа.
Тож усім на нього подивитись любо:
гілочку зелену узяли у дуба,
квіточку любистку, щоб усіх любили,
у барвінку листя, аби довго жили.
Чорнобривців квіти, щоб чорніли брови,
ке́тяги калини — для краси й любові.
У вінок вплітають колосочки жита,
щоб могли багато і в доста́тку жити.
А в червонім маку, що цвіте у полі,
кров людей, пролита у боях за волю.
Є ще різні квіти в нашім ріднім краї,
їх веселе літо у вінок вплітає.

- З яких квіточок плели віночки? Яке вони мали значення? Відповідай словами ві́рша.
- **Попрацюйте в парах!** Прочитайте вірш «ланцюжком» за реченнями.

Гарний віночок — окраса дівчини.

- Уважно розглянь картину. Що насамперед привертає твою увагу?
- Якою зображено дівчинку? Опиши її вираз обличчя, очі, волосся.
- Як одягнена маленька українночка?
- Якого кольору квіти у віночку?
- Із чого помітно, що вона любить котика?

Микола Федяєв. Українночка і рудий котик

- Кожна квіточка і стрічка в українському віночку має своє значення, адже вінок — це не тільки краса, а ще й оберіг. Дізнайся:
  - Зі скількох квіток виплітали традиційний український вінок?
  - Що означають квіти та стрічки в українському віночку?
  - У якому порядку вплітали стрічки у вінок?

Послухай розповідь **Наталії Клевцової** **«Наша любов»**.

vse.ee/cqdt

- Хто дійові особи оповідання?
- Що вони роздивлялися в магазині?
- Яку сорочку хотілося придбати Даринці?
- Чому ж купили білу сорочку?
- Що вирішила вишити Даринка на сорочці?
- Яку інформацію знайшли мама з Дариною в інтернеті?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Ниткáми, червонéньку, візерýнком, хрéстики, сердéнька, захистя́ть.

№ 34

Леся Вознюк

СОРОЧКА-ОБЕРІГ

Вишивала мама синіми ниткáми, —
зацвіли волóшки бýйно між житáми.
Узяла матуся червонéньку нитку, —
запалали маки у пшениці влітку.
Оберіг-сорочку вишила для сина.
Візерýнком стали квіти України:
маки та волошки, мальви біля хати.
Долю для дитини вишивала мати.
Шила-вишивала хрестики зелені, —
зашуміло листя на вербі й калині.
Оберіг-сорочку вишила для сина.
Візерунком стали символи Вкраїни:
і верба, й калина, сонях біля хати.
Щастя для дитини вишивала... ненька
до ниток вплітала всю любов сердéнька.
Оберіг-сорочку вишила для сина.
Візерунком стала рідна Україна.
Мамину турботу збереже сорочка,
захистять від лиха хрестиків рядочки.

Си́мвол — умовне позначення якогось предмета, явища або поняття.

- Хто вишивав сорочку? Для кого?
- Що вишила мама синові на сорочці?
- Уяви цю вишиванку. Які на ній кольори? Поясни чому.
- Чому вишиванка вважається оберегом?
- Розкажи про свою вишиванку або про ту, яку ти хотів би/хотіла б мати.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Петрики́вка, безсні́жний, оранжере́я, Дніпропетро́вський.

№ 35

Зірка Мензатю́к

КВІТИ З ПЕТРИКІВКИ

— Тату, — попросила Катруся, — розкажи про щось чарівне. Але про таке, що ти його бачив сам.

— Гаразд, — мовив тато. — Чарівне мені справді траплялося.

І він розповів ось про що.

— Одного разу я їхав степом за Дніпром. А був то зимовий день, степ лежав безсніжний, у ньому ставало сумно й холодно. І раптом я в'їхав у село, повнісіньке квітів! Саме так: квіти цвіли серед зими точнісінько, як улітку.

— Знаю! — вигукнула Маруся. — Узимку квіти ростуть в оранжере́ях. Тільки вони не чарівні.

— Атож, — погодився тато. — Квіти ростуть в оранжереях, але ці позацвітали на стінах і на таре́лях, на скриньках, на шовкових хустинках, на дитячих колисках, на чайниках із чаєм. А було це в селі, що зветься Петрики́вка, і лежить воно в степу на півдні України.

— Знаю! — вигукнула Маруся. — Петриківка — в Дніпропетро́вській області, а квіти — мальовані, вони називаються народний розпис.

— Правильно, — мовив тато.

— Але тату, — питалася Катруся, — звідки взялися ті квіти на ім'я народний розпис? Самі виросли чи як?

— Вони також прийшли з давніх часів. Колись по всій Україні малювали на печах і стінах квіти, півнів, голубів. І в Петриківці малювали, бо то було село козацьке, у ньому жили горді й гарні люди. І любили вони також усе гарне.

Фарби тоді робили з лушпи́ння цибулі, з буряку, чорної шовковиці, навіть із бур'яну. Малювала кожна господиня, а найкраще — Тетяна Пата́. Петриківці малюють свої квіти для всієї України. Та це ще не все. Професійні художники і художниці вчаться в народного розпису малювати по-українськи. Бо троянда чи калина скрізь ростуть однакові, але так, як у Петриківці, їх не малюють більше ніде у світі.

— У Петриківці малюють усе, що гарне, — оповідав тато далі. — А гарне все, на що не глянь. Отож на малюнках квіти із саду і городу: чорнобривці, мальви, айстри, соняхи, бо їх багато у степу. А ще — дивовижна квітка кучерявка, яка росте в казках. А ще ж виноград, полунички і — калина. Малюють дрібненьке листя і траву — їх називають «папороть». Малюють зозуль і півнів серед квітів, а часом і козаків із дівчатами, і коників, і воликів, і все-все.

Петриківці мають свої маля́рські таємниці. У фарбу вони додають курячий жовток. Калину малюють просто пальцем. У хід ідуть і дерев'яний кінчик пензлика, і зрізана рогозина, — щоб наводити

прожилки на листі. А пензлики не купують у крамниці, а роблять їх самі з котячої шерсті. Через те кажуть, ніби в Петриківці всі коти безхвості. Але це неправда. Я сам бачив, що вони з хвостами, а от голови тримають трохи вище, бо навіть вони пишаються чудовими петриківськими квітами!

- Яка інформація з тексту була тобі вже відомою? А про що ти дізнався / дізналася вперше?
- Між ким відбувається розмова у творі?
- Про що розповів тато своїм донечкам?
- Знайди і прочитай речення, у яких сказано, де розташована Петриківка.
- Знайди і прочитай речення, у якому сказано, як називається дивовижна квітка в петриківському розписі, що росте тільки в казках.
- Про які малярські таємниці петриківців розповідається у творі?
- Що ви знаєте про петриківський розпис?

Послухай вірш **Юлії Хандожинської «Україна»**.

- Що вкладає поетеса у слово Україна в кожному реченні вірша?
- Розкажи, як ти зрозумів / зрозуміла, що таке Україна.
- Як, на твою думку, уявляють нашу країну люди у світі? Чому ти так думаєш?
- **Попрацюйте разом!** Як кожному / кожній із вас хотілося б продовжити вислів: «Україна — це ...»?

vse.ee/cqdu

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 36

Найдоро́жче, блаки́тним, усміха́лися, доста́тку, розкві́тла, здійсни́ться, неодмі́нно.

Тетяна Строка́ч

ЗАГАДАЮ БАЖАННЯ

Загадаю бажання, найдоро́жче у світі!
Щоб настав мир у країні і не гинули діти,
щоб під небом блакитним колоси́лися ниви,
щоб усміха́лися люди й жили дружно, щасливо.
Щоб не плакали мами у журбі́ над синами,
перемога настала в боротьбі з ворогами.
Щоб старенькі в достатку всі свій вік доживали,
щоб і пісня, і слово украї́нські звучали.
Щоб країна розквітла, незалежна і вільна.
Хай здійсни́ться бажання це моє неодмі́нно!

- Які думки і почуття у тебе ви́кликав прочитаний вірш?
- Які бажання має авторка ві́рша? Про що вони свідчать?
- **Попрацюйте разом!** Підготуйтеся до вира́зного читання ві́рша. Проведіть конкурс на кращого виконавця.

ВеА
- **Попрацюйте у групах!** Які свої побажання ви хотіли б висловити Україні? Складіть список таких побажань. У якої групи він вийшов найдовшим?

Перегляньте відеокліп і послухайте **пісню**.

- Про що мріють діти? Чим особливі ці мрії?
- Як ви вважаєте, лише діти мріють про таке?

- Уважно перегляньте відеоповідомлення.
- Допоможіть маленькій Емілії реалізувати її задум. Створіть рекламний плакат про Україну.

vse.ee/cqdv

Легенди рідного краю

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Леге́нда — народний або літературний твір, у якому розповідається про походження назв рослин, тварин, імен людей, назв річок, озер, місцевостей, про важливі історичні події. Казковість і фантастичність — яскрава прикмета таких оповідок.

Послухай **народну легенду «Дністе́р»**.

- Розкажи, як у легенді пояснюється походження на́зви річки.
- Звідки, за легендою, бере початок Дністер?

vse.ee/cqdw

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Кочівники́-печені́ги, підстерегли́, найвродли́віша, згля́нулася, доторкне́ться, розсідла́ли.

№ 37

Народна легенда

ЛЕГЕНДА ПРО МАК

(Легенда Наддніпрянщини)

Було це давно-давно, коли ще на нашу землю нападали кочівники́-печені́ги. В одному місті жили

дуже вродли́ві дівчата. Дізналися про це печеніги і вирішили захопити дівчат у полон. Підстерегли вони, коли загін воїнів залишив місто і пішов у похід, та й оточили місто з усіх сторін. Зрозуміли дівчата, що їх візьмуть у полон чужинці, і вирішили врятуватися, утекти з міста через підземний хід. Вийшли вони на широке зелене поле і кинулись тікати до лісу.

Та побачили їх вороги й оточили. І звернулася тоді найвродли́віша дівчина, донька воєво́ди, із проханням до матінки-землі:

— Матінко-земле, врятуй нас від неволі, від життя страшного в полоні печенігів-нечести́вців. Допоможи нам знищити їх!

І зглянулася земля-матінка на сльози дівчат-полонянок. Тільки доторкне́ться до дівчини печеніг, як вона стає квіткою-маком, червоною, як жар, і красивою, як самі дівчата.

Так і не змогли вороги захопити в полон жодної дівчини. Потомилися печеніги і вирішили спочити. Та тільки розсідла́ли ко́ней і лягли на землю, як поснули непробудним сном. Це квіти-дівчата наслали на них сон-дрімоту.

Рано-вранці повертalися з походу воїни. І побачили вони червону, як жар, долину маків, а біля них сплячих ворогів-печенігів. Кинулися вони на печенігів і здолали їх усіх. І коли воїни здобули

перемогу, кожна квітка маку ожила і стала дівчиною. У руках дівчата тримали червоні квіти маку, які подарували воїнам-визволителям.

І земля-матінка залишила на згадку про цей бій квіти маку. Вони щороку виростають на цій долині і радують людей своєю красою.

Кочівники́ — народ, який часто переїжджав із місця на місце зі своїм житлом і майном.
Воєво́да — тут: правитель міста.

- Про які часи йдеться в легенді?
- Як урятувалися дівчата від ворогів?
- Про виникнення якої квітки розповідається в легенді?
- Знайди і прочитай речення, у яких є порівняння. Поясни, чому використано саме таке порівняння.
- Доведи, що прочитаний тобою твір — легенда.
- Знайди в тексті і прочитай спочатку про реальні події, а потім — про казкові, фантастичні.
- Поділи текст на частини. Склади план. Перекажи легенду за планом.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МИСТЕЦТВ

Ярослав Чижевський. Маки

- Чи доводилося тобі бачити такий краєвид? Розкажи про це.
- Як зображено квітки маку на передньому плані? А вдалині?
- Із чим можна порівняти квітку маку?

- Дізнайся з допомогою дорослих, які є легенди про річки чи озера твого рідного краю. Підготуйся розказати їх у класі.

Послухай **народну легенду** і переглянь відео.

- Про кого розповідається в легенді?
- Розкажи, що ти дізнався/дізналася з легенди про за́чіску козаків.

vse.ee/cqdx

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розступи́лися, схо́дилися, неподалі́к, Тя́смин, зненá цька.

№ 38

Народна легенда

ЗВІДКИ ПІШЛО ПРІЗВИЩЕ ТА ІМ'Я БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Батькі́в Богдана Хмельницького не знає і не бачив ніхто. А на горі, де зараз церква, жив собі дід із бабою. Біля них ріс густий-густий хміль. У діда й баби не було дітей, і вони по цьому журилися.

Якось ранком вийшов дід із хати, почув ніби дитячий голос. Дід почав пробирати руками хміль і пішов туди, звідки чув голос. У густому-прегустому хмелю він знайшов хлопчика. Дитина лежала перед ним, а в голові в неї сяяло сонце. Дід перехрестився, узяв дитину і поніс до хати, а сонце теж пішло за ним. Тільки дід увійшов у хату, як побачив, що стіни розступилися, і на місці старої хати виросли палати, і в усіх палатах ясно-ясно стало.

Дід і баба назвали цю дитину Богданом Хмельницьким. Це тому, що вони думали, що сам Бог їм послав цю дитину, а Хмельницький — тому, що знайшли хлопчика в хмелю.

Старовинний портрет гетьмана Богдана Хмельницького

Ріс Богдан не по днях, а по годинах... Скоро виріс, і до нього з усіх усю́дин схо́дилися козаки, а він що скаже, то так ті козаки і слухають його. Богдан зі своїми козаками побудував церкву неподалі́к від своїх палат, а під церквою викопав підземні сховища, якими водив свої коні до річки Тя́смин напувати. А як нападали на нього вороги, то він ішов із козаками в ті сховища, а потім зненá́цька виходив звідти й перемагав ворогів. Сильною і мудрою людиною був Богдан Хмельницький.

- Розкажи, як у легенді пояснюється походження прізвища та імені Богдана Хмельницького.
- Яку хитрість придумав гетьман на випадок, якщо ворог оточить?
- Дізнайся, чи є у твоїй місцевості пам'ятник славному гетьману України. Чи є вулиця, названа на його честь?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Велете́нськими, у́рвище, перетвори́вшись, ві́дступу, підстрибну́в, перекида́ючись, підвла́дне, потво́рний.

Народна легенда

ЛЕГЕНДА ПРО СОН-ТРАВУ

Пішла молода дівчина до весняного лісу збирати проліски. Усе далі й далі йшла, найкращі квіти збирала в запашний букет. Усе на світі забула, зачарована весняною красою лісу. Не знала вона, що то лісовик сподобав її і заманює в не́трі.

Завів лісовий чародій дівчину на глуху галявину, з одного боку оточену велете́нськими соснами, з другого — глибоким у́рвищем, з третього — височе́нною ске́лею. А з четвертого боку, з того, звідки прийшла дівчина, раптом виросли густі колючі те́рни, через які не можна було пройти.

Стала дівчина по́середи галявини і дуже злякалась. А лісовик тим часом, перетвори́вшись на молодого красеня, вийшов до дівчини з-за стовбура сосни.

— Не бійся мене, дівчино красна. Я тобі зла не вчиню. Лише одне ти мусиш зробити: стати моєю і залишитися у мене жити, бо в цьому лісі я цар і повелитель, якому підвла́дне все, — сказав він.

— Ніколи в світі, — скрикнула дівчина, шукаючи очима дорогу до ві́дступу.

Тоді лісовик зареготав страшним реготом, підстрибну́в і перетворився на бридко́го кощавого діда. На голові в нього ріс сірий мох, замість носа стирчав сучок, а руки і ноги нагадували покручені всохлі гілки. Підско́чило страховисько до дівчини, ухопило її руками-гілками за гнучкий стан. З ляку й огиди щосили вдарила вона лісовика у бридку пику. Почувся тріск, ніби зламалася суха гілка, і потво́рний лісовий дух випустив дівчину, вхопившись за своє обличчя.

Дівчина поривалася бігти, але не могла зробити й кроку: якась невидима сила тримала її на місці. То лісовик напустив на неї змо́ру. Руки в дівчини опустилися, ноги підкосилися, і вона впала, заколисана сном.

У́хкаючи пу́гачем, підстрибуючи і перекида́ючись, лісовик бігав по галявині. А дівчина покривалася голубизною весняного неба, танула на очах і зовсім зникла. На тім місці, де вона лежала, пробилася з-під землі фіолетова квітка.

Так розповідає легенда. Тому і сон-травою називають цю квітку. А що свіже листя її отруйне — то від гіркоти і огиди до бридкого злости́вого лісовика. А ліки цілющі, якими багате висушене листя сон-трави, — то від щедрого і доброго дівочого серця.

- Де і коли відбувалися події, описані в легенді? Підтвердь словами з тексту.
- Знайди і прочитай у тексті слова, за допомогою яких ми можемо уявити місце події.
- Прочитай опис лісовика в образі діда.
- Як у легенді розповідається про те, чому квітку сон-трави так назвали?
- Що в тексті сказано про листя квітки?
- Чим легенда схожа на чарівну казку?
- Поділи текст легенди на частини і склади план.

- Тема проєкту **«Таємниці мого міста»**.

Проведіть дослідження: дізнайтеся легенду про походження вашого населеного пункту; зберіть інформацію про цікаві місця рідного краю та запишіть народні легенди, пов'язані із цими місцями.
Презентуйте результати вашого дослідження.

Читаю байку для науки

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Ба́йка — невеликий, найчастіше віршований твір повчального змісту. У байках люди зображуються в образах рослин, тварин, різних предметів, але їхні вчинки і слова нагадують людські.

Більшість байок складається із двох частин: *розповідь* про якийсь випадок, подію і *повчальний висновок* — **мораль.**

З висновку читачі можуть зрозуміти, що схвалюється, а що засуджується у творі, як слід чинити в житті. Повчальний висновок може бути і на початку, і наприкінці твору.

Автора байки називають **байкаре́м.** Засновником байки, тобто першим байкарем, вважають давньогре́цького письменника **Езо́па.**

Послухай байку **Езо́па «Пастух-жартівник»**.

- Яку подію описано в байці?
- Які людські вади в ній висміюють?
- Вислови своє ставлення до головного персонажа.
- Яку мораль висловлено в байці?

vse.ee/cqdy

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

№ 40

Спіткáє, ві́дсіч, невдóвзі, візьмéться, огóвтався.

Езóп

ДВОЄ ПРИ́ЯТЕЛІВ І ВЕДМІДЬ

Двом прия́телям випало одного разу йти вкупі із села до міста. Дорога пролягала через густий ліс.

— А чи не спітка́є нас яке лихо в путі? — питає один. — Ану ж нападе дикий звір?

— Нема чого боятися. Коли що й трапиться — нас двоє, будь-кому дамо ві́дсіч.

Невдóвзі дісталися приятелі лісу й пішли попід високими деревами. Аж раптом звідки не візьме́ться ведмідь. Один з приятелів, ледве його забачивши, кинувся до високого дерева і вмить ви́дерся під самісінький вершечок. Він знав — ведмідь високо не вилізе.

Другий ішов трохи позаду й роззирався навсібіч. А коли помітив звіра, було вже пізно. Видиратися на дерево — марна справа, ведмідь наздожене. Треба придумати щось інше. І чоловік упав додолу та прикинувся неживим, бо знав — ведмідь ніколи не чіпає мертвих.

Ведмідь підійшов і вгле́дів його. Тихенько нахилився над головою. Чоловік затамував подих. Обнюхав його ведмідь, бачить — не дихає, то й подумав, що мертвий, і подався своєю дорогою.

Підвівся чоловік, нажа́ханий, блідúй, не вірячи само́му собі, що врятувався від ведмежих обіймів.

А приятель усе те бачив з дерева і коли ого́втався, зліз із дерева, підійшов та й каже:

— Коли б ти знав, як злякався я за тебе! Дуже радий, що ти врятувався, братику мій! Ну а тепер розкажи, що тобі шептав на вухо бурми́ло?

— Сказав, щоб я ніколи не ходив нікуди з приятелями, які в скру́ті ки́дають мене самого і чимдуж тікають, рятуючи власну шкуру.

— Отак і сказав?— здивувався приятель. — Ти ба, який розумний!

— Отак. І він правий, бо друзі пізнаються в біді.

Переклад з новогрецької Володимира Забаштанського та Анатолія Чердаклі

- Чи можна цих приятелів назвати друзями? Чому?
- Які почуття пережив кожен приятель?
- Які риси характеру засуджуються в байці?
- У яких словах виражена мораль байки? До якого жанру усної народної творчості можна віднести цей вислів?
- Розглянь малюнок до байки. Прочитай частину тексту, яку він ілюструє.
- Чи могли б події розвиватися по-іншому? Як саме?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Вда́тний, прово́рний, досхочу́, стрибуне́ць, пшени́ченьку, вгава́ючи, опізни́вся.

№ 41

Леонід Гліб́ов

КОНИК-СТРИБУНЕ́ЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, **вда́тний молодець,**
і веселий, і співучий,
і **прово́рний стрибунець,**
чи в пшени́ченьку, чи в жито,
досхочу́ розкошува́в
і цілі́сінькеє літо,
не вгава́ючи, співав;
розгулявся на всі боки,
все байду́же, все дарма…
Коли гульк —
аж в степ широкий
су́не злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
кинувсь він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон кряче,
вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
як це лихо перебуть!
— Опізни́вся, небора́че, —
одказав земляк йому, —
хто кохав життя ледаче,
непере́ливки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —
каже Коник, — пташки, квіти,
любе літечко на те;
скочиш на траву шовкову —
все співав би та співав…

На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
— Проспівав ти літо Боже —
вдача вже твоя така, —
а тепер танцюй, небóже,
на морозі гопака!

Вдáтний — здібний.
Розкошувáв — тут: жив безтурботно.
Небора́к — бідолаха; той, що опинився у скрутному становищі.
Непере́ливки — скрутно, дуже погано.

- Прочитай виділені в тексті слова. Якого персонажа байки вони стосуються? Яку рису його характеру підкреслюють?
- Як і чому змінювалася поведінка і настрій Коника?
- Уважно переглянь текст байки. Знайди і прочитай речення, яке повідомляє про раптову зміну подій.
- У яких словах зосереджено повчальний висновок байки? Кого в ній засуджує автор?
- Вислови своє ставлення до кожного з персонажів твору.
- Уявіть, що Муравей забрав Коника на зиму до себе. Як би тоді закінчилася байка?
- Підготуйте інсценування за текстом байки. Передайте голосом, жестами, виразом обличчя своє ставлення до персонажів твору.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Глузува́ли, стрі́мко, дзвени́ть, мале́сенького, розві́ялись.

№ 42

Павло Глазовий

ЖОЛУДЬ

Над жолудем маленьким восени
сміялись, глузува́ли бур'яни:
— Га-га! Лежиш та тлієш!
— Ха-ха! Рости не вмієш!
Прийшла весна.
Почав дубок рости
та стрі́мко набирати висоти.
Та як пустив коріння на всі боки,
та як почав з землі качати соки,
з цієї і з тієї сторони —
дзвенить, шумить!
А де ж ті бур'яни,
що з жолудя малесенького кпи́ли?
Розві́ялись, пропали жартуни
і сліду за собою не лишили.
Із цього легко вивести мораль:
поглянь на себе,
потім зуби скаль.

Кпи́ли — насміхалися.

- Про кого і про що ти прочитав/прочитала? Як ти ставишся до дійових осіб?
- Про які риси характеру бур'янів свідчить їхня поведінка?
- Чи однакове значення мають слова **сміятися** і **насміхатися**?
- Що означає вислів **«скалити зуби»**?
- Як ти вважаєш, який саме момент передано на ілюстрації до цієї байки? Знайди його в тексті і прочитай.
- Сформулюй головну думку твору: що основне хотів сказати поет читачам?
- Об'єднайтеся у творчі групи/пари і створіть комікс за сюжетом однієї з прочитаних у цьому розділі байо́к.

Не смійся з другого, щоб тобі не було того.

Квітує радісно весна

Спиридо́н Черка́сенко

ЗИМА І ВЕСНА

— Насуплю я брови, —
говорить зима, —
і вітер з морозом повіє:
усе скрізь загине —
рятунку нема!
Під снігом замре, занімію.
— А я засміюся, —
весна відмовля, —
і сонце пекуче засяє:
прокинуться лу́ки,
ліси і поля,
усе розцвіте, заспіває.

- Між ким відбувається розмова у ві́рші?
- Про що сперечалися зима і весна?
- Як зима боротиметься з весною? Хто, на твою думку, переможе?
- Які ознаки весни згадано у ві́рші?
- Якою ти уявляєш зиму? Чому?
- Розглянь ілюстрацію до ві́рша. Якою змалювала художниця весну?
- Обговоріть, з яким почуттям і силою голосу слід читати слова зими. А весни?
- Прочитайте вірш в особах. Спробуйте себе в різних ролях, щоб зрозуміти, яка роль вдається краще.
- **Попрацюйте в парах!** Складіть продовження діалогу.

№ 43

Послухайте текст **Антоніни Назáренко «Який це місяць?»** і дайте відповідь на запитання, яке міститься в заголовку.

№ 44

- Про які зміни в природі розповідає Антоніна Назаренко?
- Із чого зрозуміло, що це рання весна?
- Як же називається цей весняний місяць?

vse.ee/cqdz

Іван Франко

* * *

Надійшла весна прекрасна,
многоцвітна, те́пла, я́сна,
наче дівчина в вінку.
Зацвіли луги́, дібро́ви,
повно гомону, розмови
і пісень в чагарнику́.

- Які ознаки весни передають її красу?
- З ким поет порівнює весну?
- Що з прочитаного у ві́рші можна побачити? А що почути?
- Які почуття висловив поет, описуючи весну?
- Прочитай вира́зно вірш. Передай своє ставлення до весняного пробудження природи. Чи збігається воно з авторським?
- Вивчи вірш напам'ять.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Притру́шує, пригрі́тих, сльоза́ться, передчуття́м, підтри́мують, повернувшись.

№ 45

Степан Мацю́цький

У ГОСТЯХ У ВЕСНИ

Ще ховаються по байра́ках сірі брили злежаного снігу. Уночі морозець притру́шує білою пудрою зелене листя осоки на болоті, а вже красується золотими сережками ліщина і на пригрітих сонцем галявинах випинаються молодими соковитими стрілами трави.

У таку пору я поспішаю в ліс. Поспішаю в гості до самої весни.

Ранок теплий, сонячний. Дихає свіжістю земля. Сльозя́ться крихітні струмки, шукають дорогу до річечки. Ліс живе передчуття́м зеленої повені листя і трав. Він посвітлів, виграє нови́ми кольорами, звуками.

Чуєте: з вільшника долинає голосна пісня: «При-йди-кум... чай-пить... чай-пить...». Хто ж це запрошує випити чаю? Та це ж співочий дрізд! Він зовсім недавно повернувся з далекої Африки й тепер спішить повідомити про це ніжними тре́лями. Дрозда́ підтри́мують і зяблик, і шпак. Вони також радіють, поверну́вшись до рідного лісу. Синиця, яка ніколи не бачила заморських земель, дивиться на них з особливою заздрістю.

А от вівсянка і досі не йме віри, що настала весна. Сидить на сосновій гілці і все перепитує: «Чи це так? Чи це так?» «Так, так, так», — відповідає їй дятел. «Угу, угу», — підта́кує го́рлиця. Здається, пернате населення лісу шаленіє від п'янко́го повітря, світла, тепла.

Йду лісовою стежкою і скрізь бачу прикмети весни. Серед чагарників пурхає метелик — кропи́в'янка.

На крильцях — справжня веселка: чорні, жовті, коричневі розводи на червоному тлі, блакитна мере́жка. І раптом не стало метелика. Де ж він подівся? Ага, сів на торішню траву склав крильця і став непомітним. Гарно замаскувався. А коли розгорнув крильця — у повітря знов злетіла барви́ста квітка.

Побачив я і сонечко. Воно сиділо на сухому стеблі деревію і ніяк не могло відважитись на політ, хоч і піднімало червоні із чорними цятками надкри́лля. Узяв я комашку в долоню і зігрів своїм диханням. Сонечко розправило крильця і зникло з очей. Що не крок — то нова зустріч...

Цілий день блукав я весняним лісом. А під вечір зяблик попередив мене: збирається на дощ. На гарну погоду він співає веселу пісеньку, а перед дощем починає одноман і́тно свистіти.

Що ж, пора йти додому.

Байра́к — яр, порослий лісом, чагарником.

- Про які ознаки весни ти прочитав/прочитала в оповіданні?
- Як саме письменник причетний до подій, описаних у творі?
- Що описує автор на початку твору? Про що пише далі? Чим закінчує твір?

- Відшукай слова, якими автор описує **осоку**, **ліщину**, **траву**.
- Кого він побачив у лісі? А кого почув?
- Прочитай, як співає-промовляє **дрізд**, **вівсянка**, **дятел**, **горлиця**. Відшукай слова, які вказують на те, як читати цю частину твору. Прочитай її, передай настрій, викликаний приходом весни.
- Кого автор називає барвистою квіткою?
- Що нового із життя птахів ти дізнався/дізналася з прочитаного твору?
- Поставте одне́ о́дному запитання за прочитаним твором.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Потихе́сеньку, гарне́сенькі, перея́рками, дівча́тка, узлі́сками, бри́зочки, стру́ни.

№ 46

Ліна Костéнко

ВЕРБОВІ СЕРЕЖКИ

Біля яру, біля сте́жки
одягла верба сережки.
Головою хилитала,
потихе́сеньку питала:
— Де ота біленька хатка,
що гарне́сенькі дівчатка?
Хай би вибігли до стежки.
Подарую їм сережки.

- Про які сережки йде мова у вірші?
- Відшукай ті рядочки, які треба читати тихо. Чому? Прочитай їх.
- Назви́ пари римованих слів.
- Уяви картину, яку описала поетеса у ві́рші. Що в ній казкового?

Ліна Костенко

БЕРІЗКИ ПО КОЛІНА У ВОДІ

Перея́рками та узлі́сками,
по розлитій з весни воді
гуси плавають між берізками,
білі-білі, як лебеді.
Ані шелесту, ані бри́зочки,
ні далекого шуму коліс.
Лиш гусей лебедина ни́зочка
огинає стру́ни беріз.

Перея́рки — поперечні глибокі западини на землі.
Узлі́ски — смужки дерев на краю лісу, узлі́сся.

- Чому берізки стоять по коліна у воді?
- Яке порівняння використовує поетеса для опису гусей?
- Якими словами письменниця передає тишу? З якою інтонацією краще читати це речення?
- Які почуття викликає у тебе описана у ві́рші картина?
- Підготуйся до вира́зного читання ві́рша.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Різнобáрвні, спалáхують, заквітчáвсь, узгі́рок, невдóвзі.

№ 47

Вадим Скомаро́вський

МІСЯЦЬ-КВІТНИКАР

Піду у ліс — і крізь весняні віти
побачу: ходить квітень по траві.
Де він ступне, там різнобáрвні квіти
спалáхують, як вогники живі.
Зоріє ряст, і стелиться барвінок,
і сон-трава прокинулась від сну,
і заквітчáвсь фіалками узгíрок,
нагадуючи клумбу запашну.
Гуде бджола. В пилку у неї лапки
і хоботок в солодкому меду.
Невдóвзі жовті сонечка-кульбабки
підсвітять ніжну зелень молоду.
А он тюльпан. Він у рожевий келих
збирає чисті краплі дощові.
Над ним тріпоче крильцями метелик,
барвистий, наче квітка у траві.
Куди не глянь — оновлення в природі,
і квіти ці — її щорічний дар,
і недаремно кажуть у народі,
що квітень — щедрий місяць-квітникар.

- Який період весни описано у ві́рші?
- Як ти розумієш вислів **«ходить квітень по траві»**?
- Знайди порівняння у ві́рші. Що ними автор хотів сказати?
- Чому в народі місяць квітень називають квітникарем?
- Позмагайтеся, хто більше назве квітів, згаданих у ві́рші.
- Що ти знаєш про весняні квіти, крім того, що вони ніжні, гарні?
- Чому кажуть, що квіти — окраса землі?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Недале́чко, розмальо́вують, святкува́ння, добрози́чливо, склада́ти, стра́ва.

№ 48

Ніна Куфко́

СВЯТО ПА́СХИ НЕДАЛЕЧКО

Свято Па́схи недалечко,
люди зви́чай бережуть, —
розмальо́вують яєчка,
пишні пасочки́ печуть.
Святкува́ння йде віками, —
це такі чудові дні:
в гості йти, під рушниками
стра́ви нести запашні́,
добрози́чливо, з любов'ю
мати щирі почуття,
людям зи́чити здоров'я
і щасливого життя...

Па́сха — Вели́кдень.
Зи́чити — бажати.

- Про який звичай розповідається у ві́рші?
- З яким почуттям у це свято люди ходять у гості? Що бажають одне́ о́дному?
- Розглянь малюнок. Якими словами ві́рша можна його підписати?
- **Поміркуйте разом!** Які побажання можуть висловлювати одне́ о́дному друзі на Великдень? Що варто відповісти, коли тебе вітають?
- Визнач паузи у ві́рші. Підготуйся і вира́зно прочитай його.
- Як готується твоя родина до свята Велико́дня? А як святкує? Що тебе найбільше радує цього дня?

Юлія Забія́ка

ВЕЛИКО́ДНІЙ КОШИК

Йде Великдень — світле свято —
треба кошика складати.
Паска гарна та смачна —
страва в ньому головна.
Крашанки пофарбували
і до кошика поклали.
Ще кладемо масло й сир,
щоб здоровими зрости!
Шинку й ковбасу беремо,
до продуктів теж кладемо.
Перед тим, як освятити,
треба свічку запалити.
Ось і склали ми сьогодні
з вами кошик велико́дній!

- Про що розповідається у ві́рші?
- Які страви кладуть у великодній кошик?
- Як готується твоя родина до свята Великодня? А як святкує? Що тебе найбільше радує цього дня?
- Розглянь малюнок. Якими словами ві́рша можна його підписати?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Прислу́хайтесь, найгучні́ший, вівча́рики, пта́ство.

№ 49

Олександр Копиле́нко

НАЙВЕСЕЛІ́ШИЙ МІСЯЦЬ

Найвеселі́ший місяць — травень. Прислу́хайтесь до пташиного хору в лісах, парках, садках. На різні голоси славлять весну дрозди́, конопля́нки, вівча́рики, щи́глики та інше голосисте пта́ство. А он зда́леку озва́лася і́волга. Десь гучно закувала зозуля.

Та найгучні́ший голос у соловейка. Серед свіжого листя кущів затаївся цей невтомний співак, і чути його чистий голос далеко-далеко...

Навіть он в озері завзято змагаються у своїх співах жаби. Буйно піднімаються хліби, трави, а над ними, мов чорні стріли, шугають ластівки. Здається, що вони ніколи й не відпочивають.

А ось при дорозі сховалася в траві кульбабка. Голівка її в біленькій прозорій шапочці. Зірвеш обережно цю шапочку, подмеш на неї — і поніс вітерець малесенькі пухнасті парашутики. А під кожним парашутиком насіннячко висить. Там, де сяде парашутик, — нова́ кульбабка виросте.

Насувається зда́леку темна хмара. Загуркоті́в перший весняний травневий грім. Мабуть, дощ буде! Треба кудись ховатися!

- Про який період весни розповідає автор?
- Голоси яких птахів він почув?
- У кого із птахів найгучніший голос?
- Голоси яких птахів ти вже чув / чула цієї весни?
- Прочитай абзац, у якому розповідається про кульбабку.
- Знайди і прочитай речення з порівняннями.
- Чому автор називає травень найвеселішим місяцем?
- Придивіться: особливої краси і кольорової виразності надає весні квітування. Дізнайтеся, чому перші квіти весни називають **первоцвітами**.
- Прочитайте про це в уривку з вірша Наталії Козленко.

...Сніг від сонечка сховався,
теплих променів злякався.
Та з-під снігу — справжнє диво:
первісток весни сміливий
показав чоло тендітне,
пелюсткове і привітне.
То підсніжник, первоцвіт,
сніг долаючи і лід,
прагне з сонцем привітатись
і з весною обійнятись.
Не зривайте первоцвіти!
Помилуйтеся на квіти.
Той, хто робить з них букети,
знищує життя планети.

- Які з первоцвітів рідкісні? Визначте, чому вони зникають.
- Підготуйте пропозиції, які сприятимуть збереженню ранньоквітучих рослин і запобігатимуть їх зникненню.

Читаю оповідання про дітей

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Оповіда́ння — невеликий за обсягом твір, у якому розповідається про одну подію із життя персонажа (іноді кількох), що відбувається протягом нетривалого часу.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Карпа́тські, убрі́д, спу́чується, відколо́лася, бистрі́нь, розтро́щать, поприпада́ли, острівця́, стримля́ть.

№ 50

Прочитайте заголовок оповідання. Як ви думаєте, що означає це слово? Про що може йти мова в цьому творі?

Анатолій Григору́к

ЛЬОДОХІД

По зимі, коли в Карпа́тських горах тануть сніги, скрізь у долинах вирує повінь. Не та стає і наша річка Уж.

Улітку Уж зовсім мілкий та спокійний — у багатьох місцях убрі́д перейдеш. А навесні прибуває велика вода, ламає кригу, пле́со спу́чується, закипає буруна́ми, і могутній потік мчить, мов шалений, зносячи все, що трапиться на його путі.

Якось Костик і Ярик пішли подивитися на льодохід. Ступили при березі на кригу. А вона — хрусь! Відколо́лася й понесла хлоп'ят на бистрі́нь.

Побачили бідолах люди. Біжать уздовж берега, щось вигукують, руками махають. А вдіяти нічого не можуть.

Спустити б човна. Та де там! Крижини вмить розтро́щать його, як горіхову шкаралупку. Он як люто наповзають одна на одну. Навіть глянути страшно.

Ярик і Костик поприпада́ли один до о́дного. Зажмурились. Ні живі ні мертві.

Коли відчули: спинилася їхня крижина. Пригнало її до порослого вербами острівця́ посеред річки. Весь острівець затопило. А верхівки дерев із води стримля́ть. За них крижина й зачепилася.

— Хапайтесь за віття! Тримайтеся! — кричать до хлоп'ят із берега. — Он уже підмога йде.

І справді, з-за пагорба вигулькнув танк-всюдихід. Це хтось здогадався солдатів із сусідньої військової частини гукнути.

Зайшов танк у воду і став обережно наближатися до острівця.

Усі, хто стояв на березі, затамували дух.

А танк поволеньки, щоб не збудити високу хвилю, дістався до хлопчиків і поодинці зсадив їх із крижини.

Усі дякували танкістам! А от хлопцям дорікнули, щоб думали наступного разу і більше не наражалися на небезпеку.

Плéсо — спокійна, чиста водна гладінь.
Буру́н — велика бурхлива пінista хвиля.
Бистрінь — швидка течія.

- Чи правильним виявилося твоє припущення щодо змісту оповідання?
- Де і коли відбувалася описувана подія? Як довго вона тривала?
- Які почуття пережили хлопці? Як ти оцінюєш їхній учинок?
- Які почуття охоплювали тебе під час читання оповідання?
- Знайди і прочитай речення, у яких вжито вислови **«убрід перейдеш»**, **«затамували дух»**. Поясни, що вони означають.
- Як в оповіданні пояснюється, що таке **льодохід**? Прочитай.
- Зміст яких рядків твору відтворено на малюнку? Прочитай їх.
- Як ти думаєш, з якою метою автор розповів цю історію?
- Удома підготуйся розказати цю історію так, ніби ти це бачив / бачила сам / сама. Наприклад: Я бачив / бачила, як...

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Наймальовни́чіших, обкла́динкою, залюбки́, човня́рській, зворухну́лося, гросме́йстер.

№ 51

Не жартуй з водою — обернеться бідою.

Анатолій Григору́к

ГРА В ШАШКИ

У Києві, в одному з наймальовни́чіших куточків, що зветься Руса́нівкою, жила дівчинка Уля.

Щоранку по сніданні Уля із своєю бабусею виходили на прогулянку подихати свіжим повітрям, чи, як жартувала бабуся, «нагуляти дівочі рум'янці». Вони бродили над порослим вербами каналом, уголос читали казки на лавочці, а поде́коли брали на човня́рській станції човна й залюбки́ каталися між галасливих табунців чайок і диких качок.

Одного разу, вертаючись додому, Уля побачила біля свого під'їзду незнайомого хлопчика. Він сидів у легенькому, на велосипедних колесах візку, під легким шатриком від сонця, а на колінах у нього лежала груба, з барви́стою обкладинкою книжка. Проте хлопчик зовсім не збирався гортати її. Він був якийсь примарнілий на личку, сумний і до всього байдужий.

— Ти що, наш сусід? — підступила до хлопчика Уля. — Досі я тебе тут не бачила.

— Ми переїхали сюди два дні тому, — дещо насторожено й наче знехотя відповів хлопчик.

— А чого ти не йдеш погуляти над каналом? Там така краса! І мало не до самісінького неба б'ють водограї.

Хлопчик мить помовчав, а тоді ледве чутно прошепотів:

— Мені не можна. У мене хворі ноги.

Уля зрозуміла, що повелася не зовсім тактовно. У душі їй зворухну́лося гостре співчуття до хлопчика. Щоб хоч якось загладити свою необа́чність,

вона легенько доторкнулася до його руки й запитала:

— А хочеш, пограємо в шашки?

— Я б з радістю, — сказав хлопчик. — Та гравець з мене нікуди́шній.

— О, не бійся, я теж не гросме́йстер, — усміхнулася Уля.

Коли бабуся принесла їм шашки, Уля спритно розставила їх на дошці й великодушно запропонува́ла:

— Нехай твої будуть білі. За ними — перший хід. А це хоч і маленький, але шанс перемогти.

Уля навчилася грати в шашки пів року тому й так натренувалася, що інколи навіть вигравала в самого тата. Одначе зараз вона вирішила, що навмисне програє хлопчикові й, може, хоч трохи розважить його. Тим часом хлопчик виявив наполегливий характер. Він чинив завзятий опір, й Уля поступово так захопилася грою, що геть забула про свій намір.

— О, який ти хитрик! — щоразу, роблячи свій хід, промовляла вона й раптом вибудувала таку мудру комбіна́цію, що хлопчик втратив аж три свої шашки, а її, Улину, пропустив у дамки. Тепер у нього не було вже ніякісінької надії на рятунок, і він, ні́яково усміхнувшись, звів догори руки на

ознаку того, що здається. Уля спам'яталася, та було пізно. Аби втішити хлопчика, вона сказала:

— Мій тато в таких ви́падках любить повторювати: «За одного битого двох небитих дають». Ти не засмучуйся. Ми тепер щодня з тобою гратимемо, і ти обов'язково натренуєшся. А зараз можна я тебе трохи покатаю?

Не чекаючи згоди, вона зрушила з місця візок і прудко покотила його по асфальтовій доріжці. Весело мигтіли в колесах блискучі шпиці. Лопотів на вітрі парусовий шатрик. А якийсь рудий проворний горобець стрибав позаду них і голосно, мало не на всю Русанівку, цвірінькав, ніби просився до їхнього товариства.

Гросме́йстер — найвище звання для гравця в шахи або шашки.
Комбіна́ція — послідовність і поєднання дій.

- Про кого розповідається в оповіданні? Назви́ персонажів твору.
- Де відбувалася описана подія?
- Чому Уля звернула увагу на незнайомого хлопчика?
- Чому хлопчик не прогулювався над каналом?
- Доведи, що Уля була чуйна дівчинка і швидко зрозуміла, як розважити хлопчика.
- Визнач головну думку твору.
- Поставте одне́ о́дному запитання за прочитаним твором.
- Удома поділи текст на частини. Склади план оповідання. Підготуйся переказати його за планом.
- Придумай продовження цієї історії.

Послухай оповідання **Миколи Маге́ри «Он як буває»**.

- Коли і де відбувалися описані події?
- Хто головний герой твору?
- Як поставилися батьки до вчинку сина?
- Як ти ставишся до вчинку хлопчика?
- Від чого застерігає вас це оповідання?

vse.ee/cqea

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Розлива́ється, натрапля́ють, сполó́хали, ви-си́джує, звідсіля́, хутчі́ш, ви́лупляться, наприкінці́, фу́ркне, довкó́ла, стрив6́ожився, шубóвснули, приводни́лися, запле́скала.

№ 52

Василь Чухліб

ДИКІ КАЧЕНЯТА

Любить Тетянка плавати з татом на човні́, коли Десна розлива́ється. Бо завжди вони на щось натрапля́ють.

Ось і зараз — пливли мимо старої верби, і враз над ними щось як фу́ркне.

— Еге, це ж ми качку сполóхали, — сказав тато. — Та он і дупло у вербі. Там вона, мабуть, каченят виси́джує.

Тато підчалив до верби, звівся у човні, заглянув у дупло.

— Так і є. П'ятеро яєць у гнізді.

— І я хочу подивитися! — забажала Тетянка.

Тато підняв її на руках, і вона також заглянула в дупло.

— Еге ж, п'ятеро. Трішки зелененькі.

— А тепер поїхали звідсиля́ хутчі́ш, доню, — взявся тато за весла. — Бо качка може злякатися нас і тоді покине гніздо.

Вони попливли далі.

— А чи скоро каченята вилупляться? А де вони житимуть, у дуплі? — допитувалась Тетянка.

— У качки-кри́жня каченята наприкінці квітня з'являються. Отож уже скоро. Спочатку вони плаватимуть разом із матір'ю, а потім навчаться літати, — розказував тато.

— А як же вони до води доберуться зі своєї верби, такі маленькі? — замислилася Тетянка.

— Мабуть, на парашутиках, — пожартував тато.

Минуло кілька днів. І знову плив їхній човен між вербами.

Коли підпливали до старої верби, почули кахкання дикої качки. Тато завернув човна за кущ лози.

— Подивимось, що сталося.

Качка кружляла довкола верби і кахкала, задерши дзьоба.

— Може, хто гніздо її зруйнував? — стрибо́жився тато.

І тут Тетянка закричала:

— Ой тату, дивися: парашутики летять!

І справді, з верби летіли парашутики чи жовті кульбабки. Шубо́вснули у воду і... запищали. Та це ж каченята!

— От і приводни́лися! — засміявся тато. А Тетянка запле́скала в долоні.

Качка радісно кахкала, повертала голову то до одного, то до другого каченяти.

Каченята кульбабками плавали довкола матері. А вона про щось порозмовляла з ними й тихенько попливла до ближнього очерету. А каченята за нею — рівненьким шнурочком.

Качка-кри́жень — велика дика качка.

- Між ким відбувається діалог у творі? Про що вони розмовляють?
- Яку пору року описано в оповіданні? Доведи свою думку словами з тексту.
- Чому тато запропонував Тетянці якнайшвидше відпливти від качиного гнізда?
- Над чим замислилася дівчинка?
- Де Тетянка з татом побачили качку наступного разу?
- Чому тато стривожився?
- Як автор описав каченят? Із чим порівняв?
- Що тебе найбільше здивувало чи вразило у творі?
- Чи можна тата і Тетянку назвати друзями природи? Доведи свою думку.

- Знайди і прочитай у тексті оповідання уривок, якому відповідає малюнок. Які почуття переживає кожен із персонажів у цій ситуації?

- Опиши зовнішність Тетянки за малюнком. Чи такою ти її уявляв / уявляла?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Страше́нно, розчаро́ваний, неспра-ведли́во, прини́шкли, розступи́лися, похню́пившись.

№ 53

Аліна Туз

НОВИ́Й ПЛАНШЕТ

Славкові подарували планшет. Хлопець давно мріяв про нього, бо в усіх його шкільних друзів — і в Петрика, і в Артура, і в Софійки, планшети вже були. Тепер Славко був щасливий. На планшеті були різні ігри: блукалки, розвивалки, навіть одна стратегія та багато нових книжок. Він ладен був сидіти перед екраном день і ніч! Але мама з татом суворо попередили: година на день — і все! А тут іще й молодша сестричка Марійка весь час докуча́ла: дай та дай подивитися!

Швидко промайнули канікули, почалося навчання. Славко був страше́нно розчаро́ваний, бо батьки заборонили бра́ти планшет до школи. Школа, мовляв, для навчання, а не для розваг, та й зламати планшет можна... Це було несправедли́во! Адже всі носять планшети до школи: і Андрій, і Данько, і Сашко... Та всі! А Славкові не можна. Це було зовсім несправедливо!

Отож одного ранку Славко потайки поклав планшет у наплічник і пішов із ним до школи. На першій же перерві навколо хлопця зібралося пів класу. Від такої уваги Славко почувався героєм дня.

— Будь людиною, дай погратися! — попросив Сергій. У нього свого планшета ще не було.

— Добре. Тільки обережно! — погодився Славко.

— А мені можна?! — вигукнув Мишко.

— А потім мені! — простягла до планшета руки Діана.

— Та не всі разом! По черзі! — вгамóвував друзів Славко.

Та було вже пізно. Діти штовхалися, видирали планшет однé в óдного, і раптом — ХРЯСЬ! Він опинився на підлозі. Усі миттю приниúшкли й розступиúлися. Славко підняв планшет і побачив здоровéнну, схожу на блискавку тріщину по всьому екрану.

Після школи хлопець ішов додому зажурений. Що ж скаже мама? А що зробить тато? А може, не казати нічого... Але ж все одно побачать... Такі думки тіснилися у Славковій голові. Аж ось уже й дім. Зачинивши за собою двері, хлопець одразу ж витяг із наплічника зіпсований планшет і тихо, щоб не побачили бабуся та сестричка, сховав його під свою подушку.

Увечері повернулися з роботи мама й тато. Сіли вечеряти. Опісля мама сказала:

— Славку, ти, мабуть, уже награвся з планшетом. Дай, будь ласка, і Марійці трохи пограти.

— Я не знаю, де він, — опустивши очі, буркнув Славко.

— Як не знаєш? — здивувався тато.

— Я прийшов зі школи і не знайшов його, — сказав хлопець, похнюúпившись іще більше. — Може, Марійка взяла.

— Ні, я не брала! — заплакала мала. — Це неправда!

Славкові стало соромно. І страшно.

Тато уважно глянув на сина. Хлопець опустив голову, вуха в нього палали, мов червоні маки.

— Сину, планшет — цінна річ, — поволі мовив тато. — А чесність — то річ безцінна.

За столом стало тихо. Тато, мама, бабуся і сестра пильно дивилися на Славка. У хлопця в горлі застряг клубок, на очі наверну́лися сльози:

— Тату, я взяв планшет до школи, і він розбився, — ледь чутно промовив хлопчик.

— Не журись, синку, — серйозно сказала мама, — планшет, звісно, шкода. Але без нього прожити можна, а от без совісті — ні.

- Хто головний персонаж твору?
- Як почувався Славко, коли сказав неправду і звів наклеп на сестричку?
- Простеж за текстом, як змінювався настрій Славка протягом описаних подій. Чим це було зумовлено?
- У яких словах оповідання висловлено його головну думку? Як ти її розумієш?
- Поставте одне́ о́дному запитання за прочитаним твором.
- Що із розказаного письменницею ти вважаєш важливим для себе?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Конфлі́кт, зо́внішність, скейтбо́рд, набри́дло, па́ндус, наско́чив, продо́вжував, спро́ба.

№ 54

Джéнніфер Мур-Маллíнос

ВИРІШУЄМО КОНФЛІКТИ

(Уривок)

«Мак і Зак Обрі — брати-близнюки. У них однакова зóвнішність: руде кучеряве волосся, веснянки на обличчі і величезні карі очі. Усі люди розрізняють їх лише за поведінкою.

Мак — тиха, ввічлива і дружелюбна дитина. Зак відомий як «неслухняний близнюк» — дуже галасливий і нечемний. Він завжди потрапляє в якісь конфліктні ситуації...

— Маку, підеш зі мною гуляти у парк? — запитав Зак.

— Ти йди, а я дожену. Мені ще треба розв'язати кілька задач із математики, — відповів Мак.

Зак узяв скейтбóрд і пішов.

Коли Зак прийшов до парку, він зрадів, що, крім нього, там не було ані душі, бо не любив чимось ділитися й чекати своєї черги.

Зак добре проводив час. Він нарешті навчився кількох трюків, над якими довгий час працював, і не міг дочекатися, коли вже покаже їх Макові.

Але незабаром у парку з'явилася група інших дітей. Спершу всі мирно каталися по черзі і ніхто нікому не заважав. Та потім Закові набридло чекати своєї черги.

— Я прийшов сюди першим, чому б вам не забратися звідси?! — закричав він.

— У чому проблема? — поцікавився один із хлопчаків. — Цей парк для всіх, не лише для тебе!

— Ну це ми ще побачимо! — раптом Зак скочив на свій скейтборд, з'їхав по пáндусу і наскóчив на

того хлопчика. Та так, що пошкодив йому два передні зуби!

— Ти про це пожалкуєш! — попередили Зака інші діти й пішли.

Зак зрадів, що знову лишився на самоті. Він зовсім не переймався тим, що сталося, і продóвжував кататися.

— Чому ти так довго? — поцікавився Зак, коли нарешті прийшов його брат.

— Ніяк не міг розв'язати останню задачу, — пояснив Мак.

Зак не розповів братові про те, що сталося. Адже він знав, що Мак не схвалить його вчинок. Та ще й буде гніватися, що брат знову вскочив у халепу. Натомість Зак показав братові нові трюки і був цілком переконаний, що Мак їх не повторить. Мак і справді не зумів повторити жоден із трюків. Та він не збирався припиняти спроб.

— Ходімо додому, Маку, я зголоднів! — скомандував Зак.

— А я хочу залишитися і тренуватися, щоб теж навчитися виконувати ці трюки, — відповів Мак.

Зак пішов додому, а Мак ще довго тренувався, поки в нього стомилися ноги. Хлопець вирішив, що теж час іти додому.

— Куди це ти зібрався? — до Мака підійшла група хлопчаків, яких він раніше не бачив.

Макові стало лячно, він не знав, що відповісти. У нього було погане передчуття щодо намірів цих хлопців. На жаль, він не помилився.

— Тобі не слід було ображати мого брата! — сказав найстарший із хлопців. — Тепер тобі доведеться мати справу зі мною!

Мак і гадки не мав, що відбувається.

— Я не знаю, про що ти. Я навіть не знаю твого брата, — сказав Мак.

— Не бреши, ти щойно ледь не вибив йому зуби! — хлопчик схопив Мака за футболку...

Мак не пам'ятав, що було потім і як він дістався додому.

Побачивши побитого брата, Зак нарешті зрозумів, що накоїв. Адже Макові завдали болю саме через нього. Якби він мирно катався з тими хлопцями і не зчинив бійки, цього б не сталося.

— Це моя провина, — визнав Зак. — Вибач, брате!

Зак урочисто підняв праву руку і пообіцяв, що **ніколи не буде більше провокувати конфліктів».**

- Хто дійові особи оповідання?
- Чим брати схожі? Чим різняться? Знайди і прочитай опис зовнішності братів.
- Чому Мак не пішов відразу із братом до парку?
- Що сталося в парку з Маком? Чому?
- Кому з героїв твору ти співчував/співчувала? Коли саме?
- Яку проблему порушено в оповіданні?
- Підготуйся і стисло розкажи оповідання.
- Проведіть дослідження: хто із сучасних українських авторів та авторок пише оповідання для дітей?
- Складіть перелік оповідань, які ви радите прочитати своїм однокласникам/однокласницям. Поясніть, чому саме ці твори ви вважаєте найцікавішими.

Носикам цікавим про всілякі справи

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Стара́нно, розрахýнки, зніякові́в, надзвича́йною, стара́нністю, поспіша́ючи, вельмо́жного, якнайкра́ще, мо́вчечки, розгні́вався, затруси́вся.

№ 55

Сербська народна казка

ЧОМУ МІСЯЦЬ ВБРАННЯ НЕ МАЄ

Одного разу прийшов до кравця сам пан Місяць, який був великим чепуруном і дуже стежив за модою.

— Поший-но мені нового́ жупа́на, — попросив він.

Кравець стара́нно зняв із клієнта мірку і заходився кроїти.

Через деякий час Місяць прийшов міряти жупан, а він і завузький, і закороткий!

— Даруйте, пане Місяцю, я, мабуть, помилився в розрахýнках, — зніякові́в кравець.

Він знову зняв із клієнта мірку, дістав нову тканину і знову взявся до роботи з надзвича́йною старанністю.

Кравець працював кілька діб, поспішаючи виконати замовлення вельмо́жного пана якнайкра́ще. А чепурун Місяць тим часом дуже розповнів і став

надзвичайно поважним. Кравець, побачивши свого замовника, аж зблід. Мóвчечки зняв він утретє мірку і знову почав кроїти та шити.

Нарешті закінчив він роботу, повісив новенького жупана на гвіздочку і сів перепочити. Аж гульк — іде пан Місяць. Та такий тоненький та виснажений, що страх на нього й дивитися. Розгнівався кравець аж затрусúвся.

— Годі знущатися з мене, пане! — вигукнув він. — Шукайте собі іншого кравця. Я ж так хотів вам догодити, але з вашою фігурою діються якісь незрозумілі речі, і через це я зазнав величезних збитків!

Тоді чепурун Місяць сумно зітхнув і мовив:

— Справді, пане, це так. Але ж мені так хотілося мати новенького жупана!

Переклад Тамари Коломієць

Жупáн — старовинний верхній чоловічий одяг.

- Хто є персонажами цієї казки?
- Який одяг замовив Місяць у кравця?
- Що сталося на першій примірці жупана? Чи справді кравець помилився?
- Скільки разів кравець перешивав жупан?
- Чи вдалося все-таки йому виконати замовлення Місяця? Чому?
- Що, на твою думку, у цій казці є вигадкою, а що — ні? Спробуй обґрунтувати свою відповідь.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Острів**е́**ць, зупиня́ючись, помандру**ва́**ти, барв**и́**стих, метушли́вих, розкри́тими, ст**у́**лками, зімкн**у́**лися, дошкуля́ти, перлам**у́**тру.

роз-хви-лю-ва́-ло-ся ⇨ розхвилюва́лося
пе-ре-тво́-рю-ва-ла-ся ⇨ перетво́рювалася
до-ро-го-ці́н-но-стей ⇨ дорогоці́нностей

№ 56

Анна Риба́лка

ЯК ПІЩИНКА СТАЛА ПЕРЛИНОЮ

(Скорочено)

Далеко-далеко в морі є невеличкий острівець. Такий маленький, що на ньому росте лише кілька кокосових пальм. Час від часу на обрії з'являється корабель, минає острівець, не зупиня́ючись, і пливе далі...

На пологому березі острова лежала маленька піщинка з безліччю своїх по́дружок, інших піщинок. Вона нудьгувала. Їй хотілося погуляти берегом, роздивитися рідний острів з усіх боків. А ще більше бажалося помандрува́ти морем, туди, де плавають красиві білі кораблі. Але ж піщинки не можуть ходити чи плавати!..

Одного разу море розхвилювалося. Великі хвилі накочували на берег. Піщинки налякалися. Лише одна-єдина піщинка не боялася. Вона сміливо заговорила до хвилі, що набігла на берег:

— Скажи мені, хвиле, чи правда, що ти мандруєш по всьому морю?

— Звісно, правда! — гордо обізвалася хвиля.

— Ох, як чудово! — захоплено скрикнула піщинка. — Як би і мені хотілося глянути на усе це!

— Це дуже просто, — відповіла хвиля. — Я можу взяти тебе із собою в море.

— Ні, не йди, — обізвалися хором інші піщинки. — Море таке величезне! У ньому легко пропасти. У морських глибинах холод і темрява! А тут світить лагідне сонце.

— Я не боюся моря! — озвалася маленька піщинка. Хвиля підхопила її, закрутила та потягла у глибину солоних вод.

Пірнувши у воду, піщинка побачила величезну медузу. Медуза поволі пливла під водою і нагадувала грибок із білим капелюшком... А ось і зграйка барви́стих метушли́вих рибок. А під каменем сховався невеликий краб...

Довго піщинка мандрувала по морю. Аж якось їй трапилася велика мушля з розкритими сту́лками. Вона була схожа на відкриту валізу. Щойно піщинка наблизилась до неї, щоб зазирнути всередину, як стулки вхопили її й зімкнулися. І маленька манрівниця лишилася замкненою всере́дині.

У мушлі, наче в хатинці, жив молюск. Тверда піщинка стала неаби́як дошкуля́ти йому. Це було щось схоже на те, як у черевик попаде гострий камінець і коле, поки його не витрусиш. Та витрусити піщинку зі своєї оселі молюск не міг. Тож він почав обгортати піщинку шарами блискучого перламу́тру, наче ковдрою. І маленька піщинка поволі перетворювалася на найбільшу з дорогоцінностей, які можна знайти в морі — перлину.

Відтоді минуло кілька років.

Якось на морське дно опустився ловець перлин. Він підняв із піску кілька мушель. Зокрема, й ту, у якій була піщинка. На березі мушлю відкрили.

— О, сонце! — зраділа піщинка, визирнувши зі своєї в'язниці. І трапилося диво: осяяна яскравим світлом, вона заблищала, наче зірка!

Тепер це була не піщинка, а перлина. Чудова перлина, що виросла за ці роки всере́дині мушлі.

— Яка чудова знахідка! — вигукнули люди. Таку велику і гарну перлину вони бачили вперше...

- Про що мріяла піщинка?
- Як їй удалося потрапити в море?
- Як мушля, у якій була піщинка, знову потрапила на берег?
- Що в казці розповідається про те, як піщинка перетворилася на перлину?
- Які події в цій казці є вигаданими, яких не буває в реальному житті? А що, на твою думку, є правдою?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Перетво́рення, сла́вному, хло́пчикові, спра́вжню, обго́ртках, скрови́вся, європе́йці, припливли́, потрапля́ють, дро́блять, стрі́чка.

№ 57

Із журналу «Розума́шки»

СМАЧНІ ПЕРЕТВО́РЕННЯ

Ось і канікули, і нарешті Богданчик у славному місті Львові, у дідуся! Нарешті хлопчик дочекався, коли дідусь узяв його до себе на роботу — в маленький магазинчик шоколаду. Хлопчикові здалося, що він потрапив у справжню казку: на полицях сиділи шоколадні зайчики і білочки, в ошатних обго́ртках стояли плитки шоколаду і яскраві коробки із цукерками...

У магазинчику ще нікого не було. Дідусь поправив окуляри і сказав загадково:

— Час тобі дізнатися, як роблять шоколад.

— Я десь чув, що шоколад росте на деревах, — згадав хлопчик і уявив розлоге дерево, на гілках якого висіли шоколадки. Але одразу захитав головою:

— Ні, це неправда!

Дідусь засміявся:

— І неправда, і правда!

Він простягнув онукові маленький темний горішок:

— Нумо, спробуй!

Богдан понюхав «горішок» і відправив його до рота. Пожував... і скриви́вся:

— Як гірко!

— Ти маєш рацію — какао-боби́ гіркі, але саме вони в шоколаді — головні. А ростуть вони на деревах, які так і називаються — шоколадні.

Уперше скуштували ці плоди індіанці, які жили на території Північної та Південної Америки. З обсмажених і розтертих какао-бобів вони робили

гіркий напій, додавали у нього пекучий перець і пили холодним. Індіанці вважали цей напій священним, тому зберігали секрет його виготовлення у великій таємниці. Какао-боби настільки цінувалися індіанцями, що вони використовували плоди какаового дерева замість грошей.

Згодом європе́йці, які вперше припливли до Америки, з'єднали какао-боби із цукром і отримали зовсім не гіркий, а солодкий напій, і пили його гарячим.

Перший твердий шматочок шоколаду створили в Нідерландах.

Перша шоколадна плитка була виготовлена в Англії.

Трохи пізніше у Швейцарії додумалися додавати в шоколад сухе молоко — так з'явився молочний шоколад.

ДЕСЯТЬ КРОКІВ ДО ШОКОЛАДКИ

1 Боби зривають із дерев і сушать. Потім очищують від сміття і сортують.

2 За допомогою спеціальної машини з какао-бобів знімають шкірку і насипають у мішки.

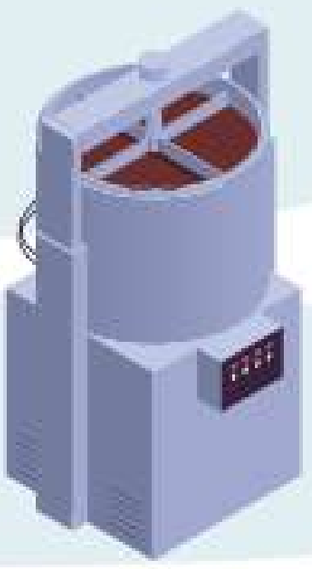
3 Мішки з бобами потрапля́ють на фабрику.

4 Там для нада́ння майбутньому шоколаду приємного смаку́ й аромату боби обсмажують і дро́блять.

5 Подрібнені боби потрапляють під прес. І — диво! З-під преса какао вже не сиплеться, а... тече. Крупка перетворилася на схожу на кашку масу! Виявляється, у кожному бобі міститься більше половини какао-масла. Роздавлюючи сухі крупинки, прес вичавлює масло, яке і робить сухе какао рідким.

6 Отриману масу перетирають, перемішують і нагрівають.

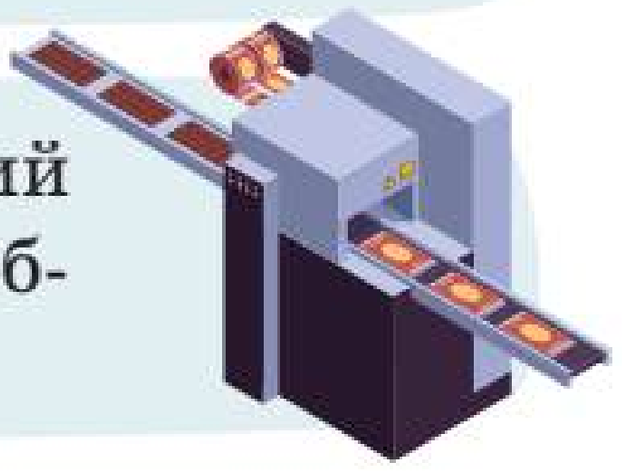
7 У нагріту масу залежно від рецепта додають цукор, ваніль, молоко та інші добавки. Іноді це морська сіль і навіть перець!

8 Маса перемішується і в нагрітому стані розподіляється на спеціальній стрічці. Цей процес називається ви́ливок.

9 Потім на плитковому автоматі формуються плитки шоколаду.

10 Після охолодження наступний автомат загортає шоколадки в обгортки.

— І нарешті, — дідусь обвів рукою магазинчик, — шоколад з'являється тут!

- Чому текст має таку назву?
- Як називаються дерева, на яких ростуть какао-боби?
- Хто першим почав використовувати ці плоди? Як?
- Що придумали європейці?
- У якій країні було виготовлено перший твердий шоколад? А першу шоколадну плитку?
- Який винахід зробила Швейцарія?
- Що нового ти дізнався/дізналася з тексту?
- Які етапи проходять какао-боби, щоб стати шоколадом?

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Наукóво-пізнавáльний твір — це твір, у якому є лише факти, достовірна інформація про навколишній світ. У таких творах розповідається про різні винаходи й відкриття, про цікаві факти із життя рослинного і тваринного світу, таємниці природи.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Співіснýють, різнобáрвних, пелюсточка, африкáнський, страусяче, глибоковóдні, завдóвжки, Філіппíнських.

№ 58

Із журналу «Малятко»

КАРЛИКИ ТА ГІГАНТИ

1-й абзац

Дуже багата й розмаїта природа нашої планети. Дивовижний її тваринний світ. У ньому легко співіснýють карлики та їхні прямі родичі — гіганти. Ось порівняй.

2-й абзац

На прогулянці в лісі чи в лузі тобі часто траплялося бачити різнобáрвних метеликів, манюніх, як пелю́сточка квітки. А тимчасом у Південній Америці пурхають їхні родичі — напрочуд гарні велете́нські метелики з розмахом крил до 20 сантиме́трів. Поглянь на лінійку, як це багато!

3-й абзац

У тропічних лісах живе найменша на землі пташка — коли́брі, така завбільшки, як наш джмелик. А її яєчко — з горошини́нку. Сховається колібрі у квітку, щоб напитися нектару, і її зовсім не видно. У нашому ж краї найменші пташечки — корольо́к та волóве о́чко. А гігантом серед птахів є африка́нський страус. Він до трьох метрів заввишки й важить, як теля. Страуся́че яйце тягне на півтора кілограми, тобто стільки ж, скільки три десятки курячих яєць.

4-й абзац

Дуже багато на Землі різних молюсків. Вони трапляються і на Крайній Півночі, і у спекотній пустелі. Це, зокрема, й наші маленькі равлики та устриці. А от їхні родичі — океа́нські глибоково́дні кальма́ри — сягають до 15 метрів завдо́вжки. Лежачи на землі, такий кальмар міг би своїми щупальцями дотягтися до даху п'ятиповерхового будинку. Учені вважають, що у глибинах океану вони трапляються ще більші.

5-й абзац

Різні щодо своїх розмірів і риби. Зовсім, скажімо, крихітний бичок, що живе біля Філіппі́нських островів. Його довжина всього кілька міліметрів. А справжні

5-й абзац

гіганти мешкають у теплих водах океанів. Скат манта буває шестиметрової довжини, а вага його — понад 4 тонни. Гігант із гігантів — китова акула. Вона сягає 20 метрів і важить близько 30 тонн.

6-й абзац

Одна з найменших тваринок — землери́йка. Вона схожа на мишку й важить не більше двох грамів. А ось жирафа сягає зростом до п'яти метрів. Однак найбільша назе́мна тварина — слон. Слони важать від 3 до 8 тонн.

7-й абзац

Та велетнем навіть серед велетнів є океанський синій кит. Якби його можна було поставити на хвоста, кит сягнув би висоти десятиповерхового будинку.

- Яка інформація про тварин була для тебе відомою, а яка — найцікавішою?
- Назви́ тварин, про яких розповідається в тексті. Яких з них тобі доводилося бачити? Де?
- Розглянь, як побудовано текст. Скільки в ньому абзаців? Який із них найбільший?
- Що в тексті сказано про вагу акули і слона? У яких абзацах про це йдеться?
- Знайди і прочитай абзац, у якому розповідається про молюсків.

Ве А

- Що ти можеш додати до тексту з власних спостережень чи з прочитаного в інших книжках?

- Підготуй презентацію свого улюбленого дитячого журналу, який ти читаєш, за планом:

1) Назва журналу.
2) Хто і де видає журнал? Як часто виходить номер?
3) Які рубрики містить журнал?
4) Презентуй однокласникам / однокласницям одну з рубрик.

Кожна пригода — для роздумів нагода

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Спра́ва, спе́ршу, ме́шканці, га́джети, заклопо́тані, страше́нно, бадмінто́н, баскетбо́л, поспівчува́ли.

№ 59

Галина Джемула́

ЛІСОВИЙ ТУРНІР

Край дороги ріс і зріс
справа ліс і зліва ліс.
Справа — хвойний був, сосновий,
зліва — листяний, дубовий.
Спершу в лісі тім, що зліва,
ме́шканці жили щасливо.
Так тривало б ще і досі,
та в нім диво завелося —
інтернет з'явився в лісі,
і проблеми почалися:
всі — рябі, руді і сірі —
в га́джетах засіли звірі.
Не до сну їм, не до їжі —
все качають ігри свіжі.
— Не чіпай! — гарчать, як тигри. —
Не підходь, у нас тут ігри!
Всі охляли і зігнулись,
як і звати їх, забулись.

Вже й найменше ведмежа
в окулярах походжа.
Ні про що не розмовляють,
лиш сидять собі та й грають.
Тобто все в них, як у нас —
отакий-то нині час!

- Про що ти дізнався/дізналася з прочитаної частини казки?

Звірі ж у сусіднім лісі
дружно спортом зайнялися.
Заклопо́тані страшенно —
ігри теж у них щоденно:
то футбол, то волейбо́л,
бадмінто́н чи баскетбол
й (здогадатися неважко)
теніс, шахи і ще шашки.
Всі підтягнуті, спортивні
й грають на високім рівні.
Зрання в них і до смеркання
відбуваються змагання...

- Про що ти дізнався/дізналася із цієї частини казки?

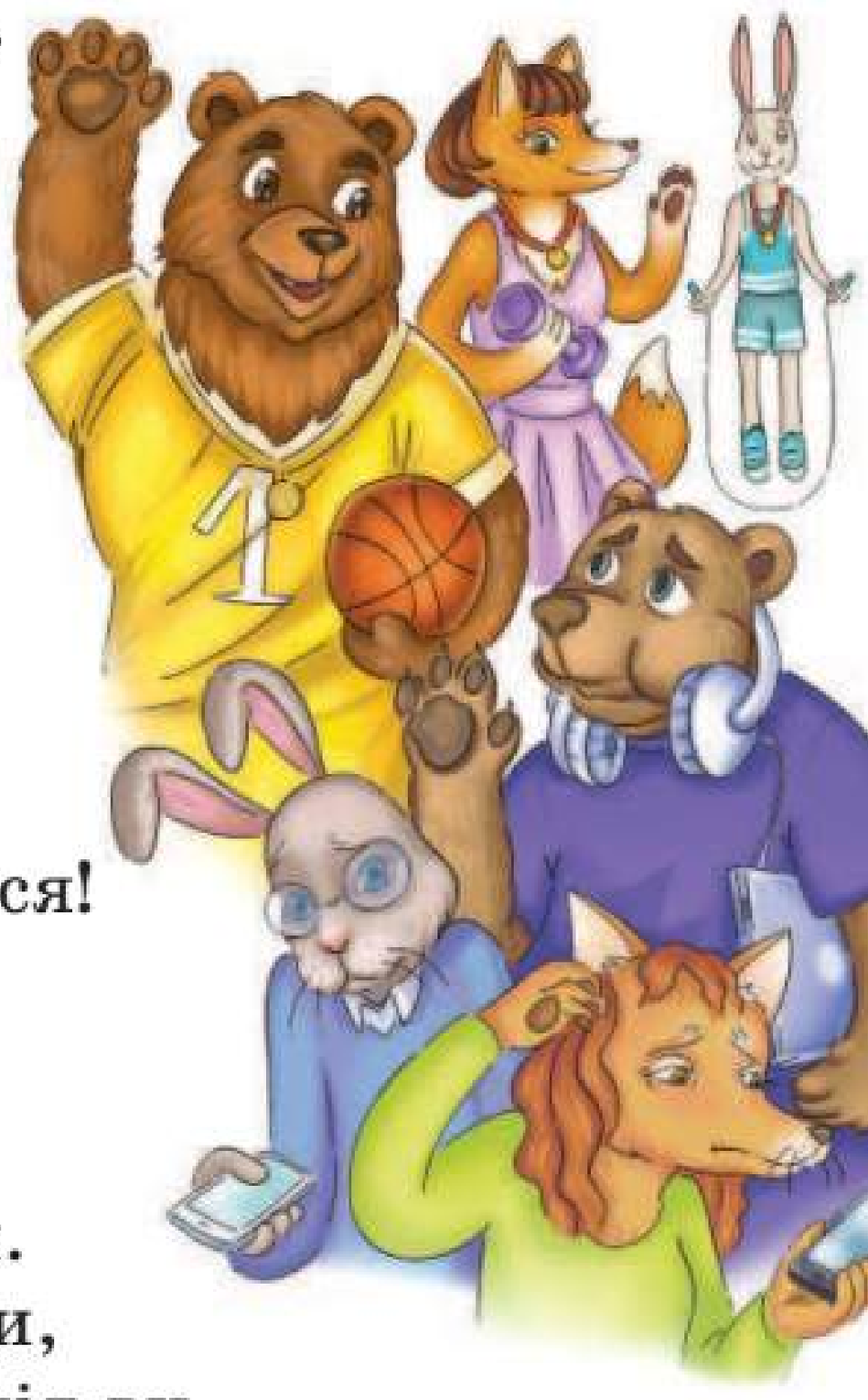
Лісовий чемпіонат
замалим став для звірят.
Тож сусідів запросили,
щоб помірятись у силах.
Ігри ті свої відклали
й на змагання почвалали...
Що на полі не робили —
сотню їм голів забили.
Ще стрибки були і біг.
Хто, вгадайте, переміг?

- Що ти відповіси на поставлене авторкою казки запитання?

...Милувались хазяї
на медалі на свої.
Ну а гості невеселі
побрели в свої оселі.

Одне́ о́дному казали:
— Як же ми такими стали?
Мабуть, нам згадать пора,
що й без гаджетів є гра!
Хазяї ж поспівчува́ли
й на прощання так сказали:
— Інтернет (такий вже час)
є сьогодні і у нас.
Та від нього відірвіться
й краще спортом знов займіться!
Всякому ж відомо звіру —
в грі теж треба знати міру!
Та ще кажемо зарання:
через місяць — знов змагання.
Потренуйтеся, сусіди,
й підготуйтеся як слід ви,
щоб були змагання вдалі
на призи і на медалі!

- Як ти вважаєш, чи зможуть звірята з листяного лісу досягнути успіхів у спорті? За яких умов?
- До мешканців якого лісу тобі хотілося б завітати? Як би ти проводив /проводила час разом?
- Як комп'ютерні ігри можуть тобі нашкодити?
- Що можна зробити, щоб і в комп'ютерні ігри грати, і здоров'ю не шкодити?
- Чи може бути користь від комп'ютерних ігор? Яка?
- Чи любиш ти спортивні ігри? Які саме? А комп'ютерні? Яким іграм ти віддаєш перевагу?

№ 60

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Аге́нтство, створи́ти, кварти́рне, пристри́бала, клишоно́гого, бі́лка-стриб у́нка, гр і́зний, я́струб, окса-ми́товою, всере́дину.

Аге́нтство — організація, яка виконує певні доручення інших установ або громадян. Наприклад, агентство з обміну житла.

Ірина Мацко́

АГЕ́НТСТВО ДОБРИХ ВЕДМЕЖИХ ПОСЛУГ

Жив собі у дрімучому казковому лісі добрий ведмідь. От надумав він якось створити кварти́рне аге́нтство, щоб звірі та птахи могли собі поміняти житло, якщо їхня домівка їм якось не підходить. Вивісив він на великій галявині таке оголошення:

ОГОЛОШЕННЯ

«Агентство добрих ведмежих послуг» пропонує:

Птахи та звірі, міняйте своє житло!
Кому дуже жарко, кому дуже сиро,
бюро підшукає вам іншу квартиру, —
щоб кожному жити зручніше було.

Прочитали лісові жителі оголошення, почухали лапами потилицю і подумали:

— А що, може, й справді помінятися?

От пристриба́ла до клишоно́гого ведмедя білка-стрибу́нка, прилетіли дятел та грізний я́струб, навіть кріт із м'якою, оксами́товою спинкою прийшов. І почав ведмідь кожному чужу квартиру розхвалювати.

Умовив він білку з кротом помінятися. Сподобалося білці з розповіді ведмедя те, що у кротовому домі не дме, навіть узимку тепло, та й місця для комірок багато, і швидка куниця тут не спіймає.

Вирушила вона дивитися нову́ квартиру. Сунула носик у нірку — о боже! — темнота яка! Ні побігати в тісному, темному підземному коридорі, ні пострибати. А повзати білка не вміє. І підземні комірки копати треба. А в білки лапки для цього не годяться. Та й білчина гордість — пухнастий хвіст — тут ні до чого. І взагалі — що їй робити під землею, коли її головна їжа — шишки та горіхи — на деревах!

А кріт до білчиного гнізда навіть не добрався. Пошкріб-пошкріб кігтиками по корі дерева і мало не заплакав:

— Не підходять мої лапки-лопатки, щоб по деревах лазити. Ними лише землю зручно копати. Та й сонячне світло дуже заважає — я до темноти звик. Та й що мені на дереві робити, коли весь мій корм — хробачки та личинки — під землею? Ні, я краще вже до себе в нірку піду.

От і довелося білці з кротом у свої квартири повертатися.

А дятел із яструбом через обмін ледь не посварилися. Дятлові одразу яструби́не гніздо не сподобалося. Це ж тільки подумати — на п'ятий поверх забиратися! А на верхівці високого дерева надто ві́тряно, і даху немає, щоб від дощу захова-тися, та й і стін немає. А без стін, гляди, і пташенята з гнізда випадуть. Що ж тоді буде?

Прилетів дятел назад — подивитися, чи підійшло його дупло яструбові. А нови́й господар біля дупла кружляє та сва́риться, усере́дину залізти ніяк не може. У яструба кігті хоч і великі, але для лазіння по дереву не підходять ніяк. Це не те, що у дятла, який бігає по стовбуру, наче по доріжці.

Та тільки яструб полетів, дятел миттю — шмиг — у своє дупло, висунув довгого дзьоба та й як закричить на весь ліс:

— Не буду мінятися — хочу вдома залишатися!

Ось так нічого з лісових обмінів і не вийшло. Довго ще лісові мешканці сварили клишоногого за його «ведмежу послугу».

- Що вирішив створити ведмідь? З якою метою? Чи вдалося йому це? Чому?
- Чи сподобалися тваринам нові оселі? Чому?
- Що означає вислів **«ведмежа послуга»**?
- Як ви думаєте, ведмідь мав добрі наміри, відкриваючи своє агентство? Чи хотів він завдати шкоди лісовим мешканцям? Що він не врахував?
- Що потрібно зробити ведмедеві, щоб його послуги приносили користь?
- Склади есе на тему «Як уникнути ситуації, коли допомога може перетворитися на шкоду?».
- Допоможіть ведмедеві стати успішним. Придумайте назву для його агентства та фірмовий знак, за яким його впізнаватимуть; намалюйте рекламний плакат.

Вірші про світ природи і дитинства

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Признава́лась, побли́скують, дівча́точко, хлоп'я́точко, вставá́ла.

№ 61

Леся Украї́нка

ЯК ДИТИНОЮ, БУВАЛО...

Як дитиною, бувало,
упаду собі на лихо,
то хоч в серце біль доходив,
я собі вставала тихо.

«Що, болить?» — мене питали,
але я не признава́лась —
я була малою горда, —
щоб не плакать, я сміялась.

Маленька Леся із братом Михайлом

- Поясніть, як ви зрозуміли значення висловів **«упаду собі на лихо»**, **«в серце біль доходив»**.
- Висловіть міркування. Чому дівчинка, **«хоч в серце біль доходив»**, не плакала?
- Які риси характеру допомагали їй переборювати біль? Доведи це рядками ві́рша.
- Уважно розглянь світлину. Розкажи, із чого видно, що це не сучасне фото. Про що можна дізнатися з цієї фотографії?
- Чи знаєш ти, що «Леся Українка» — це псевдоні́м? Дізнайся справжнє ім'я поетеси.

За усмішкою часто сльоза прихована.

Псевдоні́м — це ім'я, яке людина використовує замість справжнього.

№ 62

Леся Українка

ВИШЕНЬКИ

Побли́скують черешеньки
в листі зелененькім,
черешеньки ваблять очі
діточкам маленьким.
Дівча́точко й хлоп'я́точко
під деревцем скачуть,
простягають рученята
та мало не плачуть.
Раді б вишню з'їсти,
та високо лізти,
ой раді б зірвати,
та годі дістати!
«Ой вишеньки-черешеньки,
червонії, спілі,
чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі!»

«Ой того ми так високо
виросли на гіллі, —
якби зросли низесенько,
чи то ж би доспіли?»

- Що привернуло увагу маленьких діток на дереві?
- Чому вони не могли дістати ягідо́к?
- Що діти роблять для того, щоб дістати вишні?
- Про що діти запитують? Як вони звертаються до ягідок?
- Що могло статися, якби вишні виросли низенько?
- Знайди у ві́рші пестливі слова. Для чого їх використано?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Зраді́ла, защебета́ла, пиша́ється, верболо́зи, хлюпо́щуться.

№ 63

Тарас Шевченко

* * *

Зацвіла в долині
червона калина,
ніби засміялась
дівчина-дитина.
Любо, любо ста́ло,
пташечка зраді́ла
і защебета́ла.
Почула дівчина
і в білій свити́ні
з біленької хати
вийшла погуляти
у гай на долину...

Марина Михайло́шина. Ілюстрація до «Дитячого кобзаря»

- Які картини ти побачив/побачила за словами ві́рша? Які звуки почув/почула, читаючи вірш?
- Відшукай слова, якими поет описує калину. З ким він її порівнює?
- Розглянь ілюстрацію. Хто на ній зображений? Який вигляд має дівчина? У що вона вбрана? Який у неї настрій?
- Підготуйтеся вира́зно прочитати вірш. Передайте його настрій, почуття замилування красою природи. **Обговоріть!** Де потрібно робити малу, а де — велику паузу?

Тарас Шевченко

№ 64

* * *

Тече вода з-під я́вора
я́ром на доли́ну.

Пиша́ється над водою
червона калина.
Пишається калинонька,
явір молодіє,
а кругом їх верболо́зи
й лози зеленіють.
Тече вода із-за гаю
та попід горою.
Хлюпо́щуться качаточка
поміж осокою.
А качечка випливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми.
Тече вода край горо́да.
Вода ставом стала.
Прийшло дівча воду брати,
брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
в садок погуляти,
порадитись, кого б то їм
своїм зятем звати?

Марина Михайло́шина. Ілюстрація до «Дитячого кобзаря»

- Які картини природи змальовано у ві́рші? Скільки їх?
- Які звуки можна почути за словами ві́рша?
- Прочитай рядки ві́рша, до яких подано ілюстрацію.
- Що потрібно змінити на малюнку, щоб проілюструвати інші частини ві́рша?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Обси́плеться, розісла́вся, навкруги́, угле́дить, півде́нний, спра́вді, неогля́дна.

№ 65

Олександр Оле́сь

СТЕП

Степ весною — наче килим,
сонце кидає нитки,
вишиває візерунки,
то розво́ди, то квітки́.
Зеленіє степ весною,
з кожним днем пишніш стає,
то обси́плеться росою,
то враз пахощі поллє.
Степ у літі — наче море,
розісла́вся навкруги́,
хто його обійме зором,
хто угле́дить береги?!
Ось подув південний вітер,
захиталось море трав.
Справді, гляньте: степ широкий
буйним сизим морем став!
Мов пустеля неогля́дна,
степ пожо́вклий восени.
Мов пісок, рудіють трави,
не шумлять уже вони.
Не почуєте вже співу
голосних дзвінких пташок,
не побачите нідé вже
ні розводів, ні квіто́к.
Степ зимою — мов перина,
біла, рівна і м'яка.
Спить на ній зима холодна —
баба люта і лиха.
Мертвий сон старої баби
злі морози стережуть,

доки їх вітри південні
у яри не заметуть.

- Скільки картин природи змальовує поет? Прочитай, як він описує степ кожної пори року.
- Відшукай і прочитай порівняння. Поміркуй, чому автор весняний степ порівнює з килимом, літній степ — із морем, осінній — із пустелею, зимовий — із периною.
- Знайдіть і прочитайте прикметники, які вжито для опису степу, моря, пташок, зими.
- Який о́бразний вислів тобі найбільше сподобався?
- Підготуйся прочитати вірш вира́зно. Поміркуй, якими мають бути інтонація та темп читання, щоб передати красу степу в різні пори року.
- Розглянь ілюстрації до ві́рша на с. 150. Чи вдалося художниці передати захоплення поета красою степу в різні пори року?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Спусти́вся, шапчи́на, стоми́лася, заколисала.

№ 66

Грицько Бо́йко

ПРОВАЛИВСЯ ПО КОЛІНА

— От на лижах я спустився!
Мчав, як тільки міг!
Та упав і провалився
по коліна в сніг...
— А чого ж в снігу шапчи́на
й очі повні сліз?
— Проваливсь я по коліна...
Головою вниз!

- Чим кумедна ситуація, у яку потрапив хлопчик?
- Прочитай пари слів, які римуються.

Грицько Бойко

БАБУСЯ І ВНУК

Бабуся внука колисає,
а внук ніяк не засинає.
Розповіла вже всі казки,
і віршики, і прúказки.
Стомúлася, та все ж співає, —
а внук ніяк не засинає.
Аж враз в кімнаті тихо стало —
мабуть, уже заколисáла...
Та ні, знов пісенька луна:
якась тонка і голосна.
Піду в кімнату подивлюся —
щось наче голос не бабусі.
Зайшов — побачив я дива:
бабуся спить, а внук співа!

- Прочитай рядки, які викликали в тебе усмішку.
- Знайди і прочитай слова, що римуються.

Грицько Бойко

БУЛКА З МАСЛОМ

Стоїть і гірко плаче Надя:
— Віддайте булку з маслом, дядю!
— Та я ж не брав, дівчáтко миле...
— А ви на неї, дядю, сіли!

- Розкажи про якийсь кумедний випадок із власного життя.

ПІЗНАЮ ЛІТЕРАТУРНІ СЕКРЕТИ

Акровíрш — це вірш, у якому перші літери кожного рядка, які прочитуються згори вниз, утворюють слово або речення.

Леонід Глібов

ХТО ВОНА?

Лиха зима сховається,
а сонечко прогляне,
сніжок води злякається,
тихенько тануть стане, —
і здалеку бистре́сенько
вона до нас прибуде,
кому-кому любесенько,
а дітям більше буде.

№ 67

- Яке слово приховане в акровíрші?
- Знайди незвичайні сполучення слів, які дають змогу уявити природу, як живу істоту.
- Хто автор акровíрша? Що ти про нього знаєш? Які його твори ти вже читав/читала?

Леонід Глібов

ХТО БАБА?

Сидить хитра баба аж на версі граба.
«**О**й не злізу з граба! — дурить діток баба. —
Вловіть мені тую курочку рябую,
А я подарую грушку золотую».

Василь Дóвжик

* * *

Біля гаю хатку маю,
день у день я вилітаю.
Жде на мене праця влітку,
оглядаю кожну квітку.
Легко лину над лужком,
а частую всіх медком.

Відгадка-вірш — то акровірш.

Василь Дóвжик

* * *

Срібна зірка, біла-біла,
на долоню теплу сіла.
І як сіла, то розтала —
голуба водиця стала.

Дмитро Білоу́с

* * *

Розтина блакить гостроголова
аж до зір готова досягти.
Космона́втики вона основа.
Екіпаж споря́джено — лети!
Тут, у ві́рші, й відповідь готова,
а тобі лишається знайти.

ВА • Складіть свій акровірш.

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Посхо́плювались, сіда́ймо, відмі́нником, зроби́тись.

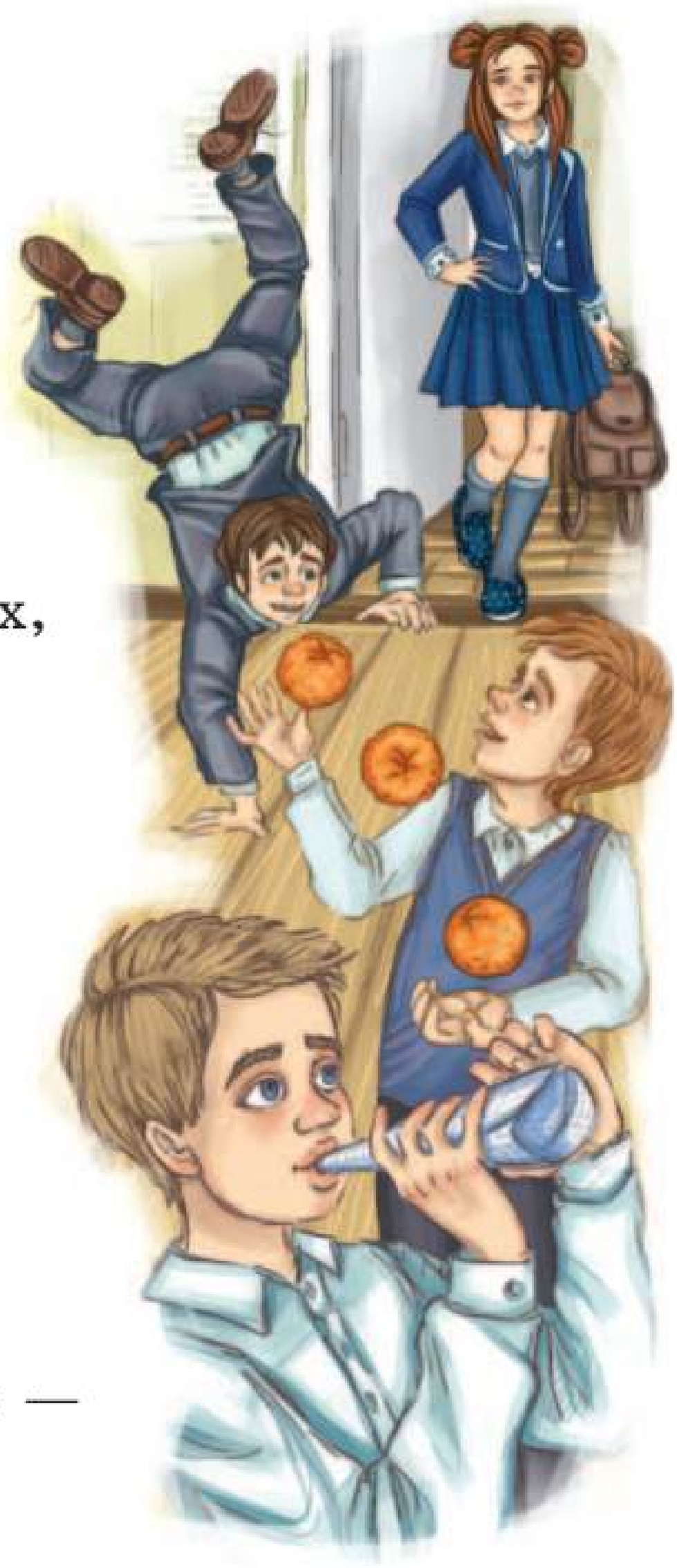
№ 68

Анатолій Косте́цький

НОВЕНЬКА

Сьогодні в третій клас до нас
прийшла «новенька» в перший раз.
Зайшла, весела й радісна,
і всім сказала:
— Здрастуйте!..
Що в класі почало-о-ся!

Одразу з місць своїх
посхо́плювались хлопці,
мов хто підкинув їх.
Спочатку всі ходили
і голосно свистіли,
а потім по хвилини дві
стояли всі на голові,
а потім дехто по рядах
пройшовся пішки — на руках,
а потім кожний з нас робив
усе, що вмів і що не вмів!..
Не звівся із-за парти
лиш наш Юрко, відмінник.
Він кинув нам:
— Ну й жарти! —
і встав поволі, чинно
та до «новенької» сказав:
— А що! Сіда́ймо разом? —
І та — диви, яка! —
погодилась одразу...
«Ну що ж! Не дуже й треба!» —
подумав я про себе.
І вирішив — до літа
відмінником зроби́тись!

- Про яку подію розповідає поет у ві́рші?
- Який настрій ві́рша?
- Чому хлопці посхоплювалися, свистіли, на голові стояли?
- Чому ж дівчинка сіла з Юрком?
- Який епізод ві́рша зображено на малюнку?

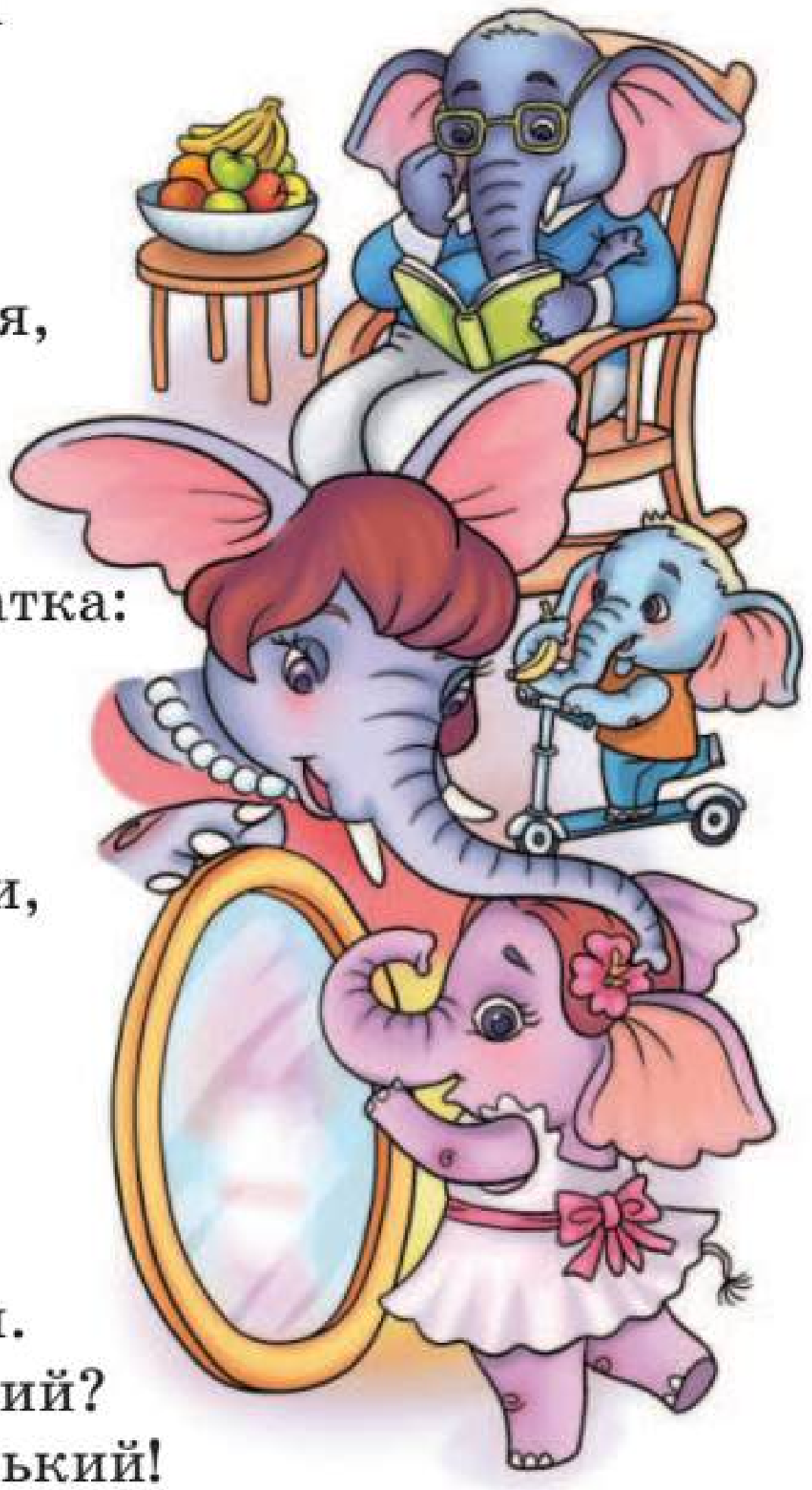
ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Тупцюва́ло, закуце́нький, забі́дкалась.

№ 69

Віра Правото́рова

ПИТАННЯ КРАСИ

Біля дзеркала пів дня
тупцюва́ло слоненя,
приглядалося до носа:
— Мамо, щось мені здалося,
ніби трішки ще підріс
мій і так задовгий ніс.
Мама каже слоненятку:
— Ти поглянь на мене й татка:
довгі хоботи-носи —
знак слонячої краси.
Слоненятко знов до мами:
— Мамо, кажучи між нами,
завеликі в мене вуха.
— Слоненя моє, послухай,
власники великих вух
мають дуже добрий слух,
а махати в спеку ними
значно краще, ніж малими.
— Ну а хвіст не закуце́нький?
— Що ти! Дуже він гарненький!
— Мамо, хочу ще спитати:
часом я не повнувате?
Тут забі́дкалась слониха:
— Та ти що? Побійся лиха!
Ми великі з роду в рід,
бо такий в нас родовід!
Ти — чудове слоненятко:
схоже на матусю й татка!

- Між ким відбувається діалог у ві́рші?
- Чим стурбоване слоненятко?

- Як мама дитину заспокоювала? У чому переконувала?
- Яку головну думку авторка ві́рша хотіла донести до читачів / читачок?
- Прочитайте вірш в особах. Голосом і мімікою передайте настрій героїв. Чиї слова потрібно прочитати з питальною інтонацією, а чиї — лагідно і впевнено?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Заоща́джувати, відклада́ти, увірва́вся, незчу́вся, марнотра́тство, ощА́дливий, скарбни́чка, неодмі́нно.

№ 70

Галина Джемула́

ЯК АНДРІЙКО ВЧИВСЯ ЗАОЩА́ДЖУВАТИ

Щоб заходить в інтернет,
щось цікаве взнати,
дуже хочу я планшет.
Та де гроші взяти?
З цим питанням непростим
я звернувсь до тата.
Відповів мені татусь:
— Треба зачекати.
Річ ця надто дорога.
Будем відклада́ти.
Увірва́вся мені терпе́ць:
— Скільки ще чекати?!
Від сьогодні я почну
гроші сам збирати!
Мама на обід дає —
все не витрачаю.
От минає кілька днів —
двадцять гривень маю.

А як гроші завелись,
стало неспокійно:
«Що б таке собі купити?» —
думаю постійно.
А зі школи шлях лежить
повз два магазини,
зазирнув в один із них
тільки на хвилину,
та незчу́вся, як зробив
сам собі я шкоду:
чипсів пачечку купив,
ще й солодку воду.
Гроші витратив усі,
поза тим найгірше —
закололо в животі
через кепську їжу.
Починаю знову я
на планшет збирати.
Трохи в мами попросив,
а тоді — у тата.
На Різдво так гарно
я колядував,
що аж двісті гривень
в гаманець поклав.
Знову шлях лежить мій
повз ті магазини.
Зазирнув туди я
тільки на хвилину.
Сам не знаю, як купив
комікс і лінійку.
Три машинки, пістолет...
Знову ні копійки!..

Твердо вирішив собі:
марнотра́тства досить!
Я оща́дливий тепер
до речей і гро́шей.
І до того ж я завів
дуже добру звичку:
відкладати день у день
гроші у скарбни́чку.
Як завжди, мій шлях лежить
повз два магазини,
і заходжу я туди
справді на хвилину —
подивитись на планшет:
ось він, мій хороший!
Неодмі́нно назбираю
я на тебе гроші!

- Хто головний герой твору? Про що він мріяв? Яке рішення прийняв хлопчик?
- З якими труднощами довелося зіткнутися Андрійкові?
- Чи потрібні були хлопчикові речі, які він купив?
- Що таке марнотратство?

ПРОЧИТАЙ ПРАВИЛЬНО

Попої́сти, сма́жених, опе́ньків, занудьгу́єш.

№ 71

Сашко Дерма́нський

КОГО БЕРУТЬ У КОСМОНАВТИ

Скажу вам, космонавтом
не кожен зможе бути:
їм Землю ледве видно
і геть-геть-геть не чути.

У космосі чужому,
у космосі німому
буває трохи сумно
і хочеться додому.
І хочеться на землю
ступити, й навіть сісти,
і хочеться до мами,
і смачно попоїсти.
Бо там немає каші
і сма́жених опе́ньків,
з харчів там тільки паста
у тюбиках маленьких.
Там іграшок немає
і музика не грає,
хоча ніхто не сварить,
але й не пригортає.
Ну як не занудьгу́єш?
Ну як тут не заплачеш?
Тим більше, що не чує
ніхто тебе й не бачить.
Тому-то в космонавти,
для боротьби з нудьго́ю,
беруть лише веселих —
таких, як ми з тобою!

- Про кого вірш? Як ти вважаєш, цей вірш серйозний чи жартівливий? Поясни чому.
- Які епізоди ві́рша видалися тобі найсмішнішими?
- Чому не́ кожен може бути космонавтом, на думку героїв ві́рша? А насправді?
- Спробуй за літні канікули створити свою маленьку книжечку. У ній ти можеш записувати цікаві події і пригоди, які відбувалися з тобою, свої спостере́ження або вигадані тобою казкові історії, складені ві́рші.

У підручнику використано ілюстрації
Анни Загорської, Віталія Кобилянського, Ігоря Денисова, Олени Харченко,
а також світлини і візуальні матеріали із сайтів Українська Вікіпедія, shutterstock.com: Alfmaler, Peratek, Artspace, PaulB. Moore, Teguh Mujiono, Makyzz, Namning, AfricaStudio, Jemastock, Daria Riabets, Asier Romero, Sergiy Bykhunenko, withGod, Oleksandr Kostiuchenko, Irina Kozorog, Dualororua, Alex Zabusik, Paper Trident, GoodStudio, ArtMari, StockSmartStart, Vektor Tradition, artshock, Pixel-Shot, 3D_creation, yanikap, hoangpts.

З М

Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край

Іванна Блажкевич. Перший дзвінок 3
Микола Сингаївський. Веселий дзвінок 3
Марія Хоросницька. Осінь 4
Марія Пономаренко. Осінь пензлика взяла 4
Степан Жупанин. Осіння пожежа 6
Із журналу «Світ дитини». Бабине літо 7
Василь Сухомлинський. Що найтяжче журавлям 9
Зоряна Лісевич. Очеретянка 9
Лідія Андрієць. Про парасольку 12
Тетяна Лемешко. Майстриня Осінь *(Скорочено)* . 15
Наші проєкти 17

Книжка — найкращий винахід людства

За Віктором Дацкевичем. Як з'явилася друкована книжка 18
Як народжується книжка 22
Василь Сухомлинський. Спляча Книга 24
Костя Гнатенко. Ображена книжка 24
Із журналу «Малятко». Азбука, що завоювала світ 28
Наші проєкти 30

Золоті зернята усної народної творчості

Українська народна пісня. Ой хвалилася та березонька 31
Українська народна пісня. Ой є в лісі калина 32
Загадки 32
Скоромовки 33
Лічилки 34
Прислів'я 36
Приказки 37
Наші проєкти 38

Чарівний світ казки

Українська народна казка. Кирило Кожум'яка . 38
Українська народна казка. Котигорошко 43
Таша Торба. Оммм. Дух Ірпінського лісу *(Скорочено)* 45
Леся Мовчун. Горіхові принцеси *(Скорочено)* . . 50
Наші проєкти 57

Взимку стільки гарних див!

Валентина Зорик. Зимовий ранок 58
Оксана Радушинська. Перший сніг *(Уривок)* . . 60
Віктор Приходько. Жадібна синичка 63
Андрій Бондарчук. Забіяка 64

Тетяна Строкач. Святвеч
Василь Мельник. Крижан
Із журналу «Розумашки» сніжинки? . . . . . .
Як утворюються сніж
Чому сніжинки блищ
Надія Красоткіна. Зимов
Ірина Жиленко. Снігова ба
Юлія Домашець. Лісова ве
Наші проєкти . . . . . .

Україна — це я, це ти, це

Мар'яна Савка. Україна .
За Миколою Магерою. Чу
Людмила Савчук. Українс
Наталія Клевцова. Наша
Леся Вознюк. Сорочка-обе
Зірка Мензатюк. Квіти з
Юлія Хандожинська. Укр
Тетяна Строкач. Загадаю
Наші проєкти . . . . . .

Легенди рідного краю

Народна легенда. Дністер
Народна легенда. Легенда
Народна легенда. Легенда
козаків — оселедець . . . .
Народна легенда. Звідки п
та ім'я Богдана Хмельниц
Народна легенда. Легенда
Наші проєкти . . . . . .

Читаю байку для науки

Езоп. Пастух-жартівник. .
Езоп. Двоє приятелів і вед
Леонід Глібов. Коник-стри
Павло Глазовий. Жолудь .
Наші проєкти . . . . . .

Квітує радісно весна

Спиридон Черкасенко. Зим
Антоніна Назаренко. Яки
Іван Франко. Надійшла ве
Степан Мацюцький. У гос
Ліна Костенко. Вербові се
Берізки по коліна у во
Вадим Скомаровський. Мі
Ніна Куфко. Свято Пасхи
Юлія Забіяка. Великодній

І С Т

ір *(Скорочено)* 66
ий кіт 68
. Чи бувають однакові
. 71
инки? 72
ать? 74
і розваги 74
аба 75
ечірка в стилі «еко» . . 78
. 78

е ми!

. 79
бчик 80
ський віночок 83
любов 84
ріг 85
Петриківки 86
аїна 88
о бажання 89
. 89

. 90
про мак 90
про зачіску
. 93
ішло прізвище
ького. 93
про сон-траву 95
. 96

. 97
мідь. 98
ибунець 100
. 102
. 102

ма і весна 103
ий це місяць? 104
есна прекрасна 104
стях у весни 105
ережки 107
оді 108
сяць-квітникар 109
недалечко. 110
кошик 111

Олександр Копиленко. Найвеселіший місяць. . 112
Наші проєкти 113

Читаю оповідання про дітей

Анатолій Григорук. Льодохід 114
Гра в шашки 117
Микола Магера. Он як буває 120
Василь Чухліб. Дикі каченята 120
Аліна Туз. Новий планшет 123
Вирішуємо конфлікти *(Уривок)* 126
Наші проєкти 128

Носикам цікавим про всілякі справи

Сербська народна казка. Чому Місяць вбрання не має 129
Анна Рибалка. Як піщинка стала перлинкою *(Скорочено)* 131
Із журналу «Розумашки». Смачні перетворення 134
Із журналу «Малятко». Карлики та гіганти . . 137
Наші проєкти 139

Кожна пригода — до роздумів нагода

Галина Джемула. Лісовий турнір 140
Ірина Мацко. Агентство добрих ведмежих справ 143
Наші проєкти 145

Вірші про світ природи і дитинства

Леся Українка. Як дитиною бувало 146
Вишеньки 147
Тарас Шевченко. Зацвіла в долині 148
Тече вода з-під явора 148
Олександр Олесь. Степ 150
Грицько Бойко. Провалився по коліна. 151
Бабуся і внук 152
Булка з маслом. 152
Леонід Глібов. Хто вона? 153
Хто баба? 153
Василь Довжик. Акровірш 153
Акровірш 154
Дмитро Білоус. Акровірш 154
Анатолій Костецький. Новенька 154
Віра Правоторова. Питання краси 156
Галина Джемула. Як Андрійко вчився заощаджувати 157
Сашко Дерманський. Кого беруть у космонавти 159
Наші проєкти 160